

СЛАВИСТИЧКИ СПИСИ

Д. Соколовић • Преглед историје словачког стандардног језика

Далибор Соколовић

ПРЕГЛЕД ИСТОРИЈЕ СЛОВАЧКОГ СТАНДАРДНОГ ЈЕЗИКА

Београд • 2020.

Едиција
СЛАВИСТИЧКИ СПИСИ

Уредник
Рајна Драгићевић

Далибор Соколовић
ПРЕГЛЕД ИСТОРИЈЕ СЛОВАЧКОГ СТАНДАРДНОГ ЈЕЗИКА

Рецензенти
Проф. др Ксенија Кончаревић
Проф. др Верица Копривица
Проф. др Александар Милановић

ISBN 978-86-81622-01-8

САДРЖАЈ

Предговор	5
Уводне напомене	7
Предстандардни период	12
Бернолаковски период	26
Штуровски период	42
Период реформе	58
Период Матице словачке	71
Мартински период	79
Међуратни период.....	88
Ратни период.....	104
Послератни период	117
Савремени период.....	137
Литература	144
Именски регистар	146

Предговор

Овај приручник је намењен академској читалачкој публици у почетним фазама бављења питањима настанка и развоја словачког стандардног језика. У првом реду, требало би да послужи као полазна уџбеничка литература студентима словакистичког и других славистичких профила у настави из универзитетског предмета Историја словачког језика.

Главни задатак приручника је да пружи одговоре на следећа питања: 1) како је словачко друштво формирало свој стандардни језик и развијало језик и његове функције, 2) који су унутрашњи и спољашњи језички фактори утицали на развој словачког језичког стандарда и који су били начини њиховог деловања, 3) које је остале језике словачка заједница употребљавала као средство комуникације током свог развоја и 4) како је контакт са тим страним језицима утицао на структуру и промене у словачком стандардном језику. Природа овако постављеног циља чини излагање методолошки комплементарним са другим хуманистичким дисциплинама, првенствено са историјским истраживањима генезе словачког народа и националног идентитета.

Публикација представља први академски приручник оваквог типа и садржаја на српском језику. Предметна литература на словачком, у мањој мери и на другим језицима, нуди се у прилагођеном обиму, полазећи од основних позиција из области проучавања историје словачког стандардног језика: *Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť* (1983) аутора Еугена Паулинија, *Dejiny spisovnej slovenčiny* (2006) ауторства Рудолфа Крајчовича и Павола Жига, *Prehľad dejín spisovnej slovenčiny* (2011) од Јана Качале и Рудолфа Крајчовича.

Периодизација развојних етапа словачког стандардног језика надовезује се у највећем делу на достигнућа савремене словакистике. Почетне фазе одређене су према доминантним личностима и кодификационим подухватима (Људовит Штур, Антон Бернолак, језичка реформа), а каснији периоди према историјским догађајима који су обележили развој словачког друштва (оснивање Матице словачке, Први светски

рат итд.). У односу на постојећу словакистичку литературу, излагање је допуњено размишљањима о савременом развојном периоду, раздобљем након оснивања самосталне Републике Словачке до данашњих дана.

У књигу су уврштени и примери текстова из одговарајућих развојних периода, који читаоцу могу да олакшају праћење језичких промена и увид у структуре појединачних еволутивних варијанти словачког стандарда. Приручник садржи и регистар личних имена која се у тексту књиге појављују у препису на српски језик, а у регистру се наводе у оригиналном запису.

Велику захвалност дугујем рецензентима овог издања: проф. др Ксенији Кончаревић, проф. др Верици Копривици и проф. др Александру Милановићу, за драгоцене примедбе, као и издавачу Савезу славистичких друштава Србије.

У Београду, маја 2020

Далибор Соколовић

Уводне напомене

Историја стандардног језика је комплексна лингвистичка дисциплина у чијем је центру интересовања *настанак стандардног језика и развој његове структуре*, као и *свих функција* које стандардни језик врши у друштву. Језик се, дакле, приликом разматрања историјског развоја стандарда, посматра као социолингвистичка категорија, тј. као инструмент заједнице која га користи за комуникацију и својим деловањем га обликује. Овај је процес интерактиван по својој природи – друштвене околности условљавају промене у језичкој структури, а сам језик важан је чинилац уобличавања социјалних односа. Из тог разлога, историја стандардног језика проучава како *стање и развој унутрашњих језичких карактеристика* (фонолошке, морфолошке или стилске иновације, дијалекатске тенденције итд.) које су обележиле одређену развојну етапу, тако и *деловање спољашњих фактора* (историјских догађаја, значајних личности, али и других култура и језика са којима се стандард налази у односу симбиозе у једној заједници). Такође, предмет историје стандардног језика обухвата опис формирања основа за развој стандарда, тј. његовог *предстандардног периода* постојања.

Будући да сва наведена питања представљају сложене друштвене феномене, историја стандардног језика у поступку анализе и извођења закључака интерферира са другим лингвистичким дисциплинама: историјском граматику, дијалектологијом, анализом дискурса и др., али и бројним хуманистичким наукама: историјом, етнологијом, историјом уметности итд.

Стандардни језик (често *језички стандард* или само *стандард*) представља варијанту једног језика која се користи у јавној комуникацији, а чија су структура на свим језичким нивоима и све њене функције прописане правилима која утврђује друштво и његове институције. Важна карактеристика стандардног језика, у односу на све друге језичке варијанте, јесте његова *надрегионална интегративност*, која омогућава уједначену комуникацију на нивоу свих друштвених слојева.

Стандардни језик резултат је континуираног процеса *језичке стандардизације* који протиче у десет фаза:

- 1) *селекција*, тј. одабир варијетета¹ који ће служити као основа за стандардни језик,
- 2) *опис*, лингвистички опис изабраног варијетета,
- 3) *прескрипција*, сачињавање скупова прописаних језичких јединица по појединачним језичким нивоима,
- 4) *елаборација*, оспособљавање изабраног и описаног варијетета за коришћење у домену јавне комуникације,
- 5) *акцептација*, официјално прихватање оспособљеног варијетета,
- 6) *имплементација*, примена прихваћеног варијетета у што већем броју друштвених сфера, као и код припадника језичке заједнице,²
- 7) *експанзија*, пропагирање стандарда и ширење позитивних ставова о њему,
- 8) *култивација*, неговање и пружање подршке стандардном варијетету,
- 9) *евалуација*, процена функционалности стандарда и успешности његове норме,
- 10) *реконструкција*, дорађивање и поновно успостављање стандардног језика.

Поредак наведених поступака разликује се од случаја до случаја – једни се могу реализовати пре других, међусобно се спајати или у потпуности изостајати. Све ово зависи од околности под којима се одређени стандардни језик развија.

Управо је неопходност реализације представљених поступака оно што стандардни језик разликује од појма *књижевни језик*, који се традиционално у лингвистици интерпретира и употребљава у значењу: нор-

¹ *Варијетети* су појединачни скупови елемената (гласова, речи, граматичких обележја итд.) у оквиру једног језика са различитом дистрибуцијом, чија реализација зависи од социјалних, географских или демографских одлика говорника који га користе у комуникацији. Другим речима, један језик се састоји од низа варијетета које корисници бирају у складу са природом и циљем комуникативне ситуације. У овом значењу, термин варијетет замењује и обухвата традиционалне појмове: језик (књижевни, говорни, народни), дијалекат, наречје итд. Синонимно се са њим користе и називи *идиом*, *варијанта*, *форма*.

² *Језичку заједницу* сачињавају сви говорници једног језика. У њеном средишту су изворни говорници језика, али јој припадају и појединци којима је тај језик страни, који учествују у комуникацији унутар заједнице и такође имају удела у обликовању језика.

мирана варијанта језика која има своју усмену и писану традицију, тј. употребу у књижевности, и служи за општу комуникацију у различитим друштвеним сферама (религији, књижевности, науци и другим). Бројне заједнице успеле су да однегују књижевни језик, од којих су ипак само неки постали стандардни језици – модерне службене варијанте језика које се простиру кроз читав дијапазон његове социјалне и територијалне друштвене раслојености. Тако се у српској језичкој заједници стандардним сматра само језик након проглашења реформе од стране Вука Стефановића Караџића почетком 19. века, тј. вуковски српски језик.

Сваки језички варијетет који се користи у једној језичкој заједници функционише по одређеним принципима, створеним током периода развоја тог варијетета. О оваквој законитости говоримо као о *имплицитној*, природној, устаљеној у процесу употребе језика од стране његових корисника. На другој страни, стандардни језик, много више од осталих варијетета, представља производ циљаних и наметнутих правила, насталих *експлицитним* уређивањем, уз повећану улогу институција друштва и ванјезичких чинилаца.

Скуп језичких средстава и начела по којима се средства употребљавају у оквирима језичке заједнице називамо **језичким узусом**. Сви чланови заједнице имплицитно прихватају структуру и правила узуса. Међутим, како би ова правила – изговора, записивања, граматичких и творбених облика итд. – постала истоветна и обавезујућа за све кориснике језика, тј. достигла ниво **језичке норме**, потребно их је додатно експлицитно уредити, систематизовати. Тај поступак уређивања зовемо **језичком кодификацијом**. Производ кодификације је нормирана језичка варијанта која је друштвено функционална и системски устројена, и чини први корак ка успешној језичкој стандардизацији.

Дакле, стандардни језик мора бити јасно прописан и аутономан у односу на остале сродне језичке варијанте (као и на стране језике) како би служио својој сврси. С друге стране, његова структура мора да одражава промене (економске, социјалне или политичке природе) у друштву које га користи. Ова одлика стандардног језика означава се често као његова *еластична стабилност*.

Гледано из шире друштвене перспективе, сва деловања индивидуалне или колективне природе која директно утичу на стање, развој и употребу једног језичког варијетета – а најчешће је предмет таквих деловања стандардни језик – означавамо као **планирање језика**. При разматрању процеса планирања језика³ у одређеном друштву узимамо у обзир како

³ У изузетно блиској вези са планирањем језика је концепт *језичке политике*,

лингвистичке тако и ванлингвистичке факторе. Стога у оквиру планирања језика разликујемо: 1) *планирање корпуса*, које обухвата деловања у самом језику (нпр. по питањима фололошких, морфолошких, синтаксичких и других правила) и спада у надлежност лингвиста, 2) *планирање статуса*, које подразумева радње у вези са положајем језика или његовим функцијама у друштву, и припадају делокругу активности нелингвистичких сегмената заједнице, превасходно њених политичких чинилаца.

Основни задатак овог приручника је да опише процес настанка и развоја стандардног варијетета словачког језика. Предстандардни период његове генезе траје од оснивања првих организованих држава на територији данашње Словачке у 9. веку до прве кодификације словачког језика која се одиграла крајем 18. века. Историјски развој словачког стандарда подељен је у девет фаза:

- 1) бернолаковски период (1787–1852)
- 2) штуровски период (1843–1852)
- 3) период реформе (1852–1863)
- 4) период Матице словачке (1863–1875)
- 5) мартински период (1875–1918)
- 6) међуратни период (1918–1939)
- 7) ратни период (1939–1945)
- 8) послератни период (1945–1993)
- 9) савремени период (1993–)

Еволутивне етапе у историји словачког стандардног језика дефинисане су према: а) истакнутим личностима које су одређивале њен ток: Антон Бернолак, Људовит Штур; б) значајним друштвено-културним подухватима и центрима који су утицали на стандардизацију: реформа стандарда у 19. веку, мартинско средиште; в) важним историјским догађајима: оснивање Матице словачке, светски ратови, стицање независности Словачке.

Приметно је да се крајеви прве две развојне етапе поклапају. Ова два периода, обележена првим успешним кодификацијама словачког је-

која се такође може интерпретирати као деловање друштва на језик комуникације у оквирима заједнице (етничке, регионалне, државне) и креирање свести припадника заједнице о том језику. У западној социоллингвистичкој традицији ова два приступа су чак обједињени у један – *језичка политика и планирање* (енг. *language policy and planning*).

зика, теку паралелно до 1852. године. Због делимичног одсуства карактеристике надрегионалности могле би се назвати и полустандардним варијантама словачког језика. Од њих, наравно, потиче развојна нит словачког језика која се протеже и надограђује до данас. Међутим, тек почетком педесетих година 19. века словачки стандардни језик достиже свесловачки ниво, а крајем исте деценије бива званично прихваћен од стране државне управе. У савременом поимању стандардног језика, ово је почетна граница његове еволуције.

Као полазна тачка за периодизацију историје словачког стандарда послужила је релевантна словакистичка литература, у првом реду дело *Dejiny spisovnej slovenčiny* из 2006. године (аутори Рудолф Крајчович и Павол Жиго). Међутим, у нашем приручнику налазе се одређене измене у односу на поделу развојних етапа представљену у наведеном делу, као и у другим словакистичким публикацијама. Унете промене односе се првенствено на 20. век, у оквиру којег се уобичајено 1940. година сматра почетком савременог периода, који непрекидно траје до данашњих дана. Развојна хронологија представљена у овој публикацији полази од методолошке неопходности да се подједнако анализирају чиниоци како планирања корпуса, тј. лингвистичког сегмента планирања језика, тако и планирања статуса словачког језика,⁴ односно његове такозване спољашње језичке историје. Планирање статуса је готово искључиво везано за друштвено-политичке околности, факторе, догађаје који су од одлучујуће важности за правну регулацију стандарда и његову употребу у друштву. Из тих разлога се у развоју словачког стандарда у 20. веку у овој књизи издвајају три етапе: а) од 1939. године до краја Другог светског рата, б) од краја рата 1945. до распада Чехословачке 1992. године, и в) након оснивања самосталне Републике Словачке 1993. године до наших дана. Анализа последње етапе представља иновацију у односу на све досадашње словакистичке приказе историје словачког стандардног језика.

⁴ Планирање статуса се у словачком друштву иницира у савременом смислу појма тек са оснивањем Матице словачке 1863. године, иако касније бива прекинуто затварањем Матице 1875. све до краја Првог светског рата 1918. године.

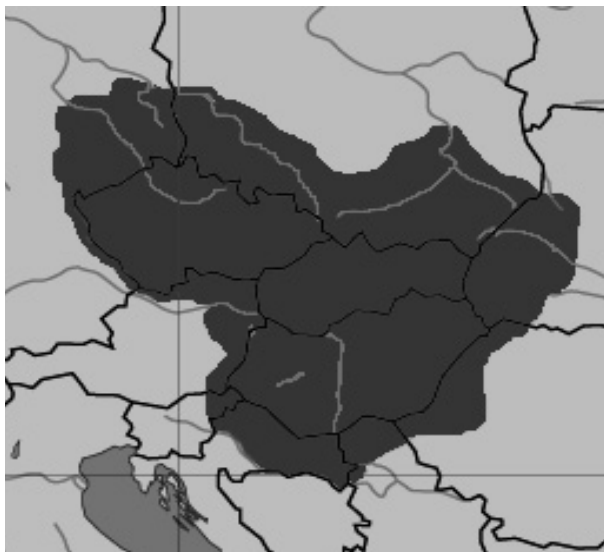
Предстандардни период

(9. век – 1787)

Почеци самосталног културног и језичког развоја Словена на просторима северног дела Карпатско-панонске регије везују се за постојање Велике Моравске (833–906) и мисију солунске браће Ћирила и Методија (од 863). Међутим, повољни услови за даљи независни раст прекинути су најездом мађарских племена почетком 10. века и оснивањем угарске државе у 11. веку. Преци данашњих Словака постали су тада интегрални део Краљевине Угарске и требало им је читавих осам векова, до кодификације Антона Бернолака 1787. године, да свој језик доведу на стандарднојезички ниво. У том раздобљу,⁵ у јавној друштвеној комуникацији користили су неаутохтоне језике: латински, чешки, немачки, мађарски. Упоредо су се постепено из говорних варијетета развијали и културни интердијалекти⁶ словачког језика, од којих ће поједини послужити као основа за словачки стандардни језик.

⁵ Период од почетка развоја словачке језичке заједнице до пре прве кодификације словачког језика 1787. године се у савременој словакистици дели на пет етапа (Крајковић/Žigo 2006): 1) предвеликоморавска (до 845. године), 2) великоморавска (845–900), 3) повеликоморавска (900–1000), 4) старија предкњижевна (11. век – 15. век), 5) новија предкњижевна (16. век – 18. век).

⁶ *Интердијалекат* се дефинише као језички варијетет који комбинује одлике више дијалеката и служи за комуникацију у широј заједници (региону, области).

Мапа простирања Велике Моравске крајем 9. века

Уједињењем Њитранске и Моравске кнежевине **833. године настала је Велика Моравска**, која је за време владавине Светоплука I (871–894) била на свом врхунцу. Обухватала је територије данашње Словачке, Чешке, Мађарске и Мале Пољске. На достигнућима великоморавске државности у северном делу Карпатске котлине и на обалама средњег тока Дунава се до 10. века формирала интегрисана културно-језичка област. Снажан утицај на њен развој имали су и спољашњи фактори, као што су баварске хришћанске мисије (латинска и старонемачка језичка традиција) и мисија Ћирила и Методија. На позив кнеза Растислава у Велику Моравску 863. године солунска браћа долазе са циљем ширења хришћанства и писмености на словенском језику, као и ради ограничавања франачког политичког утицаја. Ћирило и Методије су се у Великој Моравској задржали четири године и покренули интензивну верску активност, образовање свештеника и државних службеника на језику који данас зовемо старословенским.

Након Светоплукове смрти и слабљења државе услед борби његових наследника за власт, Велику Моравску су почетком 10. века покорила мађарска племена. Ранофеудална мађарска држава 1000. године прераста у Краљевину Угарску, а Словаци постају њен саставни део у следећих девет векова. Као **основно средство комуникације** у друштву – у цркви, администрацији и школама, међу племством и владарима – користио се **латински језик**, који је у Угарској био службени

језик све до 1844. године. Из старијег предстандардног периода, од језичких споменика писаних на латинском који садрже словачке елементе можемо споменути:

- 1) *Њитрански кодекс* из 11. века, који садржи књигу јеванђеља написану у манастиру у Хронском Бењадику,
- 2) *Легенду о св. Свораду и св. Бенедикту* из 11. века, једну од најстаријих угарских легенди која документује процес покрштавања Угарске,
- 3) *Анонимову хронику* (позната и као *Gesta Hungarorum – Дело Мађара*) са прелома 12. и 13. века,
- 4) правни акт *Privilegium pro Slavis*, одлуку краља Луја I из 1381. године да веће града Жилина у свом саставу мора имати подједнак број Словака и Немаца.

У бројним другим документима из овог периода забележена су и словенска лична имена, топоними, локални називи биљака и животиња.

In villa *Mussenic* saltus *Debrei* terra sancti Ypoliti est; *Bollerat*, pirus eius terminus terre est; silva vero, que est iuxta villam *Vveza*... piscina, que vocatur *Piscar*, cum villa, que vocatur *Piscan*, ibi alter terminus est; silva, que vocatur *Cullese*, sancti Ypoliti est; eadem vero silva cum *Dorz* alter terminus est...

Mussenic – Mučenik

Debrei – Debra

Bollerat – Boleradz

Vveza – Veca

Piscan – Péščan

Dorz – Dvorec

(Повеља краља Коломана, 1113. година, Krajčovič/Žigo 2006, стр. 55)

Prima meta incipit a parta orientali super caputunius rivuli, qui fluit in fluvium *Lubula*..., inde tendit circa magnum *Gozd* et vadit ad pratum ad arborem *jauor* oruce signatam et ipse arbor dividit a terra populorum Maioris *Paluga* et Minoris. Deinde ascendit ad unum *berch* et vadit ad arborem *scemerek* cruss signatam...

Lubula – Lubeľa

Gozd – gvozd

Jauor – javor

Paluga – Palud'za

berch – breh

scemerek – smrek

(Одломак текста из архива у Липтову, 1284. година, Krajčovič/Žigo 2004, стр. 87)

Након распада Велике Моравске, политички и културно-језички развој западних словачких суседа текао је под много повољнијим околностима. До 11. века самостална чешка држава се консолидовала и припојила Моравску. Настала је Краљевина Чешка, која је играла значајну стратешку и економску улогу у тадашњој Средњој Европи. Врхунац је доживела за време владавине Карла IV **средином 14. века**. Управо у том периоду **чешки језик** почиње интензивно да **се користи у словачким крајевима**, захваљујући културним, економским, политичким и војним везама. Великог удела у том процесу имали су универзитет у Прагу (основан 1348), походи протестантске хуситске војске и динамични контакти за време владавине краља Матије Корвина у 15. веку.

Коришћење текстова на чешком језику у словачкој средини доводило је до њихове неминовне словакизације, тј. уношења елемената локалних варијетета. На овом месту наводимо неколико примера.

Wytay myly spasytelu, wseho swyeta stworzytelu
wytay myly ihu Xe iakz sye poczal sdeywky cystey
wytay myly bozye cyelo yaks sy na swate...
su pnelo p clowyecye spasenye. Prosyu tebe ihesu

(Пасторала, 14. век, Krajčovič/Žigo 2006, стр. 46)

My Stibor z Stiborzicz odginud z Beckowa, hrabie hrabstwie Niderskeho etc. Gystecz dluhu wzezpodepsaneho a my Stibor takez z Stiborzicz, sedienym na Dobrewodie a Zawisse z Gostyssewa, sedienym na Conratowemkamenu, rucoymye s gyzmenowanym panem Stiborem, panem nassim, a zan wyznawame samy za sie y za swe wssecky erby... genz jest dan v Skalici w nedielu den swate Lucie od narozenye Bozieho tyssicz cztirista a potem dwadsieteho a druheho leta

(Писмо Стибора из Стиборица, 1422. година, Krajčovič/Žigo 2006, стр. 48)

My fojt Gal i boženici, mister Andreas, Benediktus Nožář, Martin Mäsář, Zighel i jinši boženici vyznáme všem, ktož toto bude čísti a neb čtúce

uslyší, že prišli jsú pred nás Peter Frulych z Belska a Peter Fyuegher take z Belska a z druhej strany Nikloš Poľák, meščänin, sused náš, z Martinem svým synom a z Mikolášem Noskem. Vyznal i rékel jest Peter Frulych, praví: Milí páni, prišli sme od svėj nevesty, malženky brata mého Hanuš Frelycha o neaké veci...

(Жилинска градска књига, 1451. година, Krajčovič/Žigo 2006, стр. 59)

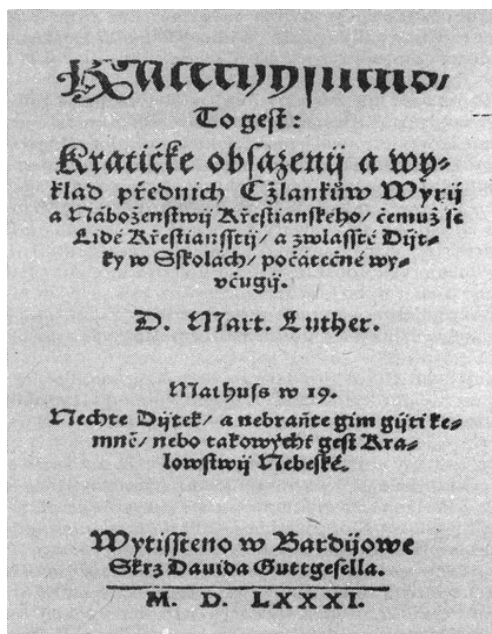
Ten czlowiek gma platiti
sskodu, kteryzto swym
chtienim czini sskody
ginssim lidem budto
na zemich, a nebo mostem
czozby nechtiel opraviet
do kolena zwyss wysse zemie...

(Жилинска градска књига, 1473. година, Krajčovič/Žigo 2006, стр. 47)

За разлику од убрзаног напретка чешке државе, словачки народ је делио немирну судбину угарског друштва, које су у том периоду потресали напади Турака, конфликт између Хабзбурговаца и угарског племства, сукоби између католика и протестаната и друга дешавања. У оваквој атмосфери политичке, територијалне и социјалне нестабилности, расте улога образовног система у развоју словачке језичке заједнице у Угарској. Од 16. века у многим школама предаје се и на словачком језику. Оснивају се универзитети у Трнави (1635) и Кошицама (1657) где се у неформалној комуникацији користио словачки говорни језик. Половином 17. века Јан Амос Коменски (1592–1670), велики чешки мислилац, хуманиста, педагог и лингвиста, објављује своја дела *Didactica magna* (1638), *Orbis pictus* (1658), *Via lucis* (1668), у којима пропагира, између осталог, и извођење образовног процеса на матерњем језику. Словак Адам Франтишек Колар, педагог и управник бечке дворске библиотеке, саветник Марије Терезије,⁷ активно је учествовао у састављању уредбе *Ratio educationis publicae* из 1777. године, којом се налаже да се у угарским школама поред латинског, немачког и мађарског користи и словачки језик. Ова одлука је такође имала позитивни утицај на развој уџбеничке продукције на словачком језику.

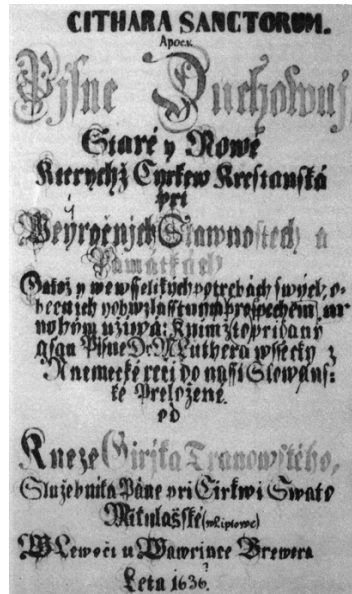
⁷ Марија Терезија је била крунисана за угарску краљицу 1741. године у Братислави, где је касније проводила доста времена и улагала у градску архитектуру (нпр. реконструисала је у потпуности Братиславски замак). Највећи део словачких региона током турске окупације јужних делова Угарске (1526–1699) био је под влашћу Хабзбурговаца.

С тим у вези, почев од 16. века у словачкој средини расте значај штампарија, као много ефикаснијег средства дистрибуције текстова. Прва штампарија је на територији данашње Словачке покренута 1560. године у Кошицама. У Бардјејову 1581. године излази и *Katechyzmus* Мартина Лутера на оновременом чешком језику. На чешком језику штампа се 1636. године у Љевочи и *Cithara Sanctorum*, књига протестантских црквених песама, аутора Јураја Трановског (Јиржија Тшановског, у чешкој верзији имена).⁸ На словакизованом чешком се у Трнави 1655. године штампа католички химнаријум *Cantus Catholici* чији је састављач Бенедикт Селеш. На средњословачком варијетету излази пасторала *Ostrihomský rituál* из 1625. године.

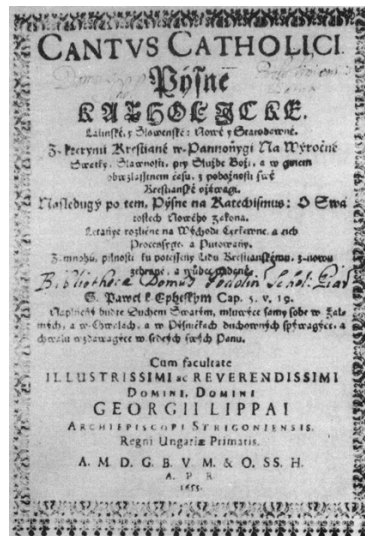

Katechyzmus Мартина Лутера из 1581.

⁸ *Cithara Sanctorum* је до краја 20. века доживела минимално 215 издања. Са почетних 400 песама, од којих је сам Трановски превео или написао око 150, њихов број је порастао на 1200 крајем 19. века. Користила се у протестантским црквама у Словачкој, Чешкој и Војводини све до 1992. године.

Cithara Sanctorum из 1636. године

Насловна страна химнаријума *Cantus Catholici* из 1655.

Словаци у периоду од 16. до 18. века у јавној комуникацији и даље користе језике који нису потекли из њихове заједнице: латински, немачки, мађарски (један од најзначајнијих угарских барокних песника

је Словак Петер Бењицки), као и украјинску редакцију црквенословенског језика, првенствено у источним словачким регионима. Посебно је била **раширена употреба чешког језика**,⁹ најстаријег словенског стандардног језика. Чешки стандард развија се још од краја 14. века, времена израде првог превода Светог писма (око 1360). Био је заснован на културном интердијалекту Прага као привредног и управног центра. За стандардизацију његове норме и усклађивање лексичког фонда са тренутним језичким стањем био је заслужан Јан Хус (1369–1415),¹⁰ истакнути филозоф и идеолог реформације. До краја 16. века чешки стандардни језик је већ развио своју правописну норму, граматике и речнике, богату књижевност (црквене песме и житија, сатиру, љубавну поезију) и правно-административни жанр.

У словачким срединама у млађем предстандардном раздобљу чешки језик користио се у неколико варијанти:

1) **чешки језик Краљичке библије**, тј. превода Библије штампаног у месту Кралице у Јужној Моравској у периоду 1579–1593. Од почетка 17. века одлуком евангелистичке цркве овај језик постаје литургијски и службени језик Словака протестаната. Опису његове правописне норме и структуре посвећено је дело Тобијаша Масњика (1610–1697) из 1696. године *Zpráva Pjsma Slowenského*, као и спис Данијела Крмана (1663–1740) *Rudimenta Grammaticae Slavicae* из 1704. године. Систематску обраду норме језика Краљичке библије донео је Павел Долежал (1700–1778) у делу *Grammatica Slavico-Bohemica* (1746), у коме је конфронтира са словакизованим чешким који се користио у протестантским круговима. Лексика језика Краљичке библије описана је у двотомном речнику *Böhmisch-deutsch-lateinisch Wörterbuch* чији је аутор Јурај Палкович (1769–1850). Палкович је радио као про-

⁹ Припадници словачке заједнице су све до 1918. године били приморани да у јавној комуникацији користе и друге језике. Ови језици су у друштву вршили многе функције – религијску, образовну, административну, које словачки под датим политичко-историјским околностима није могао. Функције и употреба словачких варијетета су тако биле ограничене на приватне домене – породицу, јавну колоквијалну комуникацију. За два језика која се налазе на оваквим позицијама у оквиру једне заједнице кажемо да се налазе у односу дуалне функционалне комплементарности, односно *диглосије*.

¹⁰ Јан Хус је и аутор дијакритичког правописа и заговорник примене фонематског принципа у ортографији. Ово се пре свега односило на употребу цртице (лат. *gracilis virgula*) за означавање дужине самогласника – *á, é, í, ó, ú, ý*, као и тачке (лат. *punctus rotundus*) код палаталних сугласника – *č, ď, ě, ň, ř, š, ť*. Тачка је касније замењена дијакритичким знаком („квачицом“) који је у словенским латинским алфабетима присутан до данас – *č, š, ř* итд. насупрот *cz, sz, rz* (у употреби у пољском језику). Хусова правописна реформа је касније условила и развој латинске графиције у јужнословенским језицима.

фесор на евангелистичком лицеју у Братислави и борио се да се овај језик уведе као стандардни језик Словака. Занимљиво је да се језик Краљичке библије у 18. веку користио и у процесу рекатолизације становништва, тј. и од стране самих словачких католика. У ту сврху су у Трнави 1780. године издата три приручника за школе: *Čtíři gruntovní tabule k prospěchu mládeži slowenských škól*, затим *Průvod ku dobropisebnosti slowenského písma* и *Průvod ku dobromluvnosti slowenského písma*.

2) **словакизовани чешки**, који је имао два облика: **ненормализован**, са неравномерном употребом словакизама, и **нормализован**, у којем је дистрибуција словакизама равномерно распоређена на све језичке нивое. У пропагирању овог језика нарочито се истакао евангелистички свештеник Данијел Синапијус Хорчичка (1640–1688). Он је у књизи *Perlička djtek božjch* из 1683. чешке текстове чинио разумљивијим за словачког читаоца тако што је поједине речи замењивао словачким. Његово дело *Neo-forum Latino-Slavonicum, Nový Trh Latinsko-Slowensky* из 1678. године представља колекцију словачких изрека и пословица у поређењу са латинским фразеологизмима и изрекама познатих стваралаца (Вергилија, Овидија, Сенеке). Своју намеру да словакизује чешки језик изнео је и Тобијаш Масњик у делу *Wywolena Božj Winnica Obnowena* (1682). Словакизовани чешки се у млађем предстандардном периоду користио и у световним областима као што су администрација, књижевност итд.

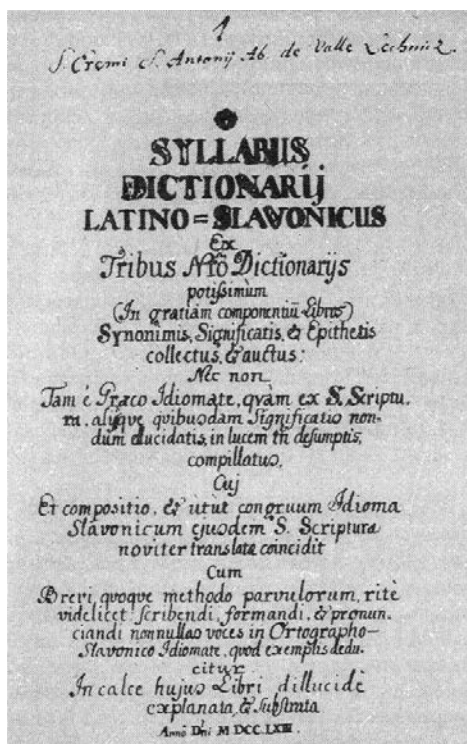
3) **савремени чешки језик** настао у 18. веку за време чешког народног препорода.

Што се **словачких културних интердијалеката** тиче, у периоду од 11. до 15. века нема сачуваних текстова на овим идиомима, већ само појединачних записа у текстовима на другим језицима, у првом реду латинском. У раздобљу од 16. до 18. века културни словачки варијетети нису ограничени само на говорне форме, већ су документовани и у писаним и штампаним текстовима. Многи писци тадашњег доба су заступали писање на културном словачком: Ваврињец Бенедикт, Данијел Синапијус Хорчичка, Матеј Бел. Ови идиоми су били широко употребљавани, али ниједан није развио јединствену кодификацију на нивоу читаве словачке заједнице. Био је територијално диференциран у оквиру трију већих дијалекатских области: западнословачке, средњословачке и источнословачке.

Поред тога, у 18. веку бележимо покушаје нормирања словачких културних варијанти у књижевности: Хуголина Гавловича (1712–1787)

у делу *Walaská sskola mrawuw stodola* из 1755. и *Škola krestanska* из 1758. године, као и Јозефа Игнаца Бајзе. Бајза се повремено помиње и као први кодификатор словачког језика, али правила која је примењивао нису била стабилна и довољно образложена. Принципе свог правописа објашњава у делу *Slowenské dwognásobné epigrammata* (1794).

Половином 18. века формирано је активно преводилачко средиште на словачкој територији. Камалдулски редовници из манастира *Červený kláštor*, на чијем је челу био Ромуалд Хадвабни (1714–1780), преводили су библијске и пасторалне текстове. Најзначајнији резултати њиховог рада су превод Библије (латинске Вулгате) под називом *Swaté Biblia Slowénské aneb Pjsma Swateho* (1756–1760) и преводи псалама написаних у 16. веку. Из опуса овог центра сачуван је и речник *Syllabus Dictionarij Latino-Slavonicus* из 1763. године.

Syllabus Dictionarij Latino-Slavonicus (1763)

Сва поменута настојања достижу свој врхунац крајем 18. века, када је објављена прва кодификација словачког језика Антона Бернолака.

Примери текстова из предстандардног периода

Aby pan rychtar zreny mel nanočnich ftakow, ktery ponoczy wyskayuc chody, aby nočneho času zburka se nestala agestlyže by pak takowy nagdeny byly, magy podle zasluženy sstraffany bytj. Tich pak, ktery natakowich magy merkowati, totižto kiačnicy, magy ssest bytj, tre z raddy, a tre zcechnikow. Agestližeby takowy nocny tulak skorey u pana richtara byl oznameny, nežby se wartownycy dowedely, magy sstraffany byti gednym zlatym. Wssakže od wsseckeho mesta gest uloženo, abyse od'ewyatey zwonylo, a ktery kolwek po dewetj zwonenjm po meste aneb uliciach nagden bude, ma sstraffan byti podle zasluženy, a obzwlasste ktery bude latj a proti Panu Bohu zlorečytj. Ytem gest uloženo, aby zwonik rano otrety y wečer pro pace zwonyl.

(ненормализовани словакизовани чешки – Статут града Штитњика, 1610, Krajčovič/Žigo 2006, стр. 84)

Gežiss Krystus Spasytel náss

Smrt' premohol za nás.

Slawne z mrtwých wstal,

Diábła, Hrých mocne zwázal.

Kyrie eleyson.

...

Smrt, Hrých, Diabel, Život y Milost,

Wsse w ruků geho gest.

On muž spomocy,

wssem který gsú werýci.

Kyrie eleyson.

(нормализовани словакизовани чешки – песма из химнаријума *Cantus Catholici*, 1655, Kačala/Krajčovič 2011, стр. 39)

Přjlissnu bádanicý a čárky w Ortographij, o které se mnozy nad mjr w pjsanj staragj, nehrubě gsem nasledowal: slow Slowenskych w zemi nassj obyčegných, wssak k čistotě České se bližjcých, sem se dokladal: obzwlasstě pak toho coby bylo mohlo slow rozum zacloniti, pilně sem se warowal, a k cyli memu, t. zřetedlonosti a lechkosti, w řeči nassj newybrusené wssudy sem směrowal... Obzwlasstě poněwadž se mnohé Slowá w čisté Čzesstině,

tak nám Slowakům gako chodnjik na Tatry neznáme nachazegj... proto gako mluwjmie tak y psati máme, ne čtiržy, ale čtiry, ne křt ale krst...

(нормализовани словакизовани чешки – *Perlička djtek božjch*, 1683, Pauliny 1948, стр. 41)

Měsýc nebude wjce spráwu nad nocý držeti, ani počasy zymnj na garnjch, a letnj od podzymnjch rozdělłowati. I Mog. I, 14. ale obrátj se w krew, a žádného blesku wjce z nebe newydá, aniž dá wjce giným tworům wláhy swé. Joel. 2,31. Milá obloha nebeská, kteraůž času nočnjho hwězdami ozdobenau spatřujeme, co negaké rozkossné zrcadlo, drahými běloskwaucými dyamanty wyložené, wssecku swau okrasu stratj. Nebo hwězdy nebeské, kteréž nynj gako wogsko, w swém znamenitém pořádku vycházegj, a od swé vložené linye, ani na vlas neodstupugj, padati budau z nebe gako dėsst'. Mat. 24, 29. Budau podobné gako dřewo fjkowé, kteréž smjtá z sebe owoce swé, když od welikého wětru kláceno býwá. Zgew. 6, 13...

(чешки језик Краљичке библије – Збирка проповеди, прва половина 18. века, Крајчовић/Џиго 2006, стр. 81)

Ačkoli mnozý dobru o tom známost magj, že v nassi vlasti slowenského gazyka temeř w každé stolicy, ano w každém městě a mjstě giný a giný mlauwenj způsob se nacházý a tak gednému každému zadosti učiniti žádný dostatečný nenj, wssak nicméně o knižečky této rozlične sauditi a gj pro tupiti budau. Mezýtým takowj wěděti magj, že u nás a před u nebýwá wymlauweno, než stogj gen ku prodlauženj samoznegjcy, ř pak zní gak r, w giných ale wěcech kolyk bylo možné, knihy české nasledowati se líbilo...

(чешки језик Краљичке библије – *Přívod ku dobropísebnosti slowenského písma*, 1780, Крајчовић/Џиго 2006, стр. 82)

- Gako sa wolas?
- Helena Sutova z Hradiscža, stolicze Nitranskeg, ale odmalicska sem Hrczarowczach, annorum 23, catholica, slobodna.
- U koho sy služila?
- U Monczman Jana, hrncžarowskeho sedlaka.
- Precso si sem dowedena?
- A ked nasly dietya studne.
- Ktereg studne?

- Czeczinskem dome hrnczarowskem.
- A cse to bolo dietya a cso diwczu lebo chlapecz?
- Moje, ga sem ho porodila, bolo diwcsa. ...

(западнословачки културни интердијелекат – из судског протокола у Трнави, 18. век, Krajčovič/Žigo 2006, стр. 99)

Zviedol mna Šoucou Janko z Krupine, aby sme jišli na Bzovík. Tan sem ukradli kravu a priviedli sme ju do Krupiny v noci Rasknemu Jánovi, našemu gazdovi. Jemu sme ponúkali, aby tú kravu kúpil. Odpovedel takto: Ja nekúpim, ali si ju ta vedite, kdy chcete. Potom že ju gazda nekúpil, kravu sme zabili na jeho grunte. Potom kody sme kravu drali, nás polapali.

(средњословачки културни интердијелекат – из судског протокола у Крупини, 1686, Kačala/Krajčovič 2011, стр. 49)

Ja N. pryseham panw Bohw ie ieho swetemu slowu sze chzem weren a poschlussen bytz Panu Richtarowy ie Radze tegoto myesta a ich tschescz ie positek schukatz ie dzelac ie schkody ich warowac, chzem kaschdemw prawa dopomotz wbogemw iako ie bogatemw czudzemw iako ie domaschnemw... szadne retzy nyesataytz czo bi byla kw poszitzkw abo schkodze tego tho myesta. Alye panw Richtarowy ie Radze to oznamytz. Tak my bug pomagay y iego swete slowa. Amen.

(источнословачки културни интердијелекат – заклетва града Љевоче, 1552, Krajčovič/Žigo 2006, стр. 109)

1. A kdiž wyssel Yežyss s kostela, odessel. Y pristúpili Včedlnyci gehu, aby mu ukázali stawen'á kostelné.
2. Ale on odpowjdagjcy poweǵel gym: Widjte tyto wssecky stawen'á? Amen wám powjdám, nezanechá sa tuto kameň na kamen'u, který by sa nezboril.
3. A kdiž on seǵel na Hori Oliwétskéǵ, pristúpili k němu Včedlnyci gehu potajemn'e powjdagjcy: Poweǵ nám, kedy tyto w'eci budú? a které znameni prjchodu twého bude skonánj sw'eta?

(превод Библије камалдулских монаха, 1756–1760, Pauliny 1948, стр. 59)

Slatky je chren čerwičkowi, když se v nem ulahňe,
 A gak z neho kdy wileze, zas se k nemu tahňe.
 Slatka ge vlast člowekowi, w ktereg se narodi,
 Kteru slatkost w člowekowi prirodzenost plodi.
 Blazen ge kdo pred ginymi vlast swu potupuge,
 Z potupenim swogeg vlasti cudzu wichwaluge.
 Kdo vlast swogu potupuge, y sam sebe haňi,
 Newdečny ge kdo uctiwost sweg matki nebraňi.
 Když ge vlast w neuctiwosti, y ten bez cti bywa,
 Kterdy w neuctiweg vlasti narodzeni miwa.
 A tym wetsse pro newdečnost potupeni zyska,
 Gak naleski, cudze mrawy do sweg vlasti tiska.

(*Škola krestanska*, Хуголин Гавлович, 1758,
 Pauliny 1948, стр. 60)

„Usilowal gsem sa nisstmeňég, kolik možnosť bila, wsse to, čo naglepsšé gest wibíraťi: ten totižto chodník w zrozenég slowákuw reči držíc, který rozumu, a obecním aspoň základum nagbližňegssý gest; a odtúd' wssecki wssad'e ňepotrebnost'i, a daremnost'i gak w gmenách, a slowách, tak ay w slowíčkách (literách) gsem odrezáwal, a odwracal. Po druhe: k lechčegssemu, a od moravskočeského rozdílnému čítaňy pokládel gsem dwgnásobné znameňý, gendo nad litterámi, které sami w sebe zňegú (vocalis) a to gest: bis sa táž littera za sebú spogeními podlžila; druhé pak nad tími, které z druhými tolik zložené hlas swúg magú, (consonans) čo znat' dáwá: bi meko bili wirečené na príklad uherských tích, které podle seba magú: y.

Nech dá Nebe, bi mdlá moga moc w'ipněgssích, a učlegssích oči otewrela, ku zadržáňý prinagmeňég, gazika maťerínskiho, který že posawád' mezi wssemi ginssími posledný gest, to ňe pre swú, než pre nassu trpí winnu.“

(Увод у роман *René mládenca príhody a skúsenosti*, Јозеф Игнац Бажза, 1783, Krajčovič/Žigo 2006, стр. 124)

Бернолаковски период

(1787–1852)

Бернолаковски период чини полазну развојну етапу словачког стандардног језика. Година која се узима као почетак овог раздобља је 1787, када је издато дело *Dissertatio philologica-critica de literis Slavorum* у којем је изложена прва кодификација словачког језика. Крај бернолаковског периода поклапа се са договором водећих словачких језичко-културних делатника крајем 1851. године који је довео до стварања општесловачког стандардног језика.

*

Прва свеобухватна и научно заснована кодификација словачког језика, као и дела која су ствараоци окупљени око Антона Бернолака и његови следбеници издавали, створени су у време које је по својим карактеристикама било изузетно друштвено-политички сложено и неповољно по развој словачке националне или језичке посебности.

Последице пораза аустроугарске војске у рату са Прусијом средином 18. века, неповољно економско стање угарског феудалног система, као и владавина Марије Терезије (у периоду 1740–1780) и друштвене реформе које је започела, чинили су да незадовољство међу владајућим сталезом и угарским племством буде све веће. Нетрпељивост је кулминирала за време владавине Јозефа II (1780–1790), који је наставио да води реформистичку политику и донео низ важних прописа, тзв. патената. Међу њима су најважнији: 1) о верској толеранцији (тј. правима протестантске и православне цркве), 2) о укидању робовласништва и 3) о укидању привилегија угарског племства у корист централне власти монарха. Краљ је на тај начин хтео да ограничи утицај католичке цркве и феудалаца, јачајући своју владарску моћ. Пред саму Јозефову смрт последњи патент је под притиском повучен, али прва два су остала на снази и имала позитиван утицај на даљи развој друштва.

Крајем 18. века почиње отворена мађаризација Угарске. Јача положај Пеште као административног, културног и образовног центра (тамо

су пребачени универзитети из Трнавe и Кошица). У угарском парламенту доноси се одлука о службеној употреби мађарског језика, поред званичног латинског, као одговор на фаворизовање немачког од стране бечког двора. Овај потез такође представља реакцију мађарског племства на покушаје демократизације друштва под утицајем Велике француске револуције.

Упркос неповољним околностима, међу припадницима словачке заједнице појављују се појединци чија је намера била да подигну ниво образовања и опште услова живота својих сународника. Оваквим поступањем стварали су темеље за грађење савременог словачког народа. Били су вођени идејама просветитељства које се ширило Европом и пропагирало одвајање науке од теологије, као и потрагу за религијском толеранцијом. Главни задатак просветитељског покрета био је стицање нових сазнања уз помоћ научних поступака с циљем повећања образованости целог друштва, које мора бити слободно и демократско, како би стечена сазнања могло у пракси да искористи. Најважнији инструмент у том поступку представљао је људски разум, размишљање о предмету проучавања, упоређивање резултата истраживања, дискусије и сл. Просветитељска методологија се међу Словацима у Угарској почела употребљавати у делима Јана Балтазара Магина, Самуела Тимона, Јураја Папанека и других о старијој и новијој историји Словака, као и Матеја Бела о географији и историји словачких жупа. Било је само питање времена када ће се ова методологија применити и у области језика.

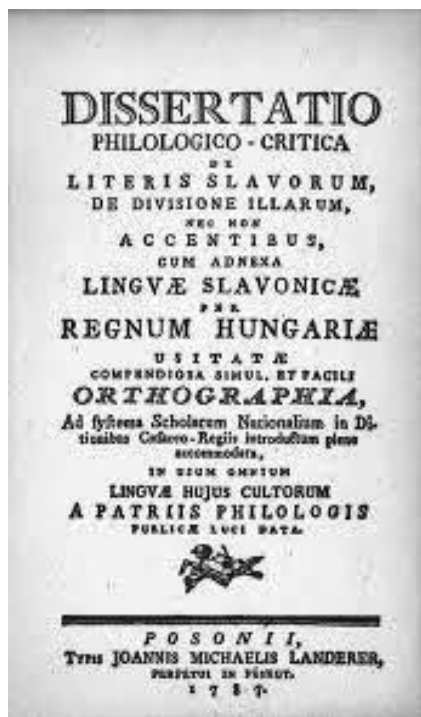
Поглед на Братиславу у 18. веку

Догађај од пресудног значаја за настанак првог словачког кодификованог језика било је **оснивање генералног семинара** за припрему католичких свештеника 1. јуна **1784. године** у Братислави по наредби Јозефа II. У братиславском замку били су смештени полазници семинара и њихови надређени који су долазили из југозападнoг дела Словачке (братиславске бискупије) и јужног дела средњословачких региона (естергомске бискупије). Дакле, семинар је био место где су радили и студирали људи из различитих области у којима се словачки активно говорио. Тамо се нашао и млади студент теологије Антон Бернолак.

Антон Бернолак

Антон Бернолак (1762–1813) је био католички свештеник и лингвиста, први кодификатор словачког језика. Рођен је у Слањици на Орави (север данашње Словачке), гимназију је започео у Ружомбероку, а завршио у Братислави и Трнави. Студирао је у Бечу и на генералном семинару у Братислави. Након студија, служио је у Трнави и месту Нове Замки. Његова интересовања су још у студентским данима, поред теологије, обухватала и историју, филозофију и друге научне дисциплине. Након царске наредбе да се одређени предмети држе на матерњем језику, посветио се кодификацији језика Словака, подухвату за који је у братиславском семинару наишао на одговарајуће сараднике.

Насловна страна дела *Dissertatio philologica-critica de literis Slavorum*

Образложење избора (селекције) дијалекатске основице бернолаковског језика, као и кодификација његовог ортографског система, изнети су у спису *Dissertatio philologica-critica de literis Slavorum*. Овај спис је, заједно са правописно-речничким додатком *Lingvæ Slavonicæ per Regnum Hungariæ usitate compendiosa simul, et facili Orthographia*, штампан у Братислави **1787. године**. Аутор није именован, али се претпоставља да је реч о колективном делу полазника семинара, на основну натписа са насловне стране *a patriis philologis publicæ luci data*. Од чланова ове групе, поред Антона Бернолака који је имао водећу улогу у настанку дела, можемо издвојити и Антона Кубицу. Образовну намену ове публикације нам открива део поднаслови – *Ad systema Scholarum Nationalium*.

У уводном делу приручника налази се објашњење избора језика који чини основу кодификације. То је узус образованих људи из различитих словачких области. На овом месту цитирана је и тврдња угарског словачког педагога и научника Матеја Бела (1684–1749) да су средњословачки дијалекти најчистији и најбоље очувани облици словачког језика, будући да су најудаљенији од суседних језика – чешког,

мађарског, пољског. Међутим, на основу језичког материјала изнетог у овом приручнику јасно је да су основа кодификованог језика **западнословачки дијалекти јужног типа** (околина Трнаве) са појединим фонетским и граматичким одликама средњословачких дијалеката: меки сугласници *d', t', ň, l'*, морфолошки облици *s Pánom, o dobrom* итд.

Овим поступком свесно је изабрана позиција супротна у односу на културни западнословачки интердијалекат, као и сам чешки језик. У графичком систему бернолаковског језика нема знакова из чешког правописа *ě, au, ů, ř*, пошто у говорном језику нема ни гласова који би се обележавали тим графемама. Овакав приступ може се објаснити директним утицајем просветитељских идеја. Кодификује се оно што одговара здравом разуму, тј. оно што се користи, што се налази у узусу. У највећем делу, кодификацији графичког система бернолаковског језика приступа се **по принципу једнакости знака и звука**. Ово се највише односи на графему у која нема одговарајући посебан звук и због тога се не налази у скупу кодификованих графема.

Одлике бернолаковске кодификације на ортографском нивоу су, дакле, биле следеће:

- у основи примењен дијакритички принцип: у означавању дужине вокала *á, é, í, ó, ú*, затим мекоће сугласника *d', t', ň, l', š, ž, č, dž*, и код графеме *ĝ* у функцији сугласника *g* (*Iĝnác*);
- примењен фонематски принцип: у систему нема *y* (*Riba*);
- примењен морфолошки принцип (*Dubček, sladkí*);
- примењен функционални принцип: писање великих слова код свих именица (*Gán, Gozef*, али и *Dwere, Zem, Král*);
- примењен традиционални принцип: писање *w, g, ĝ* (*Hlawá, geho, Iĝnác*);
- употреба диграма: за словенске гласове *dz, dž, ch*, док су *x* и *q* кодификовани као *ks* и *kw* зато што немају посебан изговор;
- предлози *s* и *z* се пишу према изговору: *z Adamom, s Kupcom, z Gegich, s Kaplnki*, што такође представља примену фонематског принципа;
- уводи се група *šč* (*ešče, púščať*), иако недоследно (појављује се и *šť*)
- одсуство дифтонга, бележе се само дуги самогласници (*Wíra, Bóh, robá, magú*), само повремено средњословачко *ie*, у запису *ge* (*wed'gem, meġgem, Ďgewča*).

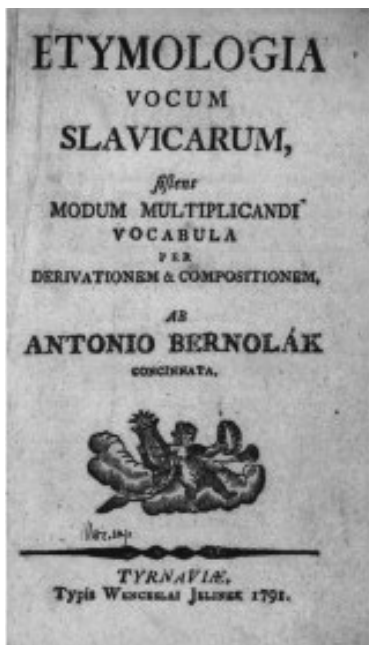
Grammatica Slavica Антона Бернолака

Граматички сегмент Бернолакове кодификације представљен је у делу ***Grammatica Slavica*** из 1790. године (штампана такође у Братислави). У овом спису је наведен аутор (*auctore Antonio Bernolák*) и, попут претходног, намењен је за употребу у школском систему. Приликом његове израде, Бернолаку су као модел послужиле чешке граматике, пре свега Вацлава Јана Росе *Čechořečnost seu grammatica linguae Bohemicae* из 1672. године и Павела Долежала *Grammatica Slavico-Bohemica* из 1746. године, као и латинска верзија бечког уџбеника немачког језика *Verbesserte Anleitung zur deutschen Sprachlehre* аутора Ф. А. Шлегела из 1786. године.

Бернолакова *Grammatica Slavica* је подељена на 5 делова: ортоепија (*dobročítanl'iwost*), етимологија (*slowpremeňeňi*), синтакса (*slowspogeňi*), прозодија (*dobrowislownost*) и ортографија (*dobropisebnost*).

Код појединих парадигми наводе се дублети, који представљају облике из западнословачких и из средњословачких варијетета (*ze Žení* и *ze Ženow*, *wed'em* и *wed'gem*), што одражава поменути територијалну структуру полазника генералног семинара у Братислави. Такође, кодификовани су традиционални облици (*Ruce*, *Noze*, *Sluhi*, *Sinowe*), али и живи облици (*o Potokoch*, *Sluhowi*). С друге стране, кодификован је и вокатив (*Ženo*, *Chlape*), који се у словачким дијалектима већ био изједначио са номинативом. Наставци су у великој мери унификовани, због одсуства дифтонга – *Ženám*, *Ženách...*, *Ulicám*, *Ulicách...*, као и у придевским променама *dobrého*, *cudzého* итд. Уопштено узев, из структуре кодификованих парадигми може се видети да аутор и у овом делу

углавном прати принцип кодификовања оног што се користи у живом језику образованих људи – *bič, biča...* уместо *bič, biče...*, као и *dubi, dubow...* уместо *dubowé, dubů...*. То је овај варијетет чинило различитим од званичног чешког у то време, као и од његове словакизоване варијанте (нпр. из Долежалове граматике).

Etymologia Vocum Slavicarum

*Slowár Slowenski
Češko-Lat'insko-Ňemecko-Uherski*

Речнички фонд Бернолаковог језика обрађен је у два списка: 1) *Etymologia Vocum Slavicarum, sistens Modum Multiplicandi Vocabula Per Derivationem & Compositionem, Ab Antonio Bernolák Concinnata* штампаном у Трнави 1791. године и 2) *Slowár Slowenski Češko-Lat'insko-Ňemecko-Uherski seu Lexicon Slavicum Bohemico-Latino-Germanico-Ungaricum Auctore Antonio Bernolák Nobili Pannonio Szlancizensi* издатом у Будиму у периоду 1825–1827 са регистром ауторства Јура Палковича.

У првом делу, *Etymologia Vocum Slavicarum*, објашњени су творбени модели кодификованог језика. Спис не садржи анализу порекла речи, што данас подразумева појам *етимологија*. Од приказаних дериватолошких поступака већина се користи и у наше време, уз мали број оних које је конструисао сам аутор: *Češkiňa* (пored *Češka*), *Bláznomluvec*, *Celosrdečnost'*, *Dwochbog*. Ова творбена хипертрофија,

готово сигурно настала под утицајем тадашњих чешких граматичара, касније се тумачила као негативна језичка појава. Међутим, Бернолак је на овим примерима показао богатство материјала и творбени потенцијал словачког језика.

Лексику за дело *Slowár Slowenski Češko-Latínsko-Ňemecko-Uherskí* Бернолак је прикупљао из језика образованих људи али и народног језика, штампаних списа, тадашњих термилошких апарата (из области пољопривреде, права) итд. У обради и приказу води се принципима документације и компарације облика, као и делимитације значења, нарочито према чешким речима. Сваку словачку реч упоређује са чешким, латинским, немачким и мађарским еквивалентом. Поштује разлике између словачког и чешког, бохемизме који се користе у словачком посебно означаје квалификатором *boh.* (нпр. *Hrbitow, Škorec, Žlutí, Smetište*). За истицање речи које долазе из дијалеката користи скраћеницу *vulg.* Оваквих речи највише има из западнословачке области, мање из средњословачке (нпр. *Knap, Okuláre, Rasca*). Варијанте из средњословачких дијалеката понекад наводи као синониме (*Kadlec syn. Tkáč, Rezance syn. Slíže*).

Фразеологија је у речнику преузета из народног језика или књижевног стваралаштва, и приказана је у различитим облицима и функцијама. Примарна јој је ипак функција документације лексеме коју описује. Уз словачке фраземе дају се и преводи на један или више језика: *Siti lačnému newerí, dives pauperi non credit, der Reiche galubt den Urmen nich, a' gazdag szegénynek nem hiszen*. На појединим местима се наводе паралелне фраземе – *Každá Liška swog Ocas (Chwost) chwáli*, као и објашњења самог фразеолошког значења.

Речник је објављен у Будиму након ауторове смрти. Бернолак је за живота дуго покушавао да овај рукопис изда, у међувремену га је допуњавао и преписивао седам пута, али су препреке политичке природе биле јаче. Речник је изашао у периоду 1825–1827 уз помоћ естергомског надбискупа и угарског примаса Александра Руднаја, који је јавно декларисао своје словачко порекло. Бернолаков сарадник Јур Палкович га је припремио за штампу и издао уз делимичне измене. Овим речником заокружена је научна кодификација бернолаковског језика.

Узимајући у обзир револуционарност предложених правила у кодификацији Антона Бернолака могло се очекивати да она не наиђе на акцептацију свих сегмената друштва. Протестанти су традиционално били за чешки језик, до верског помирења доћи ће тек половином 19. века. И међу самим католицима било је противника новог кодификованог

језика. Изузетно оштре полемике вођене су између Антона Бернолака и Јураја Фандлија на једној страни и Јозефа Игнаца Бајзе и његових сарадника на другој. Током годину дана, почев од јула 1789, објављено је пет полемика. Већина од њих је објављена анонимно. Прве две су биле: 1) *Odporné Smlúwánj mezi Rozumným Mnichem, a Sprostým Ďáblem o Mn-jchoch, a Reholnjkoch* и 2) *Anti-Fándly aneb Dúwerné Zmlúwánj mezi Theodulusem treťiho Franciškánuw rádu bosákem, a Gurem Fándlym Naháckim Farárem o, a proti geho Dúwernég Zmlúwe mezi Mnichem, a ďáblem* које су изашле у Халеу 1789. Обе су биле директна реакција на дело Јураја Фандлија *Dúwerná Zmlúwa mezi Mníchom a Diáblom o prvních Počátkoch, o starodáwních, ag o wčulagších Preménách Reholníckich* и те исте године објављене у Братислави. Иако се у поменутиим полемикама није наводио аутор, вероватно је то био Јозеф Игнац Бајза који је оштро протестовао против непоштовања правописних правила и самог бернолаковског словачког језика, који је превише близак народном језику. Јурају Фандлију су у коначном исходу црквене власти забраниле да пише и издаје књиге.

Anti-Fándly aneb Dúwerné Zmlúwánj... (1789)

Јозеф Игнац Бајза

Јозеф Игнац Бајза (1755–1836) је био католички свештеник и писац, пореклом из околине Жилине. Теологију је студирао у Бечу, најду-

же је служио у месту Долне Дубове и у Братислави. Аутор је првог словачког романа *René mládenca príhody a skúsenosti* (1783/1785). Заступао је уверење да језик који се појављује у књижевности треба да врши улогу стандардног словачког језика. Покушао је да га кодификује и тај језик је био бохемизовани културни словачки интердијалекат. Графички аспекти његове кодификације блиски су Бернолаковим решењима, иако је био критичар бернолаковског језика. Водио је жустре полемике са следбеницима бернолаковског покрета у којима је тврдио да је заправо он аутор првог словачког¹¹ стандардног језика. Био је присталица чешко-словачког културног и језичког јединства и сматрао да би у пракси тај језик требало да буде синтеза оба језика.

На Бајзине полемичке списе реаговали су полазници семинара у Братислави, али и сам Фандли у радовима *Odpoved' na I. § rozumného Mnícha*, *Odpoved' na II. § rozumného Mnícha* и *Zahanbení Posmíwač Anti-Fándly Kterého gakošto falešného Paškwillanta za štrnásterú wipísanú Faleš zahanbilo nahácké Péro*, објављеним у Нахачу 1790. године.

Јурај Фандли

Јурај Фандли (1750–1811) је био католички свештеник, песник и заговорник просветитељства, једна од водећих личности бернолаковског покрета. Рођен је у околини Трнавe, теологију је студирао у Тр-

¹¹ „...tu česť sem já mál, bich prvňý ke knihám slováckím led lámal“

нави и Братислави. Као следбеник револуционарних идеја издаје двотомну књигу *Dúverná Zmlúwa mezi Mňíchom a Diáblom* 1789. године која је прва књига написана бернолаковским језиком. Припремио је још два тома ове књиге, али их црквена цензура није одобрила. Његова посвећеност словачком националном питању може се видети и у издавању историје Јураја Папанека *Compendiata Historia gentis Slave* из 1793. године. Настојао је да својим радом помогне обичном народу у тешком свакодневном животу. Године 1793. објављује дело *Zel'inkár* које представља збирку практичних савета и рецепата. У Трнави у четири тома у периоду 1792–1800 излази његов *Pilní domajší a poľní Hospodár* у којем пољопривредницима даје смернице како себи да олакшају живот (примењујући нове начине обраде земље, узгоја стоке и сл.). Са истим циљем штампа и списе *O Uhoroch ai Wčelách Rozmlúwání medzi Uradskima a Richtárom* 1801. и *Slowenski Wčelár* 1802. године.

У дискусију се укључио и Бернолак са три списка (такође анонимна): *Toto maličké písmo má sa pánovi Anti-Fándlimu do jeho vlastních rúk odevzdat* (1790), затим *Ňečo o Epigrammatéch, anebožto Malorádkoch Gozefa Ignáca Bagzi, Dolňodubovského Pána Farára, opráwdiwím Slowákom k Uwažowanú predložené* (1794) и *Ešče ňečo o Epigrammatéch anebožto Málorádkoch M. W. P. Gozefa Bagza nowotného slowenského Epi Grammatistu. Widané v Poli elíziském teho Roku* (1795). Ови списи су конципирани углавном као дијалози измишљених ликова. У њима Бернолак брани Фандлија и објашњава да је језик који Бајза предлаже само мешавина словачких, чешких и моравских дијалеката.

У једном сегменту другог Бернолаковог списка, у дискусији око тога како би требало да изгледа модификовани словачки језик Ј. И. Бајзе, износи се виђење које је важно за ову развојну етапу словачког језика. У Бајзином језику требало би извршити следеће измене: 1) избацити графему у, 2) графему ј писати не за означавање дугог í, већ само за тзв. меко g, 3) графемом g означавати само сугласник g (са тачком), 4) уместо w користити v јер је w неопходно само у немачком језику, 5) у осталим сегментима би требало примењивати Бернолакову ортографију. То значи да је на овом месту предложена правописна норма (уместо у, ý, g, ě, w писати i, í, j, g, v) која је касније кодификована код Људовита Штура.

И поред тога што су наведене дискусије биле на моменте врло оштре и непријатне, донеле су и научно сучељавање мишљења. Чине прелазну фазу од нивоа различитих језичких узуса ка словачком стандардном језику. Полемички сукоб је на одређени начин такође представљао потврду напора полазника семинара у Братислави, *A patriis*

philologis – патриотских филолога, како стоји на насловној страни *Dissertatio philologica-critica de literis Slavorum*. Може се са великом сигурношћу претпоставити да су они и пре 1787. радили на кодификацији словачког језика. До формалног удруживања следбеника Бернолаковог пута дошло је **1789. године** када је **основано *Towarišstvo literného Umeňi*** (познато и под називом *Slovenské učené tovarišstvo*) са седиштем у Трнави. Ово друштво званично је регистровано у Трнави 1792. године са Бернолаком на челу и Ј. Фандлијем као благајником. Имало је почетну базу од око 450 чланова, готово у потпуности сачињену од католичких свештених лица. Врло брзо им је пошло за руком да створе мрежу својих филијала у већим местима словачких жупа, као и у мађарском Егеру и Бечу. Основни циљ удружења били су пропагирање новог језика и издавачка делатност. Исте 1792. године штампано је тротомно дело Ј. Фандлија *Pilní domajší a poľní Hospodár*, затим скраћена верзија историје Ј. Папанека *Compendiata Historia gentis Slave* (1793). У плану је било издавање многих других просветитељских дела, уџбеника, новина. Међутим, након 1795. године и угушења револуционарног покрета у Угарској активност удружења се све више ограничава и оно 1803. престаје са радом.

Оснивање друштва *Towarišstvo literného Umeňi*, слика Андреја Ковачика

После смрти Антона Бернолака 1813. године и преношења надбискупства из Трнаве у Естергом у Мађарској, почиње друга фаза бернолаковског покрета, највише захваљујући деловању Јура Палковича (1763–1835). Он је био католички свештеник, културни делатник, преводилац и уредник, водећи представник покрета након Бернолакове смрти. Студирао је у Трнави и Бечу, одакле је прешао 1784. у братис-

лавски генерални семинар, где је касније и радио као професор. Године 1800. прелази у Трнаву, а 1820. у Естергом да служи као каноник у надбискупији. Тамо се посветио одржавању нормe и промоцији Бернолаковог језика, превођењу и уређивању дела на овом језику. Приредио је *Slowár Slowenský Češko-Latínsko-Ňemecko-Uherský*, а превод Библије на бернолаковски језик издао је у два тома 1829. и 1832. Након објављивања ових дела посветио се издавачкој делатности. Познат је по томе што је издашно помагао песника Јана Холија (1785–1849) у издавању превода Енеиде, епа *Svätopluk* (1833) и других дела. Управо у њима је доказано да је бернолаковски језик способан за велика књижевна достигнућа, да може описати узвишена осећања, али и слику обичног човека и његов однос према сопственој историји и животу.

Сам бернолаковски језик се у другој фази даље одржавао, уз постепено доследно уклањање елемената из средњословачких дијалеката: *Ďiwča* уместо *Ďgewča*, *wed'em* уместо *wed'gem*, *s Pánem*, *o dobrém* уместо *s Pánom*, *o dobrom* како је било раније. Ипак, овде се не може говорити о његовој новој развојној етапи. У годинама које су уследиле, користио се у многим образовним установама, нпр. у месту Спишка Капитула до 1852. У словачкој католичкој средини његове традиције неговане су и дуго након стварања заједничког словачког стандардног језика.

Током бернолаковског периода начињен је огроман почетни корак ка буђењу словачког језичког и националног идентитета. У претходном периоду било је покушаја кодификације словачког језика, који су имали углавном индивидуални и локални карактер. Бернолаков језик био је први успешан подухват на надрегионалном нивоу. У појединачним публикацијама, аргументовано и уз помоћ научних метода, описани су и систематизовани сви језички нивои.

Бернолаков избор западнословачких дијалеката, уз одређени утицај средњословачких дијалеката, имао је јасну интегративну намеру и треба га посматрати искључиво из угла тадашњих околности. Као прво, кодификовани Бернолаков језик није значио оштро одвајање од чешког, али је отклон ипак био довољан да се добије дозвола католичких црквених власти за његово коришћење у образовним и верским институцијама, у којима је столећима доминирао латински и све више мађарски. Као друго, западни словачки региони били су већински католички, а они су били под најмањим утицајем чешког стандардног језика, као језика реформације.

Водећи припадници интелигенције (Бајза, Бернолак, Холи) заступали су мишљење да Словаци заслужују да имају свој језик, попут

осталих европских народа. Из тога доба бележимо и повезивање савремене словачке историје са традицијама великоморавске државе кроз тврдње да су Словаци имали свој језик и културу пре доласка мађарских племена у Панонску низију. Реализација Бернолакове намере језичког повезивања свих Словака зависила је, међутим, и од других друштвених (у првом реду верских) и политичких чинилаца који су уједињење одложили за готово пола века.

Примери текстова из бернолаковског периода

Spůsob Segbi. Čím skoreg zasege sa do prchkég, do meľnistég a wiwetrenég, ale predca wlchkég Zemi, tím lepšeg gest: lebo má Wlahu. Gestli ale sege sa w Mesici Mági, a Grunt uš ge wolačo suchi, a na to ňenasleduge žádnén Déšč: Semeno zostane w Zemi, ňebud'e schádzat', mnoho s ňeho wihiňe...

Keď sa sege Gaťelina medzi Owes, môže sa téš s ňím na ráz sáť, keď bi ale tuto spoločnú Segbu mokrí Čas ňedopust'íl, môže sa Gaťelina sáť do Owsa ňeskoreg, pri peknom Čase, bár až potom, keď Owes zešél tak wisoko, gak tlstí ge Prst.

(Јурaj Фандли, *Pil'ni domajší a poľni Hospodár*, 1792–1800)

Spiwám, gak hroznú Swatopluk na Karolmana wéd'el
Wognu; i gak Wít'az, seba ag swóg od gehu Wládi
Oslobod'iw Národ, ňepodľehlí stal sa Panowník;
A zmužilich welké založil Králostwo Slowákow.
Umko milá, gest'íž mňe si v mích kedi prispela Pesňách,
Wčil nagwác prispeg na pomoc; t'ebe wšeckí ti dobre
Známí sú Bogowé; poňewáč sama bud'to na Bílich
Ňekd'e Horách, bud' nad Kobilú, w twém Bidľe sed'ícá,
Ag na Dewín ag na hrozné mohla Wogska si patriť.
(Јан Холи, *Svätopluk*, 1833)

Daľeko, daľeko, dobrí člowek? Gá, toť, waša milost', pánu Anti-Fándlymu písmo ňesem; asnad' wít'e, kďe bívá? Veru bi st'e mi dobre urobil'i, keď bi st'e ma k nemu napravili. Toť sem uš bol ag we Wíd'ňi s tímto písmom a odtúď sem ho mal pánu Anti-Fándlymu do Háli ňemeckeg ňest, ňebo tam predtím za ňekterí čas sa pridržával: aľe mi bolo poved'eno, že ho uš tam více ňeňi, abich l'en sem išel, že ma tu kdokol'wek k ňemu naprawí. — Uš wčil badám, dobrí člowek, koho hľedáťe, komu písmo neseťe. Wšak sem

wám uš powedal, waša milosť, že pánu Anti-Fándlymu. — Neni to, milí člowek, opravdŭwé tego pána méno, kterému toto písmo patří. Toto méno gest gedneg knižčički, keru pod ménom kuchara swatokaterinského istí pán proti dwogct'ihodnému naháckému pánu farárovi widal: bez pochibi to bud'e na tu knižčičku mesto odpowedi negaké napomenut'í, nebo tak škared'e, potupňe, posmíwačňe a utrhačňe predmenowaného pána farára má, žebi si člowek pomisleť móhol, že ta knižčička ňe v Hále německeg, aľe v Hále laťinskeg zložená gest a wídaná. Podťe len se mnú, dobrí člowek, wšak wám gá ukážem, na keru sa stranu obrát'it' máťe.

*(Toto maličké písmo má sa pánowi Anti-Fándlimu
do jeho vlastních ruk odevzdat, 1790)*

Slowák

Slowák, a, m. slawus, i, m.
ein Slave, Slavac: tóth. *Usus.*
Slowák, gaťo Xepa: nativus
et genuinus slawus, ein lauter
Slavac, tsupa tóth. 2) slawi-
nus, slawonius, (*contemt.* sela-
vonius, i, m.) ein Slavonier
(Slavonier), Tóth, Horvath. S

Kawka

Kawka, i, f. Pták: monedu-
la, ae, f. Corvus monedula
Linn. die Dohle, ein Vogel:
tsóka. *vulg.* Čawka.

(Slowár Slowenski Česko-Lat'insko-Ňemecko-Uherski)

Stalo sa geden Děň – Děň bol weselí – bol rodní Děň Jozefa, na kterížto obidwa Chlapci, geden druhého srďečňe milugící, Radosť, a Weselosť wšel'igako oznamowal'i, Dubi prekoťowal'i, a Priekopi preskakowal'i — že gedna Ciġánka, okolo Pasienkow idúcá, Silú, Mocú sa weselím Chlapcom ponúkala, Budúcnosť predpoweďet'i.

Stud'enokrwní Ondreg na Predlozeňie geg aňi počúwat'i ňechcel; naprotiwa aľe weselí, a w Čas tento sebewolní Jozef prawú Ruku swogu z Pestwa hore zdwihnul a Ciġánke ukázal, která mu za geden Turák dluhé Žiwobit'ie, trwagící Šťast'ie – weliké Úradi, a Hodnosťi, ňesmírné Bohactwo – zagisťe aľe slobodní Staw weščila. Proroctwí toto i Ondreg, který ze

Wšetečnosti k Ciġánke sa priblížil, i Jozef, ze šelmowskím Smiechom počul'i, a aňi na Predpoweďeňie, aňi na inšé Okolitnosti sa ňestaragící, richľe od Ciġánki odbehl'i, a znowu, blízko pasúceho sa Stáda, Kopce preskakowal'i.

(Антон Отмајер, *Příklad wel'komiselnosti a člowečenstwa*,
алманах Zora, 1836)

Штуровски период

(1843–1852)

Штуровским периодом називамо време од доношења одлуке о новој кодификацији словачког језика 1843. године до постизања договора о језичкој реформи и заједничком словачком стандардном језику 1852. године. Ово раздобље представља директну последицу и наставак настојања Антона Бернолака да се језик Словака у Угарској стави у оквире јединствене стандарднојезичке норме. Кодификација Људовита Штура настала је, у односу на Бернолакову, у знатно измењеним социјалним и политичким околностима, у вртлогу европских револуционих покрета. Може се сматрати не само језичким подухватом, већ и постављењем темеља савременог националног идентитета Словака. На путу друштвеног признања штуровског језика стајали су, између осталог, и представници другачијих језичких опција са којима су вођене оштре полемике.

*

У првим деценијама 19. века, мађаризација угарске државе, званично иницирана током претходног столећа, бивала је све интензивнија. Доминација мађарског елемента јачала је у Угарској у готово свим друштвеним сферама, па и у верском животу – појавили су се планови спајања словачких протестаната (лутеранаца) са мађарским калвинистима.¹² Један од начина да се Словаци, налик многим другим европским народима, одупру притиску асимилације био је стандардни је-

¹² Угарски калвинисти су као литургијски језик користили мађарски, док је код словачких протестаната ту функцију вршио чешки језик Краљичке библије. Литургијски језик Словака католика је и даље био латински. Протестантска и католичка црква неговале су међу својим следбеницима различиту језичку свест и историјске традиције.

Калвинизам је врста протестантизма чији је покретач француски верски реформатор Жан Калвин. У остале делове Европе ширио се пре свега из Швајцарске, док је центар лутеранства био у Немачкој и окупљао је следбенике Мартина Лутера.

зик. Покушај Антона Бернолака и његових присталица на прелому два столећа да створе јединствени словачки стандард није био успешан. Бернолакова кодификација није била заснована на народним и градским варијететима, већ на језику образованих људи. Исто тако, Трнава је као центар бернолаковског покрета била релативно удаљена од осталих словачких градова и постепено је губила утицај (надбискупство је пренето у Естергом). Разлози непотпуног успеха Бернолакове кодификације засигурно леже и у томе што је, чак и након доношења патента о толеранцији, још увек постојало неповерење међу протестантским и католичким делом словачке заједнице. На крају, сама католичка црквена администрација цензурисала је и добрим делом блокирала даље фазе стандардизације Бернолаковог језика.

На настанак следеће кодификације словачког језика, која ће се догодити половином 19. века, утицали су како економски и културни развој угарског друштва, тако и европски токови у филозофији и уметности. Бројни припадници словачке интелигенције рођени након 1800. године студирали су у западноевропским градовима, где су били директно изложени новим идејама. На европску уметничку сцену ступа романтизам, који пропагира интересовање за националну историју и народно стваралаштво, што је било погодно за слободнију манифестацију етничког идентитета.¹³ Тако Павел Јозеф Шафарик, попут многих других словенских аутора (нпр. Вука Стефановића Караџића), 1823. године објављује збирку словачких народних песама *Písňe swětské lidu slovenského v Uhřích*, а Јан Колар 1834. *Národné zpiewanki čili Pjsně swětské Slowaků w Uhrách*.

¹³ Све до 19. века, етничке карактеристике нису биле од примарне важности у структурисању угарске нације (*natio hungarica*). Значајнију улогу играли су фактори религије и сталешке припадности, готово сва политичка права припадала су племићком сталежу. Етнички идентитет Угара није био у нескладу са сталешким и верским, већ је само сматран секундарним – лојалност угарској нацији значило је поштовање закона и политичког уређења Угарске. Ова структура се радикално мења у време почетних фаза формирања модерног национализма и националних препорода у 19. веку, као директна последица идеја просветитељства и француске револуције.

Група окупљена око Људовита Штура одлучила је након ових дешавања да званично иступи са својим програмом и јавности представи своју кодификацију. То се догодило **на заседању удружења *Tatrín*¹⁵** у месту Липтовски Микулаш крајем августа **1844. године**.

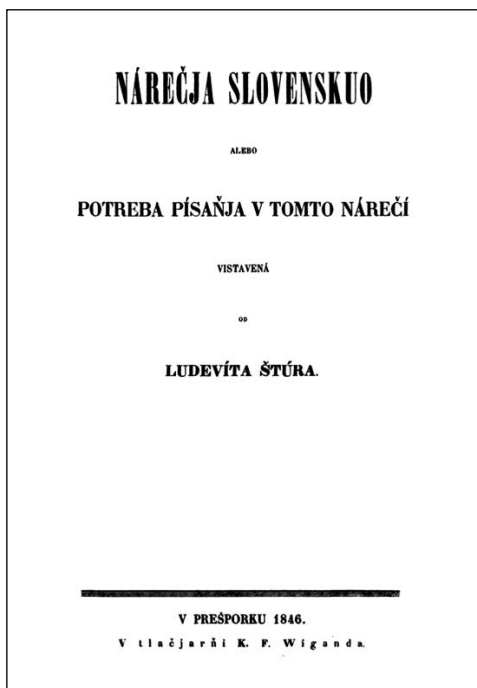
Људовит Штур

Људовит Штур (1815–1856) је био лингвиста, уредник, издавач, публициста, културни делатник и кодификатор словачког језика. Студирао је у Ђеру и на евангелистичком лицеју у Братислави, затим на универзитету у Халеу у Немачкој. Издавао је новине *Slovenskĳe Národňje Novini* са прилогом *Orol Tatránski*. На почетку је био присталица коришћења чешког као стандардног језика Словака, будући да је долазио из протестантске средине. Међутим, након повратка из Халеа заговарао је употребу стандардног језика насталог на аутохтоним словачким дијалектима.

Дијалекатску основу кодификације коју је предлагао Људовит Штур чинили су **средњословачки дијалекти северозападног типа**. Научна аргументација оваквог избора изнета је у раду Људовита Штура *Nárečja slovenskuo alebo Potreba písanĳa v tomto nárečí* из **1846. године**. Тиме је започела фаза селекције стандардног словачког језика.

¹⁵ Друштво *Tatrín* основано је на предлог Људовита Штура 1844. године у Липтовском Микулашу. Представља једно од најзначајнијих словачких удружења у новијој историји. Његов основни циљ био је развој културног живота и издаваштва код Словака, као и пружање подршке словачким студентима. Друштво је са радом престало већ 1848. године.

Средњословачка област је изабрана превасходно због тога што је у њеним дијалектима било највише разлика у односу на суседне словенске језике: чешки, пољски, украјински. Такође, дијалекти централне Словачке били су највиталнији и најстабилнији, а имали су и највише утицаја на остале словачке дијалекте. Средњословачки интердијалекат неговао се у народном фолклору, али и говору образованих људи у градским срединама. Највећи утицај на структуру кодификације имала је варијанта која се користила у Липтовском Микулашу. Ова тврдња заснива се на чињеници да у Штуровој кодификацији недостају поједини елементи карактеристични за средњословачки дијалекатски ареал (палатално *l'*, вокал *ä* и други).

Nářečja slovenskuo alebo Potreba písanĵa v tomto nářečí (1846)

Људовит Штур је сматрао да сви Словени сачињавају један народ који говори словенским језиком, а тај словенски народ се дели на мања племена. Свако племе користи своје наречје, што би у савременој терминологији био језик. У племена словенског народа убрајао је и Словаке, који заслужују да имају посебан језик, зато што је велики словенски народ могао да напредује само ако напредују његова појединачна племена. Будући да је снажно веровао у природни развој језика, за Штура је било

неприхватљиво да словачки стандард представља мешавину разних словачких дијалеката.¹⁶ Из тих разлога, као и због савремених друштвено-политичких околности, ни чешки ни бернолаковски језик нису могли вршити одговарајућу функцију у процесу формирања словачког народа.

Nauka reči slovenskej (1846)

Научни принципи на којима је заснована Штурова кодификација, као и опис норме кодификованог језика изнети су у спису *Nauka reči slovenskej* издатом 1846. године. Дело је настало још 1844. године. Људовит Штур се у њему ослања на теоријско-методолошке поставке немачких историчара језика Аугуста Фридриха Пота и Франца Бопа, са чијим учењем је имао прилике да се упозна током боравка у Халеу. На Штура су утицале и Хумболтове и Хегелове идеје, као и опус чешких аутора Јозефа Добровског и посебно Вацлава Ханке.

По Штуровом мишљењу, истраживања словачког језика би требало да се одвијају у три фазе: 1) бележење карактеристика језика и начина на који он функционише (у области лексике, ортоепије и граматике).

¹⁶ Дијалекти словачког језика деле се на три веће области: западнословачку, средњословачку и источнословачку.

ке), 2) прописивање правила по којима желимо да се језик понаша, као и његових функција, 3) израда нормативистичких дела, објашњавање законитости у језичком развоју, улога језика у дефинисању народа и традиције заједнице. Задачи које је на овом месту Штур зацртао поклапају се са неколико фаза савременог модела језичке стандардизације, у првом реду дескрипције, прескрипције и експанзије.

Језичкој структури Штур приступа системски, као јединству форме и садржине. То се може видети у његовом ставу да су носиоци значења речи, тј. лексика, која се помоћу граматике актуализује. Граматику Штур посматра са три нивоа: морфофонолошког (*sklad a puovodná určitosť slov*), парадигматског (*prjemenčivosť slov*) и синтагматског (*spojna*). Делом *Nauka reči slovenskej* започето је планирање корпуса стандардног словачког језика – лингвистичка нит која се протеже све до данашњих дана. Словачки истраживачи су се својим радовима чак и у другој половини 20. века директно надовезивали на закључке Људовита Штура изнете у овом спису. Тако је било у случају Еугена Паулинија у анализи структуре словачког глагола 1943. године, Јана Качале у приказу словачког синтагматског система 1989. године, савремених лексиколошких (језик је динамичан феномен, а не коначан производ) и дериватолошких истраживања.

Што се тиче карактеристика Штурове кодификације изнетих у овом делу, оне су се састојале у следећем:

- кодификовано је само *i/i*, према изговору – *sir, skrívam*;
- примењује се морфолошки принцип, супротно од изговора – *dub, sladki*;
- али и фонематски – *úski, bosk, bes*;
- мекоћа и дужина се увек означава – *ňemá, d'eŕi, rodák*;
- традиционалне диграме *dz, dž* и *ch* остају, али се уводе и нове за означавање дифтонга *ja, je, uo*; дифтонг *ju* не постоји, само као дуго *ú (znameňú)*;
- генитив множине именица мушког рода и инструментал јединине именица женског рода завршава се на *-u (sinou, so svojou ženou)*; писање *v* је остало у финалној позицији (*krivda, krv*), иако је на почетку било више примера писања по фонематском принципу (*dáuno, prauda, rouní*);
- не постоји *ä*, само *e (mekí)* или *a (svatí)*;
- дуги самогласник *é* пише се само у речи *céra*, уместо *é* кодификује се дифтонг *je (novjeho, novjetu)*;

- уводи се тзв. правило о ритмичком скраћивању, које гласи да два дуга слога не могу да стоје један иза другог – *bjeli, premišlam*;
- не постоји меко *l'*, само веларно *l* – *odkjal, lúbim*;¹⁷
- пише се велико слово на почетку изведених придева – *Slovenskí, Ruskí, Německí*;
- номинатив једнине именица средњег рода се завршава на *-ja* – *okolja, nářečja*;
- кодификује се завршетак придева у средњем роду једнине на *-uo* – *peknuo, Slovenskuo*;
- инструментал множине именских речи има на крају дуго *í* – *dvoramí, polamí, krásnimí*, као и код заменица (*ích, mojích, mojim*) и прилога – *po Slovenskí*;
- неки придеви пребачени су у меки тип промене – *horní, strední, prední*;
- прописује се тематска морфема *-uva-* код глагола – *čuduvat' sa, koncuvat'*;
- прошли партиципи завршавају се на *-u* и *-uv* (*žiu, kvitnuv*), касније и *žil, kvitol*.

У наведеним примењеним мерама јасно се види Штурова намера да кодификује оне облике које словачки чине различитим од других словенских језика. Када је у питању лексички фонд штуровског језика, он је у много већој мери био аналоган лексици суседних језика. Бележи се, свакако, одређена активизација елемената домаћег порекла, чији се примери могу пронаћи у алманаху *Nitra* (1844) или у прилогу *Orol Tatránski* (излазио у периоду 1845–1848). Износи се разноврстан дериватолошки материјал, нарочито су продуктивни суфикси, много више него што је то данас: *cestovník, sedňica, bádač, sedalisko, snažeňja, sipeňja*. Ипак, Штуровски аутори¹⁸ су се у многome ослањали на чешку

¹⁷ Штур одсуство овог гласа и знака из система образлаже естетским разлогима: „Mekkuo ‚l‘ len u daktorích a málo Slovakou je v običaji a už aj tam pomalí zakapáva, odkjal ako aj preto že je zvuk pre svoju veľkú rozťeklosť neprijemný a d'et'inskí v čistej Slovenčine lepšie keď sa viňehá.“ У нашем преводу на српски: „Меко *l'* је уобичајено тек код мало Словака, а и тамо већ полако изумири. Због тога, као и зато што је то звук због своје разводњености непријатан и детињи, боље је да се у чистом словачком изостави.“

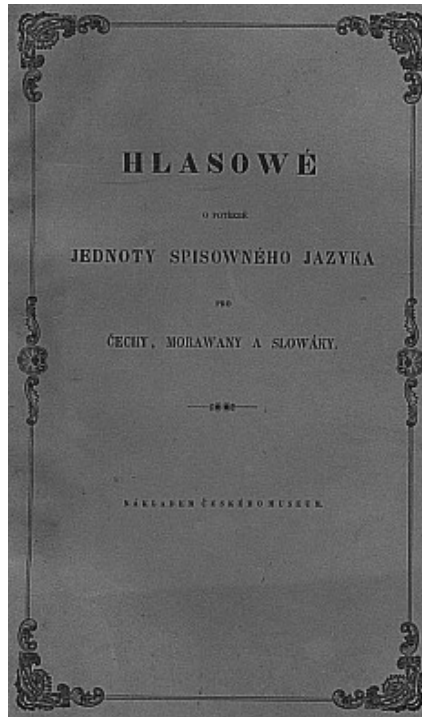
¹⁸ Прво дело на штуровском језику била је песма Јана Францисција-Римав-

језичку традицију. Из тих времена потичу и термини који су у чешком конструисани за различите области: *predstava, poznatok, sústava, predmet, rozbor, názor* итд.¹⁹ У сфери апстрактнијих жанрова и даље је велики утицај латинског језика, који је био службени језик у Угарској – *assekurácia, obligátor, intabulacionálni, pedanteria* итд.

Предложена кодификација, као и у случају Антона Бернолака, изазвала је реакције словачких језичких делатника. Најзначајније су обједињене у зборнику који је изашао под називом ***Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Morawany a Slowáky 1846.*** године у часопису *Pražské noviny*. Зборник садржи 33 прилога, чији аутори су били Јан Колар, Павел Јозеф Шафарик, Павел Јозефи и други. Њихова основна намера била је критика кодификације Људовита Штура, која се схватала као разбијање словенске узајамности. Наиме, Колар је подстицање словенске вишејезичности разумео као препреку у развоју духовног живота, док је Штур развој народа спајао са развојем његовог језика. Колар је, као евангелистички свештеник, упозоравао и на могући конфликт по питању литургијског језика протестаната, чиме се разбија и јединство цркве. Већина аутора прилога долази до закључка да словачки нема могућности да постане стандардни језик, као ни језик књижевности.

ског *Svojim vrstovňikom na pamjatku* из 1844, која је објављена у другом броју алманаха *Nitra*.

¹⁹ Штуровски аутори су такође често били приморани да читаоцима објашњавају шта поједине речи значе, дајући у тексту њихов превод на латински или немачки језик: „*a tento obraz keď v člověkoví sa vijaví voláme predstaveňím, v ktorom je zavinutá vec vňešná (externus, äusserlich)*“, „...*strašný Atilla, ktorí ale sám len po panuванні баžjac a námeri (scopus, der Zweck) svoje bez všetkej*...“.

Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Morawany a Slowáky
(1846)

Jan Kolár

Јан Колар (1793–1852) је био писац, сакупљач словенске народне уметности, евангелистички свештеник у Пешти, касније професор и саветник владе у Бечу. Био је творац и присталица употребе старословачког језика (словакизованог/славизованог чешког) и оштар противник Штуровог језика. Заговарао је идеју словенске узајамности у оквирима аустроугарске монархије.

На изнете критике Људовит Штур јавно је реаговао својим чланком *Hlas proti Hlasom* у часопису *Orol Tatránski* бр. 35 и 36 из 1846. године. У своју одбрану искористио је аргумент о природности матерњег језика, који једино у том облику може служити друштву. Што се литургијског језика тиче, Штур је изнео мишљење да је језик који се користи у црквама већ био доста искварен и да то није био језик Краљичке библије, већ нека мешавина словачког и чешког.²⁰

Штур је на критике одговорио и у чланку *Ústrojnosť a organism reči Slovenskej (Viťah zo spisu proti Hlasom)* објављеном у 39. и 40. броју листа *Orol Tatránski* из 1846. године. У њему у одбрану своје кодификације употребљава тврдњу да језик у процесу формирања народа има и интегративну функцију – „*Každý národ v tom sa najľahšie spojuje, čo mu je vlastnuo, čo mu je najbližšie, bo v tom cíti on sám seba.*“ У истом чланку, Штур износи критике на Коларов приступ стандардном језику, тј. да Словаци и Чеси треба да имају заједнички језик.

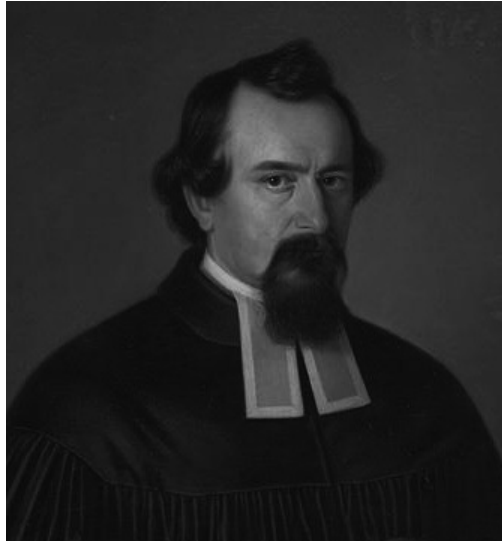
Од половине 1846. године и остали припадници штуровске интелигенције и свештенства – Андреј Сладкович, Само Бохдан Хробоњ, Јозеф Милослав Хурбан – објављују текстове у листу *Slovenskje Národňje Novini*, како би показали да Штуров језик може и треба да буде словачки стандардни језик. Своја дела на новом кодификованом језику у другим гласилима почињу да издају и књижевници Јанко Краљ, Јан Калинчјак и други. Снажну реакцију изнео је Цтибох Зох у спису *Slovo za slovenčinu*, који је био припреман током друге половине 1846. године, али га је аутор због интервенција цензуре повукао из штампе. У спису се образлаже историјски континуитет словачког језика. Словачки језик би, по Зоховом мишљењу, требало да преузме улогу тумачења Библије, док језик самог библијског текста треба да остане непромењен, тј. чешки језик Краљичке библије.

Нешто умеренијим критикама од Коларових негативно се о Штуровом језику изразио и Павел Јозеф Шафарик (1795–1869), својим прилогом у зборнику *Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy*,

²⁰ Питање богослужбеног језика словачких протестаната остало је нерешено све до половине 20. века.

Morawany a Slowáky. Један од оснивача научне славистике, у делу *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* из 1826. године издваја словачки као посебан словенски језик. Међутим, нешто касније у делу *Slovanský národopis* (1842) словачки карактерише као дијалекат чешког језика. У том духу је оцењивао и Штурове покушаје кодификације. Имао је разумевања за народно и уметничко стваралаштво на словачком језику, али је сматрао да није на таквом нивоу да може да врши функције стандардног језика. Његов предлог је био да се у словачком друштву користе два језика: новији чешки у књижевности и вишим стиливима, словакизовани чешки за општу комуникацију међу нижим друштвеним слојевима.

Критичка реаговања на кодификацију бележимо и у оквирима самог штуровског покрета. Међу њима се посебно издвајају радови Михала Милослава Хоце *Epigenes slovenicus* из 1847. и *Větin o slovenčine* из 1848. године. Аутор се у овим делима позива на класификацију словенских језика Павела Јозефа Шафарика и Јозефа Добровског, како би показао самосталну позицију словачког језика. Нуди своје виђење структуре словачког језика, али због недовољног лингвистичког знања уводи поједина несистемска решења, као што су: нови кратки вокали, дифтонзи, па чак и трифтонзи и тетрафтонзи. Иако његова аргументација није наишла на шире одобравање, Хоца је допринео одржавању појединих елемената у фонолошком систему словачког стандарда које Штур на почетку није предвидео: самогласника *ä*, палаталног *l'*, као и завршетка *-l* код прошлог партиципа. Хоциним погледима, у чијој је основи била тежња да се словачки својим ортографским решењима ипак толико не разликује од суседних словенских језика, касније се прикључио и Мартин Хатала.

Михал Милослав Хоца

Михал Милослав Хоца (1811–1870) је био евангелистички свештеник у Липтовском Микулашу и Мартину, педагог, покретач и реформатор штуровског језика. У спису *Dobruo slovo Slovákom, súcim na slovo* из 1847. године бранио је Штуров језик против напада Колара и његових присталица. Међутим, није био у потпуности сагласан са Штуровим правописом, и служио је као својеврстан Штуров опонент у процесу акцептације нове кодификације.

Из перспективе општег тока развоја словачког стандардног језика, ваља истаћи да сукоб између Колара и Штура није био спор између чешког и словачког, већ између традиционалног и прогресивног у словачкој језичкој култури. Такође треба имати у виду да се Штурови и Бернолакови подухвати ни у ком случају међусобно не искључују, већ представљају заједничку путању ка самосталном словачком језику. Њиховим деловањем направљена је основа за стандардизацију словачког језика у савременом смислу те речи, језика који ће бити стандардни језик свих Словака.

Примери текстова из штуровског периода

povedja, čobi tu z božej a čo z ludskej ruki pochádzalo. Radu túto sme všeci schválili a ešte raz na rozlučnú poprezerajú všetko, východnou Oblika stranou sme sa domou poberali.

Pristup k hospodárskim známostam.

Ze sa už vtedy, keď spolu krajanja naši Maďari do našej vlasti prišli, Slovenskí náš národ podľa svedectva historie poctivou orbou a hospodárskim obchodom živiu vec známa a nám o tom svedectvo dávajúca, že už pred devet sto rokmi jeho domácnost usporiadaná bola, a tak už i jeho pospolití (publicus) život na tich základoch, na ktorých sa on samojedine darí muože, spočívau.

Ze Slováci až podnes svedomito zachovali túto hospodársku pilnosť, a že im je tak rečeno vrodená, dosvedčuje najlepšie sám ich terajší život: bývajú najvjacej

*) O stupajach do kamenou vŕtáčeních a o veľkej starožitnosti a znamenitosti takichto povestí Ritter vo svojom djele: „Vorhalle zur europäischen Völkergeschichte“ obsérne rozpráva. Boli takjeto stupaje a rozprávalo sa o nich v Récku, v Malej-Azii a v inšej Azii na viac mestách; Ararat tjez sem patri.

Pozn. Sp. Nov.

Ohlas.

Ze posjal predplatenje na „Nový Nápevník“ alebo tak rečenu cirkevnú partituru len z Hontského, Zvolenského a Turčianskeho Senioratu k nižepodpísanému doslo: zaveram staďjal, že alebo ňje je známo námu Obecenstvu toto počínanje, alebo p. p. predplatitelja sa ňjekam obrátili, skade na darmo exempláre očakávaju. Preto znovu sa oznamuje: že cirkevni náš nápevník, z ktorého prje dva hárkí už skutočne višli, aj ďalej vychádzat bude; že predplatenje, kím prvich šest hárkou nievŕde, sa vŕdzi prijima, a to sice na prvich šest hárkou 1 zl. v strjebre; že v krátkom čase druhje dva hárkí p. p. odberatelja dostanú, čo sice už dávno sa stať malo, ale pre prekažki vidavatelovi urobenje sa stať nemohlo, a konečne že sa p. p. predplatitelja alebo rovnó k samjemu redaktorovi, alebo ku sprave Slov. Národních Novín, alebo jak pohodlňejšie bude k p. I. Kadavjemu, Slov. učitelovi v Pešti so svojimi predplatkami obrátiť majú, a toto je nám čím skuor, čím viac vedet potrebnuo: či djelo započatuo pre nedostatok odberatelou alebo celkom neuvjazne, alebo na dlhší čas na stranu sa neodloží.

V Banskej Štjavnici 3-ho Klasaná 1845.

Karol Martinek,
jako Redaktor novjeho nápevníka.

Pod spravou a vidávaním LUDEVITA ŠTÚRA, v tlačarňi K. F. WIGANDA v Prešporku.

(Фрагмент из 1. броја часописа *Orol Tatránski*, 1845)

SLOVENSKJE

N Á R O D Ň J E N O V I N I .

1. Číslo.
Pjatok d. 1. Klasan.
1845.

Čo cheme s novinami našimi?

Rad je i na nás, vislovit sa a tu k Vám prichádzajú tak dávno čakanje, s tolkou túžbou (aviditas; Sehnsucht) vizeranje Novini Národňje. Krajanja Slovenskí! Kadekoľvek sa strú srdečnejšie duše z národa nášho, odvšadjal, vjeme, ozvu sa im v ústreťi zvuki (sonus: der Schall) plnje vďačnosti. radosti a nádeje, ozvu sa tak, ako sa ozývajú hlasi z pevnej zeme keď sa vráza do prístavu dávno, dávno čakaná loď (navis. das Schiff). ňesúca i drahich i tovar očakávaní, a jako zas z tejto pozdravujú hlasi najradostnejšie tam tich na zemi stojach, tak i mi pozdravujeme Vás. ktorí ste nás od dávna s hrľoustou vizerali a teraz okolo nás ste sa zhromaždili s hľbokou radostou i srdečnosťou: Vi tam vidjac prichádzajúcich nás voláte „loď naša“ a mi zas pri pohľade na Vás voláme „zem“! V tomto ale objatí a zvitani sa našom, komu že oddať máme, krajanja, vďačnosti našu spoločnú, komuže vŕtjat vróne citi naše? Tomu tam ktorí bleskom a slávou otočení (obkličeni, circumdatus, umrungen) z visokosti Svojej spustiu aj na nás opusneni národ pohľad milostivi, ktorí vipočúvau dávne prosbi i túžbi naše a obdaru nás tím dobrodružím, za ktorim dávno srdce nás všetkých horelo. novinami národňimi: Jemu patri vďačnost naša. On nám poporjau dožiť sa radosti tejto. On upevníu nás v našej nádeji!

cuvat teda a do práce sa s celou dušou chitiť musíme, do čoho sa ale oddať, čo prijímať, čo od seba odstrukvat, čo napravuvat, to poznat, o tom sa nám prezvedet treba. A pred všetkim tímto jestli že sa naozaj s celou dušou do práce dať máme. jestli že chceme abi naša vitranlivost v ňej bola ňezlomná a tak 'abi sa nám djelo naše podarilo. musíme si viznat že ňízko, veľmi ňízko stojíme, lebo pred pokášim musí vŕdzi predisti úprimnuo viznanje chib a nedostatku (defectus, der Mangel) vlastnich. Netreba k poznaňu tohoto nášho ňízkeho stanja hľbokjeho rozvažvanja. dost bežni pohľad len na národí vo vlasti našej žijúce a na stav nás o tom nás ľahko poučí, a súdi ňích národou o nás ľahko na to upamatujú: ňje je teraz dost pri orbe (agricultura. der Ackerbau) a hospodárstve vedet a robít len to, čo predkovja vedeli a robili, ňje je dost len s nižšími remeslami a i to bez ďalších známostí sa zaoberat, ňje je dost známosti ku stavu a povolau ňvojmu len po školách si nabjerat i res celí žívol ien na tom, misľac si že s málom spokojni je šťastivi, prestával. ňje je dost na starootcovskej kurii sedjet, pekne predšjje časi spomínat a o ňích s hľbokou spokojnosťou rozprávki načúvat, ňje je dost so slobodami svojimi pred ňšími si pohrávat. ňje je dost len to čo sa v dedine, v okoli, v stolici, na vidjeku robí vedjet, ňje je dost len sám o sebe žít a len na seba a svojich všetko čo sa nastis-

(Фрагмент из 1. броја часописа *Slovenskje Národňje Novini*, 1845)

Mi Slováci sme kmen; za to nás uznali najlepší a najzbehlejší znaťelja národa Slovanskjeho, Dobrovskí a Šafárik, a kdobi nám kmenovitost' odopreť chceu, nežnau bi nás docela. Kmenovitost' naša sa zakladá podstatne (essentialiter, wesentlich) na našom vlastnom, osobitnom nárečí a potom na inších stranách nášho života. Slávni Dobrovskí dlho váhau či nás za kmen uznať má, lebo ňje. potom ale keď naše nárečje duokladne poznau, uznau nás za kmen osobitní a ňik mu z tohoto ohladu naprot' sa ňepostaviu jako sa aňi s dobrou veci známost'ou postavit ňemohou, ba naopak všecci skusovaťelja národa nášho v tom sa s ňím úplne zrovnali a nás za kmen vždi uznávali i vihlasovali. Jako kmen sme jeden celok, jedna osobitnost'. jedna osobnost (die Persönlichkeit), každej ale osobnost'i je najvetšja povinnost' jej t.j. tejto osobnost'i povedomou sa stať, seba pocíť a seba poznať, inakšje nežzastaňe si hore koncom ale sa len krčiť, povaluvať a seba samú pohadzuvať bud'e. Človek ktorí ešte k osobnost'i ňeprišjeu je d'jet'a, ňeodchovaňec, ktorí ju do vládi svojej ňedostau, je otrok, rab, ktorí o ňej ňič ňevje, je na rozume pomaťení, ktorí ju dobrovolňe odhadzuje, je potlkeň a povrhel, ktorí sa jej inším k vuoli odrjeka, je otrockjeho zmíšlaňja potupeňec, a národi ktorje sa ešte k osobnosti ňedostali, ktorje sa ňepocíťili sú ešte len d'eťi pod čeladňím vladárom (patriarchom), otroci pod pánom, a ktorje sa jej odrjekli, háved' (zber) potupná.

(Људовит Штур, *Hlas k rodákom*, 1845)

Slovensko mladuo! rod'isko moje,
 Aj mohila mojich kostí!
 V t'ebe mám pekních obrazov dvoje,
 A dvoje veľkích lúbost'í!
 Ako je krásna tá moja d'eva,
 Aká k tej lúbost' vo mňe horjeva,
 Tak ti a k t'ebe, Otčina!
 Jako tis pekná, krajina moja,
 Ako mlad'istvosť milá mi tvoja,
 Tak pekná, milá Marína!

(Андрей Сладкович, *Marína*, 1846)

Bolo to v poslední d'eň roku 1299. A ten d'eň bou plní hruozi. Vonku duli vetri, krúťili sa chumelice a v oblakoch, zdalo sa, že čosi hučí; v ľudských dušjach hýbalo sa akesi tráplivje tušeňja. Ako bi aj ňje, veť chíliu sa silvestrovskí večer, v ktorom sa mali stretnúť dve storočja. Povest'í Slovanskjeho ludu o tomto večere rozletúvali sa s hukotom vetrou a chumelíc po celom Považí. Sám slávni a nádherní Trenčín bou ako zakláti; t'icho a

pusto bolo po jeho ulicjach, inokedi živích a preplnených ludom. Veť tjeťo časi boli časi trenčjanskej slávi, tjeťo chvíle boli chvílamí statočnosťi a sili mešťanou pišnjeho Trenčína. A predsa spomenutjeho dňa bou Trenčín skoro takí smutní ako ťeraz, keď z jeho múrou zmizla a vilet'ela sláva minulích dní a poodchoďili ťje postavi pametních osuob.

(Јозеф Милослав Хурбан, *Olejkár*, 1846)

Žilina je smutná; smutní je dom richtárov. Paňi ňemohla aňi na pohreb Milkov odísť, musela sed'jeť pri Márii, bo do horúčki upadla. Dllohorskí vo svojom žjale už aňi ňemisli na vojnu a Maťjaša krála, ale stojí nad post'elou svojho d'jeťaťa a so založeníma rukama plače. Spomína často Milka, rozpráva každjemu o jeho dobrej duši, o jeho stálost'i a obetach. Marinka ťažko oddichuje, oči jej stl'pkom stoja a tu i tu blúzňi. Nepozná aňi svoje kamarátky, aňi otca aňi matku. Už zúfali nad jej životom.

(Јан Калинчјак, *Milkov hrob*, 1845)

Najčist'ejšie a najpeknejšie po Slovenskí hovorí sa vnútri v samích Tatrách, v strjedku ích najzavrenejšom: v Liptove, Orave, Turci, v horňom Trenčíne, v hornej Nitre, Zvoleňe, Ťekove, Hont'e, Novohrad'e a aj vo veľkej čjastke Ğemera, kďe pravda často pomješaná sa užíva, a naposledok na dolnej zemi, túto teda chťjac čisto a dobre slovenskí písať, museli sme vzjať za reč spisovnú.

(Јбудовит Штур, *Nauka reči slovenskej*, 1846)

Период реформе

(1852–1863)

Периодом реформе у историји словачког стандардног језика називамо раздобље развоја у новонасталим друштвеним условима након револуције 1848. године, обележено евалуацијом и реконструкцијом кодификованог језика Људовита Штура. Овај период обухвата време од постизања договора о реформи и објављивања списка *Krátká mluvnica slovenská* (1852) до оснивања Матице словачке (1863), током којег је реформисани Штуров језик прихваћен као заједнички словачки стандардни језик и уведен у званичну употребу у друштву (1859).

*

Народно-политички представници Словака у Угарској су за време револуције 1848/49 у сукобу са мађарским побуњеницима активно стали на страну бечког двора, борећи се одлучно и за сопствене националне интересе. Овакво опредељење се по завршетку револуције испоставило готово бескорисним, један апсолутизам (Метернихов) убрзо је замењен следећим (Баховим).²¹ Настављена је политика централизације царства и управљања инструментима полицијског режима, усмерена против либералних тежњи и националних покрета. Тако је у марту 1849. године у монархији усвојен закон који је декларисао равноправност народа и језика, као и слободу гласила. У пракси се међутим то није поштовало.

Упркос неповољним приликама, у потрази за својом позицијом у оквирима Хабзбуршке монархије, Словаци изражавају све јачу потребу за етничким и управним осамостаљивањем, као и за **језичким**

²¹ Разочаран исходом и дешавањима после револуције, Људовит Штур, који је био и један од вођа словачког револуционарног оружаног бунта, пише рад на немачком *Die Slawenthum und die Welt der Zukunft*, Ово дело је први пут објављено у руском преводу 1867. године под називом *Славянство и миръ будущаго*, док је оригинал на немачком изашао тек 1931. У њему се Штур снажно залаже за интеграцију свих Словена под вођством Русије, супротно до тада заступаној концепцији аустрославизма, тј. општесловенског уједињења у оквирима Хабзбуршке монархије.

уједињењем. Унификација стандардног језика проистекла је, дакле, из тежњи за националним остварењем. С друге стране, постојали су и практични разлози – језик се у друштву које се интензивно развијало морао користити као средство за комуникацију у све већем броју јавних домена: поред традиционалне употребе у религији и књижевности, све се више јављала потреба за његовом применом у науци, публицистици, свакодневном пословном животу.

Нажалост, ситуација у области стандардног језика није била ни у ком случају једнозначно разрешена. У употреби у друштву било је више језичких опција. Бернолаков кодификовани језик, и неколико варијанти проистеклих из њега, били су прихваћени превасходно у католичком делу словачке заједнице. Протестанти су били наклоњени Штуровој кодификацији, која је у то време такође функционисала у више различитих варијанти и ипак није отклонила проблем литургијског идиома, језика Краљичке библије. Он се и даље доживљавао као језик реформације и задржао је јаку симболичку функцију код његових корисника. У тако хаотичном социолингвистичком стању, додатну препреку језичком уједињењу представљали су ставови о неопходности употребе тзв. **старословачког језика**, што је у ствари био прилагођен чешки језик са елементима словачког. Овакав приступ најснажније је заступао Јан Колар, који је од 1849. радио као професор словенских старина на Универзитету у Бечу. Штавише, у духу своје концепције, Колар је у години свог професорског именовања аустријском министру унутрашњих послова Александру Баху као најпогоднији стандардни језик за Словаке препоручио чешки.²²

Поступајући у складу са Коларовим тежњама, **Андреј Радлински (1817–1879)**, католички свештеник, народни делатник и издавач, **издаје 1850. године** у Бечу рад под називом ***Prawopis slowenský s krátkou mluvnicí***. Ово дело представља покушај кодификације старословачког језика, а његово је издавање имало и активистичку грађанску компоненту. Радлински је, наиме, током одређеног периода прикупљао потписе за подршку старословачком језику по словачком региону Шариш и другим жупама на истоку данашње Словачке.

²² Одлике вишејезичја оваквог типа (словенско-несловенског) приметне су и у српској језичкој заједници у Угарској у нешто ранијем периоду. Међу Србима је тада владао аутохтони књижевнојезички плурализам – осим рускословенског и српског народног језика, писало се и на славеносрпском, мешавином претходна два. С друге стране, поред мађарског, а касније и немачког, језика политички доминантних етничких заједница, латински језик је све време вршио улогу званичног језика управе и културе. Наведена чињеница важи и за словачку заједницу у Угарској, с тим што је функција латинског била још већа у конфесионалном домену, у оквирима католичког дела заједнице.

На системском нивоу, старословачки језик је требало да као полазну тачку користи чешку језичку традицију, уз примену (минималних) разлика проистеклих из посебног развоја словачких дијалеката. Неке од ових разлика су:

- вокал *-ú* уместо чешког дифтонга *-ou* (*úřad, sídce*), наставак *-ou* остаје у инструменталу именица женског рода (*sestrou*);
- префикс *naj-* уместо *nej-* (*najpěknější*);
- суфикс *-stvo, -ctvo*, уместо *-ství, -ctví* (*biskupstvo, žáctvo*);
- суфикс *-ný* уместо *-ní* код придева меког типа (*církewný*);
- завршетак инфинитива на *-ti* испред сугласника (*konati práci*), односно *-t* испред самогласника (*konat úlohu*);
- меки завршеци *-d', -t', -ň* код именица (*odpověď, kost', oheň*);
- партиципи на *-l* имају уметнуто *-e-* (*něsel, pádel*), које се појављује и код именица типа *brater, víter*;
- наставак *-ův* у генитиву множине мушког рода (*pánův*);
- наставци *-u* и *-ú* за прво и треће лице једнине презента на (*miluju, milují*), мада је ова употреба била недоследна;
- упитна заменица *čo* уместо *co*.

Као пример употребе и структуре старословачког језика може нам послужити предговор из наведеног дела Андреја Радлинског. На овом месту је представљен у фотокопији (написан готичким писмом) и латиничном препису.

Předmluva.

Hojný pramen, z kteréhož nepřátelé národnosti naší potupu a pomluvu proti nám Slowákům čerpávali, bylo nesťastné rozkolníctwo w naší literatuře, od r. 1787 až do 1849 trawawssí, nímžto se smrtná rána našemu národnímu životu wtedy najwíce zadávala, když jsme najwíce potřebowali síly a skwělosti oproti nakažliwému žiwlu maďarského samopanstwa.

Komu tedy práwa národnosti, která i nám Slowákům Jeho Weličenstwo Císar a Pán náš, František Josef I. uděliti ráčil, na srdci leží; komu na srdci leží blaho, rozkwět a zwelebení národu našeho, ten aj celým srdcem zatúžiti musí, aby onen mutný pramen literárního rozkolníctwa mezi námi už raz zaprawen byl, a abychom se dostali k půwodnému čistému prúdu, kterýmž žiwot, w nás už stříšsený obcerstwowal a posilnowal, z něhožto ipředkové naši žiwotné potravu a posíly nabýwali.

Kdo ale při onom rozkolníctwě t. j. při onom mutném pramenu, a na tom, čo se jemu samému líbí, twrdostijně zůstává, ten ukazuje, že wíce stojí o swú osobnost, nežli o národ, jehožto žiwotné síly rozdrobuje; ukazuje, že je ohawný soběc, který neumí swé osobné nároky obecnému dobrému podříditi; a proto nehoden, aby jeho nešťastné trohy druží následowali.

Předmluva

Hojný pramen, z kteréhož nepřátelé národnosti naší potupu a pomluvu proti nám Slowákům čerpávali, bylo nesťastné rozkolníctwo w naší literatuře, od r. 1787 až do 1849 trawawssí, nímžto se smrtná rána našemu národnímu životu wtedy najwíce zadávala, když jsme najwíce potřebowali síly a skwělosti oproti nakažliwému žiwlu maďarského samopanstwa.

Komu tedy práwa národnosti, která i nám Slowákům Jeho Weličenstwo Císar a Pán náš František Josef I. uděliti ráčil, na srdci leží; komu na srdci

leží blaho, rozkwět a zvelebení národu nasseho, ten aj celým srdcem zatúžiti musí, aby onen mutný pramen literarného rozkolnictwa mezi námi už raz zaprawen byl, a abychom se dostali k půwodnému čistému průdu, kterýby život, w nás už skřissený občerstwowal a posilnowal, z něhožto i předkowé nassi životné potrawy a posily nabýwali.

Kdo ale při onom rozkolnictwě, t.j. při onom mutném pramenu, a na tom, čo se jemu samému líbí, twrdossijně zůstává, ten ukazuje, že více stojí o swú osobnost', nežli o národ, jehožto životné síly rozdrobuje; ukazuje, že je ohavný soběc, který neumí swé osobné nároky obecnému dobrému podříditi; a proto nehoden, aby jeho nečestné kroky druzí následowali.

И неки други писци приклонили су се употреби старословачког језика. На пример, Јонаш Заборски 1851. године објављује песничку збирку *Žehry. Básně a dvě řeči* написану старословачким. С друге стране, присталице Људовита Штура су, разуме се, оштро осуђивале само постојање и развој тог језика. Упркос јаком отпору евангелистичке интелигенције, старословачки (у ствари, минимално модификовани чешки) је захваљујући политичкој подршци у периоду 1852–1859, у време Бахове владавине, у образовним институцијама и државној администрацији коришћен као службени језик.²³

И поред снажне политичке подршке, старословачки језик на дуге стазе није имао светлу перспективу. За собом је имао слабу књижевну традицију, у условима након револуције доживљаван је као анахрона и вештачка појава. Негативан став превладавао је не само међу католичким свештеницима и културним делатницима који су одбијали да га употребљавају, видећи у њему насилно уједињавање са Чесима, и настављали да користе језик Антона Бернолака, већ и међу прогресивним протестантима који су сматрали да савремено словачко друштво заслужује и посебан језик.

Први импулс за стварање заједничког словачког стандардног језика било је **заседање друштва *Tatrín* у месту Чахтице (*Čachtice*) 1847. године**. На том заседању формиран је лингвистички одбор у саставу: Еуген Геромета, Цибох Зох, Само Бохдан Хробоњ, Ондреј Цабан,

²³ Раније је речено да у словачкој језичкој заједници до 1918. године примећујемо одлике *диглосије*, тј. употребе других језика (латинског, мађарског, немачког) за одређене функције у друштву (религија, образовни систем, државна управа). Диглосија тог типа је у својој основи *хетерогена*, будући да обухвата два различита лингво-генеалозна система. У периоду 1852–1859 у словачкој заједници срећемо се и са карактеристикама *хомогене* диглосије – службени варијетет словачког језика (старословачки језик) је по својим карактеристикама одступао од говорних варијетета словачког језика, са којима се налазио у однос функционалне комплементарности.

Мартин Хатала, Људовит Штур и Јозеф Шчасни. Овај лингвистички одбор бавио се примедбама научне јавности, нарочито Милана Хоце, на кодификовани језик Људовита Штура. У часопису *Slovenskje národnje novini* у марту 1848. овај одбор је издао документ *Vizvaŋja a osvedčeŋja sa jazikozpitnjeho víboru o záležitosti reči slovenskej* којим је реаговао на актуелно питање језичке стандардизације. Мартин Хатала је исте године у идентичном духу реаговао својом рецензијом *Epigenesa* у прилогу *Orol Tatránski*. Критички је гледао на одређене поставке Штурове кодификације, као што су прошли партиципи (уместо Штуровог *piu, dau*, предлаже писање *pil, dal*), није се слагао са придевском парадигмом код Штура (типа *národňje*), али је одбијао и Хоцине ортографске иновације (трогласнике и четворогласнике). Хатала већ тада препоручује реформу²⁴ засновану на етимолошком, тј. историјском принципу, уз поштовање основног фонематског начела.

Следећи састанак је био од суштинске важности за формирање општег словачког језичког стандарда. У **октобру 1851. године** у Братислави састали су се **представници појединачних концепција** – „штуровци“: Михал Милослав Хоца, Јозеф Милослав Хурбан, Људовит Штур; „бернолаковци“ Штефан Заводњик, Јан Паларик, Андреј Радлински; као и Мартин Хатала.²⁵ Њихов договор довео је до корекције норме и реконструкције језика након Штурове кодификације. Новину је првенствено представљала примена етимолошког принципа у правопису. На тај начин су се ортографска начела приближила стандардима у другим словенских језицима у том раздобљу.²⁶

Интервенције су се у првом реду односиле на:

- писање вокала *i/i* (тзв. „меког и“) и *u/ú* („тврдог и“) – *pit', dotyk, živý*; овим кораком се укинуло и обележавање мекоће у групама *de, te, ne, le*, и *di, ti, ni, li* (*deti, telo, kniha*);
- поновно увођење сугласника *l' (ľubíť)*, самогласника *ä (mäso)* и *é (pekné)*, као и двогласника *iu (cudziu)*;

²⁴ Због утицаја Хоциних погледа на Хаталин предлог, ова реформа се традиционално назива и хоцовско-хаталовска.

²⁵ Овај догађај представља важан корак и ка словачком екуменском уједињењу, које ће свој врхунац доживети на оснивању Матице словачке 1863. Процес је започео раније поменутиим одласком Људовита Штура код Јана Холија, католичког свештеника, по благослов своје кодификације. Језичко уједињење Словака свих вероисповести је камен темељац формирања савремене словачке нације.

²⁶ За разлику од стандардног српског језика, у коме су принципи Вукове кодификације (према основном Аделунговом правилу „пиши као што говориш, читај као што је написано“) остали на снази до данашњих дана.

- писање осталих двогласника на следећи начин: *ia (robia)*, *ie (osvedčenie)*, *ó* (касније *ô – stôl*);
- нормирање наставка *-ov* за генитив множине именица мушког рода (*bratov*, раније *bratou*);
- нормирање наставка *-ie* за номинатив једнине именица средњег рода (*zdravie*, раније *zdravja*);
- увођење парадигме промене придева средњег рода типа *pekné*, *pekného*, *peknému* уместо ранијег *peknuo*, *peknjeho*, *peknjemu*;
- нормирање наставка *-l* код мушког рода прошлих партиципа – *robil*, *volal* уместо ранијег *robiu*, *volau*.

Све што је на састанку договорено објављено је у делу ***Krátká mluvnica slovenská 1852. године***. Овај нормативни приручник је највероватније анонимно издао млади лингвиста Мартин Хатала, а у предговору су се потписали остали актери братиславског састанка, тројица штуроваца и тројица бернолаковаца. У публикацији се изричито наглашава да њен настанак није усмерен против увођења чешког језика као службеног језика Словака од стране аустроугарске владе.²⁷

Мартин Хатала

Мартин Хатала (1821–1903) је био католички свештеник, филолог и слависта, најпре професор у средњој школи у Братислави, а

²⁷ Вредна пажње је чињеница да је сам Мартин Хатала током читавог свог живота био против раскида књижевног јединства са Чесима. Настанак словачког стандардног језика сматрао је неминовним резултатом сплета друштвено-политичких околности.

од 1861. године универзитетски професор на Карловом универзитету. Студирао је теологију у Бечу, касније лингвистику у Прагу. Већ тада је у својим делима примењивао упоредни метод и био заговорник историјског приступа питањима језика и језичке културе. Такав метод је применио већ у свом првом делу 1850. *Grammatica linguae Slovenicae, collatae cum proxime cognata Bohemica*, и у каснијим радовима: *Zvukosloví jazyka staro- i novočeského a slovenského* (1854), *Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského* (1857). Своју научну пажњу посвећивао је и чешком и старословенском језику.²⁸ Велику улогу је имао у почецима граматичког описа словачког језика, издао је дела *Mluvnica jazyka slovenského* (1864) и *Skladba jazyka slovenského* (1865).

По завршетку Баховог апсолутизма 1859. године, укида се старословачки као службени језик и замењује га реформисани словачки, који су прихватили и конзервативисти у словачким редовима. Реформа стандардног језика извршена почетком педесетих година 19. века постигла је успех између осталог и због тога што је представљала уступак бернолаковцима, тј. отклон ка западним словачким дијалектима (наставка *-é* код придева, завршетак *-l* у перфекту). Тачно је да у реформисаном језику нису одстрањени одређени чешки елементи у структури, потпуно страни свим словачким дијалектима: облици *od sluhu* уместо словачког *od sluhu*, *s chlapy* уместо *s chlapmi*, *mesta* уместо *mestá*, *na ruce* уместо *na ruke*.²⁹ Историзми у примењеној реконструкцији норме, који иду руку под руку са применом етимолошког принципа у ортографији, свакако се могу објаснити утицајем тадашњег схватања језика као феномена који се развија, али основна концентрација је на пореклу и старијим облицима у развоју језика. Упркос одређеним недоследним филолошким решењима, интегративна функција новог стандардног језика била је у том тренутку од кључне важности за словачку заједницу.

Након званичног прихватања реформисане стандардне варијанте (фаза акцептације), убрзо је уследило издавање радова који представљају улазак у фазу дескрипције, прескрипције и елаборације новог словачког стандарда. Такво је на пример дело Јозефа Карола Викторина (1822–1874) под насловом *Grammatik der slovakischen Sprache*, штампано у Бечу 1860. и Пешти 1865. године. Такође, словачки стандардни језик у овом периоду улази у фазе имплементације, експанзије и култивације кроз књижевна дела као што су нпр. хумореска

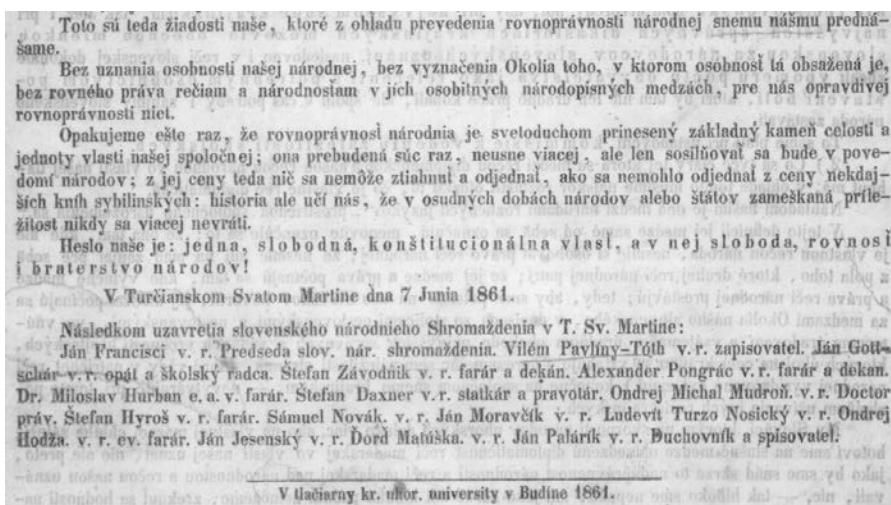
²⁸ Био је кореспондентни члан Друштва српске словесности од 1863. године, почасни члан Српске краљевске академије од 1892.

²⁹ Овакав Хаталин поступак би се могао делимично објаснити и његовим дугогодишњим деловањем у Прагу.

Reštaurácia Јана Калинчјака из 1859. године или поема *Smrť Jánošíkova* аутора Јана Бота из 1862.³⁰ Поред књижевног и традиционалног реторичког стила, почео се развијати и научни стил – стварање заједничког стандарда омогућило је убрзани развој језика у различитим сферама друштвене делатности.

Реформисани стандардни језик имао је важну и конкретну улогу у борби за остварење националних тежњи Словака. О новом смеру интегративних напора словачке интелигенције сведочи политичко-књижевна дискусија *O vzájomnosti slovanskej* Јана Паларика (1822 – 1870) која је изашла 1864. у алманаху *Lipa*. За разлику од становништва претходника Колара и Штура, који су тежили уједињењу свих Словена под заједничком страном влашћу (Аустрије, тј. Русије), код Паларика се снажно промовише аспирација сваког словенског народа да се ослободи и осамостали.

Своје захтеве за успостављање народног, територијалног и језичког суверенитета Словаки су званично изнели на скупштини која је одржана **6. и 7. јуна 1861. у Мартину**. Резултат мартинског заседања био је и усвајање тзв. **Меморандума словачког народа**, који је предвиђао да се ови захтеви остваре издвајањем словачког дистрикта (*Slovenské Okolie*), самосталне административне јединице, у оквиру монархије.

Завршни фрагмент Меморандума словачког народа

³⁰ Од раније објављених важних књижевних дела написаних реформисаним Штуровим језиком треба поменути лирско-епску песму *Detvan* Андреја Сладковича из 1853. године.

Меморандум словачког народа се састоји из увода и четири тачке. Прва тачка се тиче законске и језичке равноправности, друга територије на којој су Словаци живели. Трећа тачка односи се директно на правни оквир употребе словачког језика, који је требало да буде језик државне управе, школства и правног система. У оквиру ове тачке изнет је захтев за оснивање словачке правничке академије, катедре за словачки језик на универзитету у Пешти, као и за пружање подршке развоју словачких културних, етнографских и књижевних органа. Четврта тачка опште је природе и бави се правима свих народа у Угарској.

Меморандум је осмочлана словачка делегација крајем јуна 1861. године предала потпредседнику Угарског парламента. У децембру исте године уручена је у Бечу цару Францу Јозефу I скраћена верзија Меморандума (под називом *Návrh na privilégium a organizáciu slovenského Okolia*). Међутим, ни угарски ни аустријски парламент нису изашли у сусрет овим захтевима. Једини уступак се састојао у томе да се словачки може предавати у појединим католичким гимназијама, али је и та мера трајала веома кратко. Рад и борба на постизању једнаких народних и језичких права Словака су настављени.

Примери текстова из периода реформе

Wyššj neb nižšj stupeň známosti ginoslawských nářečj wisj od osob, gegich cjele, wůle a magetnosti; každý wšak wzdělaný Slaw měg aspoň mluwnickoslownickau čili grammatikolexikalnj wědomost nářečj swogich spoluplemennjků, t.g. zney smysl slow každému nářečj vlastnjch, zney formy, deklinacj, konjugacj, na kolik se od giných sestřenských nářečj odchylugj. Nemjnjme, aby každý Slaw wšecká slawská nářečj mluwiti anebo w nich knihy spisowati uměl: ale aby rozuměl každého mluwjčjho Spoluslawu, každau slawskau knihu. Nežádáme, aby každý Slaw wšecky we wšech nářečjch vycházegjčj knihy, spisy a nowiny kupowal, k tomuby zagisté gměnj a hospodárstwj každého nestačilo: ale gediné to, co wýborněgšjho, klassického, swým obsahem wšeslawského gest.

(Јан Колар, *O literárnej wzágemnosti mezi kmeny a nářečjmi slawskými*, 1836)

Prvý oddiel.

O hláskach.

§. 1. Slovenčina, jako ktorákoľvek iná reč, je složená zo slov. *Slovo* je výraz pochopu a záleží z jednej alebo z viacej siláb. *Silaba* je článok slova alebo slovo, ktoré sa jedným dúškom vyráža a záleží buď len z jednej samohlásky, buď z jednej alebo z viacej spoluhlások so samohláskami spojených. Písemné znaky jednotlivých hlasov reči voláme *písmenami*. Všecky písmeny úhrnkom menujeme *abecedou*.

...

Tretí oddiel.

Nektoré pravopisné pravidla.

§. 78. Pozorný čitateľ z predošlých dvoch oddielov i o tom sa presvedčí, že je pravopis náš podľa známeho a pravdivého výroku: „*médium tenuere beati*“ z čiastky na vyslovení väčšiny Slovákov vlastnom, z čiastky na etymologických základoch vystavený, i hlavnie jeho pravidla si ľakko odtiahne. Nezbyva nám teda nič inšieho, jako stručne ešte vytknúť i ty pravopisné podrobnosti, ktoréby si pozorný ináč čitateľ z toho, čo sme posiaľ prednesli, alebo ťažko, alebo len nedokonale a mýlne mohol odtiahnuť, jako k. p. ohľadom na rozdiel medzi tvrdým a mäkkým i, alebo, čo je jedno, medzi y a i.

(Мартин Хатала, *Krátká mluvnica slovenská*, 1852)

Slovo-záverčné.

Že to bol mákavý nedostatok, nemať až posiaľ ku pravopísnému vyvinutiu reči našej primerane vypracovanej mluvnice v jazyku nemeckom, kto by o tom pochyboval? — Potrebu podobného dielka sme cítili všetci, ale k jeho vyhotoveniu nikdo sa nepríberal. Boli sme sa teda daktori na tom usniesli, požiadať sameho majstra slovenčiny *Hattala*, aby on vypracovanie a uverejnenie tejto mluvnice prevzal. Medzitým *Hattala*, súc mnohými prácami zanepráznený, v poľahu na našu žiadosť odpísal: „Strany mluvnice slovenskej v nemčine nemôžem vám byť na ten čas k službám;“ a dal nám radu, aby sa z nás daktory do tej práce oddal. Čo tu bolo počať? odložili celú vec na nejakú budúcnosť sme nechceli — nemohli. Tak sa teda stalo, že som si ja zaumienil ono potrebné dielce, trebárs mi to krušno prichádzalo, vyhotovili a na svetlo vydali.

Že som sa ja celkom *Hattalových* mluvníc: „*Grammatica linguae slovenicae*“ (1850) a „*Krátká mluvnica slovenská*“ (1852) pridržal, každý, kto sa do veci rozumie, vidí. Avšak som i s jeho najnovším dielom: „*Srovnávací mluvnice*“ (1858), čo sa mi potrebné videlo, porovnával. Mimo toho som — viacej lebo menej — upotreboval: *Schönnagl*-ovu nemeckú, *Tomáškovu* českú, *Karčíkovu* nemecko-českú, *Fröhlich*-ovu nemecko-illyrskú a iné gramatiky, nakoľko sa z nich v poľahu na slovenčinu to lebo ono použiť dalo.

Môj cieľ pri gramatike tejto bol hlavne praktický; preto som do spisu neprijal mnohé theoretické pojednania, na ktorých vedomosti väčšej čiaske obecnstva málo záleží. Kdo sa so slovanskou filológiou ex professo zapodieva, a so slovenčinou všestranne v celej jej rozmanitosti obznámiť sa žiada: toho na spisy *Štúrove*, *Hodžove*, *Hurbanove* a *Hattalove* odkazujem. —

Nakoľko mluvnica táto určeniu svojmu zodpovie, budúcnosť ukáže. Já som na všetek pád bez všetkých pobočných ohľadov chcel podať spisok užitočný, medzera v literatúre slovenskej čiastočne aspoň vyplňajúci; lebo tých spisovateľov smýšľanie vidí sa mi byť najpochvejšie, ktorí pri svojich literárnych podujatiach vždy pred očami majú:

Nisi utile sit, quod facimus, stultia est gloria.

(Юзеф Карол Викторин, *Grammatik der slovakischen Sprache*, 1860)

Stojí vysoká, divá Polana,
Mať stará ohromných stínov,
Pod ňou dedina Detvou volaná,
Mať bujná vysokých synov:
Či tých šarvancov Detvy ozrutných
Polana na tých prsiach mohutných
Nenosí a nenadája?
Alebo aspoň na tie výšiny
Nehľadí dcéra tejto rodiny,
Keď má porodiť šuhaja? —

Ako by Detva obrov nemala! —
Mať zrodila v poli syna,
Trávnú plachtu porozvíjala,
Z buka na buk ju pripína;
Prvý raz oči šuhaj roztvorí,

Čo vidí? – výsost' Polany hory
A opachy nezvratných skál;
A spustí zraky prvé v doliny,
Čo vidí? – hory zázračnej stíny
A prekrásnu slovenskú diaľ.

(Андрей Сладкович, *Detvan*, 1854)

Период Матице словачке (1863–1875)

Након пада Баховог апсолутизма и доношења Меморандума словачког народа, Словаци су интензивирали политичка и друштвена деловања у корист јачања интегритета заједнице и побољшања својих народних права. Један од најважнијих подухвата у том смеру било је оснивање Матице словачке 1863. године, установљене по угледу на друге словенске народе у Хабзбуршкој монархији, нпр. Србе и Чехе. Ипак, мађарска државна управа је већ 1875. године забранила њен рад.

Током ове етапе у историји словачког стандардног језика, која се поклапа са периодом деловања Матице словачке, настављене су активности на усавршавању реформисаног стандарда, у корист живог језика негованог од стране интелигенције и образованих људи у граду Мартину, седишту Матице словачке. Такође, словачки језик је у овом периоду почео да се примењује и у научним истраживањима, што је било од велике важности за развој савремене словачке заједнице која се налазила на почетку заузимања своје позиције међу осталим европским националним заједницама.

Оснивачи Матице словачке

У годинама након завршетка Бахове апсолутистичке владавине, словачка борба за побољшање положаја и изједначавање права – међу којима су језичка права заузимала централно место – са другим народима у монархији, заснивала се на постулатима изнетим у Меморандуму словачког језика. Овај документ садржао је јасне захтеве угарских Словака да се њихов језик почне примењивати у административним органима и образовном систему. Иако Меморандум није наишао на одобравање ни угарског ни аустријског парламента, усвајање Меморандума и настојања да се прибави политичка подршка за његову реализацију мобилизовали су у великој мери словачку заједницу. Заједничка друштвено-политичка деловања довела су и до **оснивања Матице словачке 1863. године**. За првог председника је био изабран Штефан Мојзес (1797–1869), католички бискуп, педагог и културни делатник, док је за потпредседника именован Карол Кузмани (1806–1866), протестантски свештеник и суперинтендент. Чин именовања председништва у оваквом саставу био је веома важан за словачки народ, будући да је и формално потврдио постигнуто надконфесионално јединство.

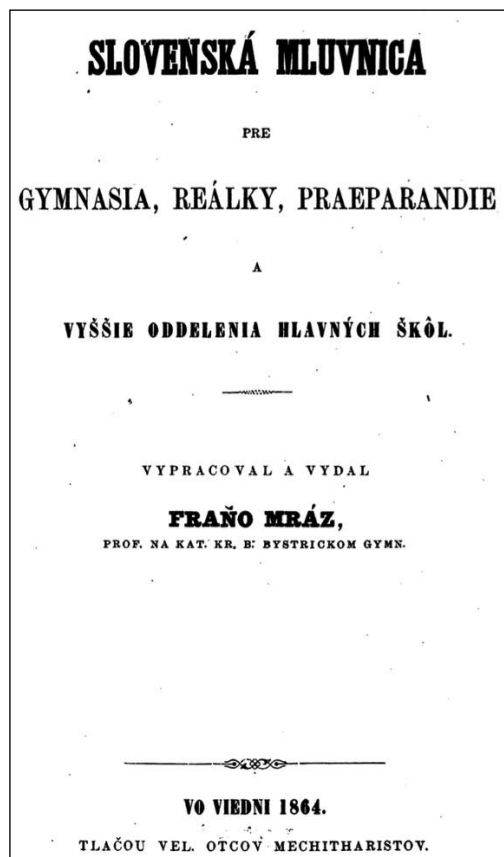
Штефан Мојзес

Карол Кузмани

У новооснованој Матици словачкој оформљено је посебно лингвистичко одељење, на чијем се челу налазио Мартин Хатала. Одељење је имало за задатак да води рачуна о примени прописане језичке норме, да процењује и регулише правила, тј. да ради на експанзији и култивацији прихваћеног стандарда. Овакве радње требало је да помогну редакцијама новина, издавачких кућа и других институција у којима су се све чешће издавале књиге на словачком језику. У ранијим фазама развоја словачког језика, улогу актера у процесу планирања језика имала су различита удружења (као што је *Slovenské učení tovarištvo* или *Tatrin*), штампарије, школе, манастири или пак образовани појединци. За време деловања Матице словачке, брига за словачки стандардни језик је институционализована и централизована.

Поред имплементације стандарда, настављен је рад на његовој дескрипцији и прескрипцији. Излази дело Мартина Хатале *Mluvnica jazyka slovenského* (1864), својеврсни наставак списа *Krátka mluvnica slovenská*, у коме су постављени темељи словачке ортографије, фонетике и морфологије. У Мартину је 1865. изашла и његова синтакса *Skladba jazyka slovenského* (1865). Поред већ поменутог дела Јозефа Карола Викторина *Grammatik der slovakischen Sprache*, које је у овом периоду објављено у више издања, од великог значаја за историју словачког језика је и уџбеник Фрања Мраза (1835–1884) *Slovenská mluvnica pre gymnasia, reálky, praeparandie a vyššie oddelenia hlavných škôl* из 1864. године. Овај приручник је био намењен употреби у школама које су наставу изводиле на словачком језику и користио се све до 1902. године.

Među мерама које су примењене у оквиру регулације нормe на-
шло се одстрањивање појединих преосталих чешких утицаја. На при-
мер, прописани су као дублетни следећи облици: *od gazdu, od sluhu*
(раније искључиво *od gazdy, od sluhu* према чешком моделу), *s otrokmi,*
s chlapmi (*s chlapy, s otroky*), *korytá, mestá* (*koryta, mesta*), *na ruke* (*na*
rice), што је означавало њихово **усклађивање са актуелним словач-**
ким узусом.

Развој нових језичких стилова био је директно условљен потребом
за њиховом употребом у друштву. То је проузроковало наставак про-
дора страних елемената (латинских, немачких, чешких) у граматичку
структуру словачког стандардног језика: полупредикатских синтагми,
глаголских партиципа у функцији придева, предлошко-падежних кон-
струкција за означавање апстрактних односа и др. Корисници словач-
ког језика нису се у тим случајевима могли ослонити на аутохтоне ком-
поненте, јер се дотад нису користиле у овој функцији нити постојале.

Поменута тенденција приметна је и у области терминологије. Из матичиног периода потиче трodelни тројезични речник Јозефа Лоса *Slovník slovenskej, nemeckej a maďarskej reči*, штампан у Пешти у годинама 1869–1871. Био је намењен образованим припадницима заједнице и термилошки оријентисан на разне научне дисциплине. Ова лексикографска публикација, међутим, није била на одговарајућем методолошком нормативном нивоу, садржала је превише елемената чешког језика и словачке лексеме које се уопште нису могле наћи у узусу.

Обогаћивање лексичког фонда стандардног језика, уопштено узев, долазило је из неколико извора. Основна лексика, фразеологија и терминологија коришћена у традиционалним занимањима биле су засноване на домаћем материјалу (*zemiaky, slnečník, horčica*). С друге стране, у области књижевне и термилошке лексике на словачки је велики утицај имао чешки језик (*okamženie, sústružník*) – чешки језик је за словачки од средњег века био природни извор језичког деловања. У овом периоду буђења националног идентитета приметни су утицаји и других словенских језика, у првом реду руског, у чему је предњачио Вилијам Паулини-Тот (1826–1877), словачки песник и политичар (у његовим делима можемо наћи лексеме *blahorodý, drevný, celistvennosť*). Од несловенских језика, јаки су утицаји службених језика монархије – латинског, мађарског и немачког, чије су елементе Словаки у новонасталим стилевима преносили у словачки услед непостојања домаћих. Најчешћи творбени модел је било калкирање – *raňajky* (мађ. *reggeli*), *kníhkupectvo* (нем. *Buchhandlung*) и сл.

Комисије у саставу Матице словачке биле су задужене за рецензирање рукописа предвиђених за објављивање. Тиме је растао ауторитет Матице као институције чији је глас био одлучујући по питањима језичке културе. Важан инструмент у процесу увођења регулисане терминологије у област научно-популарне литературе био је часопис *Letopis Matice slovenskej*, као и образовни текстови за гимназије и материјали намењени образовању широке јавности који су се у Матици израђивали.

Сви поменути институционални напори на пољу стандардизације словачког језика врло брзо су заустављени **насилним затварањем Матице словачке 1875. године**³¹ одлуком мађарских власти.³² Овакав

³¹ Претходне године, 1874. затворене су и три гимназије у којима се изводила настава на словачком језику – две евангелистичке у местима Ревуца и Мартин, једна католичка у Клаштору под Зњевом у близини Мартина – отворене тек неколико година раније.

³² Након затварања Матице, богати лексички материјал који су прикупљали бројни словачки истраживачи у оквиру лингвистичке комисије (Џтибох Зох, Павол Добшински, Франтишек Шујански, Франтишек Сасинек) и који је био

потез био је индиректна последица промене устројства монархије, која је од 1867. трансформисана у Аустроугарску. Тада је у угарском делу ојачала власт мађарског племства, великопоседника и буржоазије, који су се држали традиционалног мишљења да у Угарској постоји само један народ – угарски. Међутим, у њиховом поимању угарски народ изједначавао се са мађарском заједницом, а све остале етничке заједнице у Угарској је требало да се асимилију.

Примери текстова из периода Матице словачке

4. Vznik drzavy moravskej.

Že oproti týmto nadržovali Nemci Avarom, to malo svoju príčinu. Premožení raz Avary zkontli úplne, na vždy, boli pokorní a verní poddaní Frankov. Slováci ale vystúpili proti nárokom Frankov, že ich cisári majú právo panovať nad celým svetom, s hrdým heslom: Ja pán, ty pán. Ani porážky ich nezronily. Za každým úronom sbierali silu ku novému povstaniu, až sa im podarilo vydobýť si úplnú neovislosť. Pres celé IX. stolie vidíme ich v neprestajnom zápase so svojimi potlačiteľmi, vnucujúcimi im s oltármi kresťanskými jarmo svoje — s Frankami. To však rozumieť sa má len o tých Slovákoch, ktorí na sever od Dunaja vo veľkom počte hromadne bývali. Títo založili mohutné, do udalostí onoho veku silne zasahujúce mocnárstvo, jehož jadro bolo na rieke Morave.

Čas a spôsob jeho vzniku nenie známy. Z domyslu možno ho priviesť do súvislosti s bojmi Sámovými. Hrdina tento slávny, zo západu prišlý, prvý sbierateľ Slovanstva, vyslobodil nielen Korutanov a Čechov, než pravdepodobne i Slovákov z jarma avarského; načož vďační Slovania r. 627 vyvolili si ho za kráľa. Slovánska jeho drzava siahala ode štýrskych sňaziek až ku riekam Špreve a Habole, na západe až ku Mohanu a Radnici¹⁾. Po zlamaní avarského jarma bojoval so Frankami a opetne porazil ich vojská. Po jeho smrti, r. 662 rozpadnul sa zase mohutný slovanský štát. Možno, že dajeden z jeho početných synov (dľa Fredegara 22 zo 12 žien) založil zvláštnu tú drzavu na vyšnej Morave, ktorá si potom tak hrdo počínala, Nemcom pres celé IX. stolie nos zakrucovala, až ju nesvornosť panovníkov do bezsilia uvrhla. Toto je Veľká či Vyšnia Morava, v rozdiel od Nižnej bulharskej.

(Letopis Matice slovenskej, 1873, X/1)

Potravných látok je veľká sila, a predsa sú, často pri všetkej svojej rozmanitosti, nedostatočné utíšiť hlad celých národov. Čo o tom čítame, počujeme, a čo sme skúsili ku pr. v Orave, v Trenčíne v rokoch 40tych tohoto stolia, potom v nešťastnom Irsku, je hrôzno! Čím však sa

припреман за објављивање, није угледао светло дана. Предат је чешком лексикографу Франтишеку Коту, који га је искористио приликом састављања својих речника.

výstrednosti úrodnín vyhladzujúce železničné čiary viac a viac rozmnožujú, tým menej sa je obávať všeobecného v istých krajinách hladu. Neúroda, nedostatok nebývajú po celých častiach sveta, ale len na väčšie menšie kraje obmedzené; tá ale, kde železnice jestvujú, snadnou premávkou zbožie i z ďalších požehnaných krajov dopraviť možno. Čo sa predtým pri planých a ďalekých cestách i za drahé peniaze stať nemohlo. A preto ľahko sa prihodilo, že človek bohatý na svojej zlatom preplnenej truhle hladom umrieť mohol. To, čo v nedostatku inej potravy odpomáhalo a odpomáha od hladu, sú zemiaky.

Nuž tedy, pokiaľ zemiaky na Slovensku medzi článkami potravnými a vôbec hospodárskymi jednu z hlavných, a pri utlumení – aby nepovedal národového – hladu takmer najhlavnejšiu úlohu hrajú, umienil som si ich krátko pôvod a opis podať.

(Густав Казимир Зехентер-Ласкомерски, *Dačo o zemiakoch*, 1874)

I.

§. 40. Skloňovanie podstatných mien mužského rodu.

A.				B.		C.			
Ktoré sa končia na tvrdé spoluhlásky				Ktoré sa končia na mäkké c, č, d, dž, j, l, ň, š, i, ž.		Ktoré sa končia na samohlásky a, e,			
Číslo.	Pády.	I. Živočné.		II. Neživočné.		III. Živočné.	IV. Neživočné.	V. Keď je pred a alebo o tvrdá spoluhláska.	VI. Keď je pred a mäkká spoluhl. e alebo druhá mäkká.
		1. na nehrdelné b, d, f, l, m, n, r, s, t, v, z.	2. na hrdelné g, h, ch, k.	1. na nehrdelné b, d, f, l, m, n, r, s, t, v, z.	2. na hrdelné g, h, ch, k.				
Jednotné.	Nom. Genit. Dativ. Akkus. Vokat. Lokal. Instrum.	Chlap, chlape, chlapi- <i>-u</i> , chlape, chlapi- <i>-u</i> , chlapiom.	Žiak, žiaka, chlapi- <i>-u</i> , žiaka, chlapi- <i>-u</i> , žiakom.	Dub, duba, dubu, dub, dubu, dubom.	Roh rohu, rohu, roh, dubu, rohu, rohom.	Muž, muža, mužori- <i>-u</i> , muža, muž, mužori- <i>-u</i> , mužom.	Meč, meča, meču, meči, mečom.	Sluha, sluhu- <i>-y</i> , sluhovi, sluhu, sluhovi- <i>-u</i> , sluhom.	Súdca, súdca, -e súdci, súdca, súdca- <i>-u</i> , súdcovi- <i>-u</i> , súdcom.
	Nom. Genit. Dativ. Akkus. Lokal. Instrum.	Chlapi, chlapi- <i>-oia</i> , chlapi, chlapi- <i>-oia</i> , chlapi- <i>-y</i> , -ami.	Žiaci, žiakov, žiakov, žiaci, žiakov, žiakmi- <i>-y</i> , -ami.	Duby, dubov, dubov, duby, duby, dubmi- <i>-y</i> , -ami.	Rohy, rohov, rohov, rohy, rohy, rohmi- <i>-y</i> , -ami.	Muži, mužov, mužov, mužov, mužov, mužmi- <i>-i</i> , -ami.	Meče, mečov, mečov, meče, mečov, mečmi- <i>-i</i> , -ami.	Sluhovia, sluhov, sluhov, sluhov, sluhovi- <i>-y</i> , -ami.	Súdcovia, súdcov, súdcov, súdcov, súdcovi- <i>-i</i> , -mi.

(Фрањо Мраз, *Slovenská mluvnica pre gymnasia...*, 1864)

X.

D o d a t o k.

Pravopis.

*) Pravopis stojí v najužšom spojení s tvaroslovím a skladbou a preto už v nich udaly sa mnohé pravidlá o poriadnom písaní slov a užívani delidiel (interpunkcii); ponevác ale neboly všetky prípady k pravopisu patriace behom mluvnice vyčítané, preto držíme za potrebné udať tu pohromade všetky hlavné pravidlá.

A. Vyslovovanie a písanie samohlások.

§. 122. I. Navykni sa vyslovovať poriadne slová, a potom piš, jako hovoríš.

Keby sa hovorilo vždy a všade poriadne, bolo by ľahko aj poriadne písať; avšak podobné hlásky nerozoznávajú sa často od seba vo vyslovovaní; n. p. *a* od *ä*; *e* od *ö*; krátke od dlhých; alebo dvojhlasý *ie, ia, iu, ou* od dlhých *é, á, ú*; — nech sa nehovorí n. p. *maso* alebo *meso*, miesto *mäso*; *krásny* miesto *krásny*; *pekna* miesto *pekná*; *malô* miesto *malé*; *rybú* miesto *rybou*; *musá* miesto *musia*; *peknie* miesto *pekné*; *rozehnať*, miesto *rozohnať*; *obtržny* miesto *obťažný* atď.

Slovenská mluvnica.

12

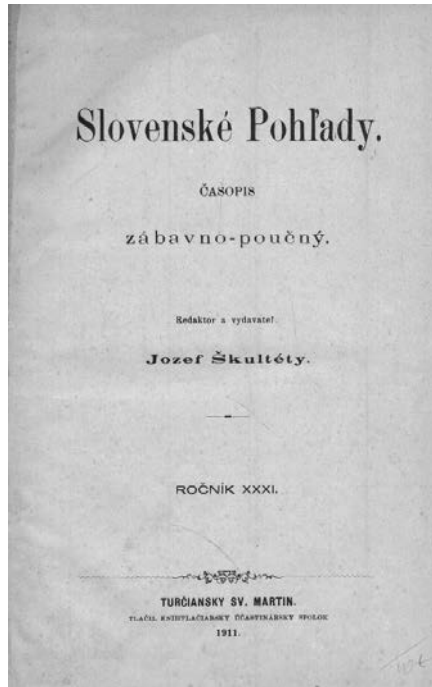
(Фрањо Мраз, *Slovenská mluvnica pre gymnasia...*, 1864)

Мартински период (1875–1918)

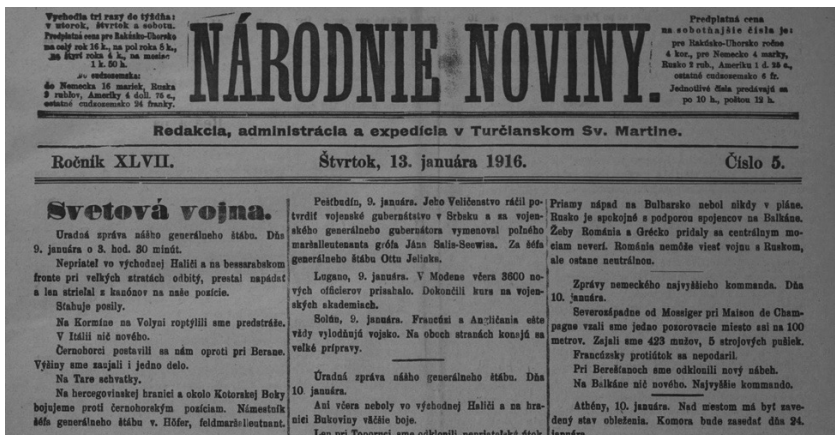
Улога стожера словачког народног живота и у време након затварања Матице словачке 1875. године припада мартинској средини. У овом словачком граду³³ организују се културна дешавања, смештене су редакције часописа у којима се наставља експанзија и култивација стандардног језика: *Slovenské pohľady*, *Národné noviny*, *Národný hlásnik*, *Orol*, *Živena*, *Zborník muzeálnej spoločnosti*. Исто тако, мартински период обухвата и активности на пољу нове евалуације и делимичне реконструкције словачког стандарда од стране лингвисте Самуела Цамбела. Завршетак овог раздобља поклапа се са завршетком Првог светског рата 1918. године.

Мартински период проистиче и директно се надовезује на период Матице словачке, али га по обиму и интензитету стандарднојезичких деловања превазилази и постаје полазиште за формирање језичке политике у време настанка Чехословачке републике. Словачки стандардни језик се даље развијао, и поред тога што су друштвено-политички и економски услови у којима је словачка заједница живела били изузетно лоши по његов развитак.

³³ Све до 1950. године званично је носио име Турчјански Свети Мартин (*Turčiansky Svätý Martin*).

Часопис *Slovenské pohľady*

Часопис *Národné noviny*

Значајну улогу у неговању и ширењу стандардног језика имао је књижевни часопис *Slovenské pohľady*, покренут 1881. године. Његов уредник и издавач био је Јозеф Шкултети (1853–1948), истакнути словачки књижевни делатник, историчар и универзитетски професор.

Такође, битно место заузима и политички лист *Národné noviny*, орган словачке Народне партије, чији је уредник био Светозар Хурбан-Вајански (1847–1916). И многи други часописи, зборници и алманаси, чије је издавање већином започето у Матици словачкој, утицали су на стварање норме словачког стандарда. Ова језичка варијанта се у словакистици традиционално назива **мартинским узусом**. Он је проистекао из деловања мартинских посленика са прелома шездесетих и седамдесетих година 19. века, пре свега у домену публицистике и белетристичког стваралаштва. Мартински узус ће бити одлучујући фактор развоја стандардног језика и у неколико следећих деценија.

Богата издавачка делатност стварала је, дакле, услове за усавршавање публицистичког и научног стила, али и динамичан развој других стилова у словачком језику, као што је књижевноуметнички. С друге стране, све интензивнија језичка пракса наметала је потребу за лингвистичким описом кориговане норме у оквирима процеса стандардизације. Неопходна актуализована дескрипција наступила је са радовима Самуела Цамбела *Príspevky k dejinám jazyka slovenského* (1887) и *Rukoväť spisovnej reči slovenskej* (1902). У овим активностима Самуелу Цамбелу је снажно помагао Јозеф Шкултети, који је заслужан за издавање Цамбелових приручника чак и након његове смрти.

Самуел Цамбел

Самуел Цамбел (1856–1909) био је лингвиста и високи државни службеник у угарској влади. Уређивао је провладине новине *Slovenské*

noviny. Студирао је право на универзитету у Пешти, затим и славистику на универзитетима у Бечу и Прагу, код Франца Миклошича и Мартина Хатале. Поред проблематике историје и стандардизације словачког књижевног језика, бавио се питањима порекла словачког језика и словачке дијалектологије. Вођен младограматичарским принципима, заступао је тезу о повезаности књижевног језика и његових дијалеката, будући да се језички развој у дијалекатским варијантама најверније осликава. Уз већ поменута дела, објавио је такође публикације *Slováci a ich reč* (1903) и *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* (1906). У њима развија теорију о јужнословенском пореклу словачког језика и његовој колонизацији, а нарочито бохемизацији након оснивања Карловог универзитета у 14. веку. Проугарски оријентисан, имао је јасну намеру да очисти словачки од западнословенских утицаја, концентришући се на словачке дијалекте, али га је прерана смрт зауставила у уобличавању и реализацији даљих идеја. У својим кодификационим настојањима, трагао је за оним што је општесловачко и језички уједињује све Словаке.

Самуел Цамбел је снажно реаговао и на друге стране утицаје на аутохтони развој словачког језика. У чланку под називом *Ruské živly v spisovnom jazyku slovenskom* из 1887. године, на основу анализе публицистичких текстова, упозорава на нефункционално преузимање руских елемената, услед све интензивнијег контакта са источнословенским народима и њиховим културама. Ову тенденцију примећује још у време Љ. Штура и М. М. Хоце, а нарочито негативно гледа на употребу русизама код Вилијама Паулинија-Тота, али и Андреја Сладковича те Јозефа Хложанског.

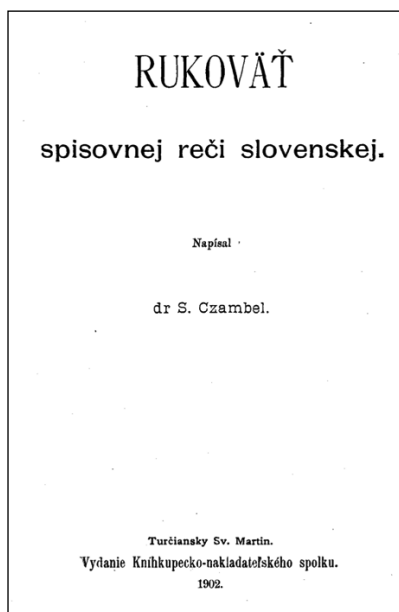
Након интензивних анализа савременог стандардног језика, тј. језика након Хаталине реформе Штуровог кодификованог језика, Цамбел у делу ***Rukoväť spisovnej reči slovenskej* из 1902. године** истиче потребу за реконструкцијом норме коју је прописивала *Krátka mluvnica slovenská* из 1852. године.³⁴ Нужност дорађивања стандарда Цамбел је, између осталог, образложио следећим речима:

„Len málo bolo spisovateľov, ktorí by sa prísne boli držali umelých pravidiel, sám Hattala to dobre vedel a preto i za potrebné uznal v 1. vyborovom zasadnutí Matice Slovenskej, držanom 5. augusta r. 1863, navrhnúť: „aby sa v mluvnici slovenskej stály ohľad bral k ostatným nárečiam slovanským vôbec a k najbližším slovenčine zvlášte““.³⁵ (Letopis Matice Slovenskej I roč. s. 37)

³⁴ Закључак о неопходности реконструкције ортографске норме Цамбел износи много раније, у свом делу *Slovenský pravopis* из 1890. године.

³⁵ „Мало је било писаца који би се строго држали вештачких правила, сам Хатала је то добро знао и зато је сматрао да на првом изборном заседању Матице

Овај Хаталин предлог, чија је суштина била у сталном развоју свих подсистема словачког стандардног језика уз помоћ елемената који су блиски структури аутохтоних словачких дијалеката, лингвистички одбор Матице словачке је 1863. прихватио, али се мало шта од постулата у пракси применило. Цамбел се трудио да овај недостатак исправи, налазећи извор за своје нормативистичке интервенције у живим писаним и говорним варијантама словачког језика. Применом оваквих правила, Цамбел је настојао да словачки језик ослободи великог притиска мађаризације и традиционалне културне бохемизације, али и да га извуче из сфере утицаја источних словенских суседа.

Rukoväť spisovnej reči slovenskej (1902)

Велики директни допринос реконструкцији стандардног словачког језика дао је Јозеф Шкултети који је уредио друго и треће издање дела *Rukoväť spisovnej reči slovenskej* (1915 и 1919). Поступио је још прогресивније од Цамбела у прописивању правила у складу са живим изворним варијантама. У својим кодификаторским захватима исказао је нарочит смисао за традицију и континуитет развоја језичке културе. У другом издању из 1915. године унео је следеће измене у Цамбелову кодификацију:

словачке, одржаном 5. августа 1863. године, треба да предложи: „у словачкој граматици стално треба узимати у обзир остале словенске језике а нарочито оне који су најближи словачком језику“⁴⁴.

- у потпуности је избацио архаизме типа *od gazdy, na ruce, neseš* и прописао само *od gazdu, na ruke, nesieš*;
- кодификовао је облике *veniec, sediet'* (раније *venec, sedet'*);
- увео је писање сугласника *l'* (тзв. „меко љ“) у именицама типа *strel'ba*;
- допустио је спајања предлога *mimo* једино са генитивом – *mimo prevádzky* (дотад, као и у чешком, са акузативом – *mimo provoz*);
- одбацио је у потпуности конструкције страног порекла, нпр. уместо *k dostaniu* исправно је *dostať*.

Посебно ће послератно издање приручника *Rukoväť spisovnej reči slovenskej* из 1919. године у редакцији Јозефа Шкултетија имати снажан утицај на стање и развој стандардног језика у периоду између два светска рата.

Примери текстова из мартинског периода

„Rukoväť“ je pre takých, ktorí vedia po slovensky rozprávať a chcú vedieť písať.

Stredoslovák, ktorý vyslovuje dvojhlásky *ia, ie, iu, ô*, bez všetkých príprav môže vziať Rukoväť do ruky, lebo sú v nej pravidlá osnované na strednom nárečí slovenskom. Naproti tomu príslušníci tých nárečí a podrečí, v ktorých niet dvojhlások *ia, ie, iu, ô* alebo v ktorých sa vyslovuje *dz* a *c* m. písaného *d'* a *t'* (*dzakovac* m. *d'akovat'*!), musia sa náležite pripraviť. Oni, jak majú potrebu, chuť a vôľu osvojiť si spisovnú reč slovenskú, nech predovšetkým čítavajú také novšie knihy alebo časopisy, ktoré sú správne po slovensky písané. Pre nich sa len potom hodí „Rukoväť“.

Kto sa učí terajšiemu pravopisu slovenskému alebo spisovnej reči vôbec, nech nečíta českých kníh alebo starších slovenských kníh, pokiaľ si neosvojil pravidlá „Rukováti“. Česká reč má inakšiu výslovnosť, a má tedy aj inakšie zákony pravopisné, odchylné od slovenských. Aj staršie knihy a časopisy majú inakší, zastaralý pravopis. Kto tedy súčasne číta knihy české alebo staršie slovenské, ten si veľmi obťažuje učenie terajšiemu slovenskému pravopisu a jazyku spisovnému.

Pokiaľ sa učíš z Rukováti po slovensky písať, nezabúdaj

1) že je terajší spisovný jazyk a pravopis slovenský – čo do foriem – odchylný od českého,

- 2) že je odchylný aj od jazyka starších slovenských kníh a časopisov,
- 3) že každý z tých spisovných jazykov a pravopisov rozvil sa dľa osobitých rozdielnych zákonov, a
- 4) že tedy čo je dobré dľa českého alebo staršieho slovenského pravopisu alebo jazyka spisovného, to je nie dobré dľa nového, vykladaného v „Rukováti“.

(Самуел Цамбел, *Rukováť spisovnej reči slovenskej*, 1902)

Poverený od vydavateľstva usporiadať druhé vydanie Czambelovej znamenitej Rukováti, povinný som povedať na konci knihy niekoľko slov.

Inde rodnému jazyku učí horlivé rozmanitá škola, pravidilá pravopisu ustaľujú učené sbory. Toho všetkého u nás niet. Na šťastie, slovenčina je vetev stromu pestovaného, výsledky slovanského jazykozpytu sú platné i pre ňu: my máme možnosť zaopatriť si aspoň privátny učebník a pri dobrej vôli dorozumieme sa na jeho predpisoch. Už s pôvodcom Rukováti, v poslednom čase jeho života, boli sme sa dohodli pre nové vydanie knižky na niektorých zmenách, vyžadovaných i vývojom slovenského spisovného jazyka.

Zmeny nového vydania, ktoré potrebné pripomenúť, sú teda hlavne nasledovné:

a) Slová, majúce príponu -c, Czambel učil písať bez rozdielu s -ec, *otec, kupec, junec, zvonec, kamenec*, teda i *konec, venec* (miesto stredoslovenského *koniec, veniec*); iste len preto, že sa nerozhľadel dostatočne, čo je v slovenčine za staroslovanské. Okrem -e- (*kupec, otec*) máme zaň nielen (*ovos, orol*), a (*lan*), ale i *ie*, (*čierny, -črn, služieb, išiel*); na jeho mieste je *á* (i v lokále n-kmeňov, *plamenách*) a *ia* (na pr. v dat. a lok. i-kmeňov, *kostiam, kostiach*, v lok. r-kmeňov – *materiach*). Niet teda príčiny pozbavovať strednú slovenčinu, keď sa na nej zakladá náš spisovný jazyk, takých charakteristických jej tvarov, ako *veniec, koniec, nebožiec*.

I tu je na pováženie výstraha, ktorá už bola daná v otázke, veľmi blízkej tejto našej, totiž: dajme jazyku istú svobodu hýbať sa.

...

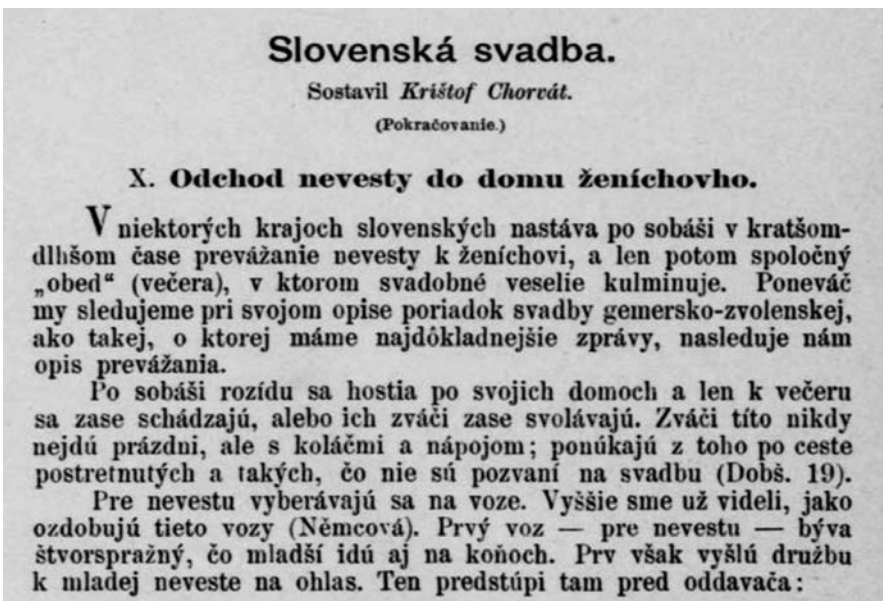
Učiť sa z knihy Cambela, veľkého milovníka slovenčiny, je ľahké a milá vec. V knižke takejto praktickej časovanie mohlo byť ešte prostejšie: povahy hodná je rada, daná nie tak dávno spisovateľovi horvatskej školskej

mluvnice, že treba len vysvetliť pomer infinitívu ku kmeňu prítomného času, pritom tvorenie jednotlivých časov, a možné je odbaviť celú konjugáciu na troch vzoroch, podľa toho, ako sa končia v jedn. 1. osobe prítomného času, na *-em*, *-im*, *-am*. (Archiv für slavische Philologie XVI, str. 504). V časti syntaktickej u Cambela začíta sa človek a i zabudne, že poučenie hľadá; tak mu je, ako by sa shováral s umným, zkuseným prostofudínom, akých stretávať po slovenských dedinách.

Len aby sme siahali za Rukoväťou na svojich stoloch čím častejšie. Môže nám byť užitočná. Kto má azda námietku v niektorej podrobnosti, nech ju povie, nech odôvodní svoju mienku – porokujeme o nej. Ináče vyhábať novotám. V pravopise k vôli jednote zriekame sa všeličoho i proti svojmu presvedčeniu. Každý pravopis, áno „každý spisovný jazyk je viac alebo menej výsledok rozličných kompromissov.“ Vyhábať treba zvlášte u nás všetkému, čo by nás nespojovalo s literou.

V Turčianskom Sv. Martine, vo februári 1915, Jozef Škultéty.

(Јозеф Шкултети, *Rukoväť spisovnej reči slovenskej*, 1915)

(*Slovenské pohľady*, 12/1895)

Pozdravujem vás, lesy, hory,
z tej duše pozdravujem vás!
Čo mrcha svet v nás skvári, zmorí,

zrak jeho urknul, zmámila
lož, ohlušila presila:
vy k žitiu privediete zas,
vy vzkriesite, vy zotavíte,
z jatrivých vyliečíte rán,
v opravdu priamom, bratskom cite
otvoriac lono dokorán,
a srdečnosť kde odveká,
kde nikdy nevypsela zrada,
bez dotazu, kto on, čo hľadá,
na lono to, hľa, v objem sladký
ramenom láskyplnej matky
pritúliac verne človeka...
(Павел Орцаг Хвездослав, *Hájnikova žena*, 1884)

„Slávna to múdrosť! Z kapsy trčí mu merťuk, v hlave má samé čísla, na ústach ľahké reči, naskrze nepatriace sa v prítomnosti tvojich dcér. Veľa šiku, veľmi veľa namyslenosti, túžba po radoostiach a zábavách. Hlúpe plány: píly stavať, svet naprávať! Budeže to píla! Veterné mlyny. Vetra dosť! Vietor, púhy vietor!“ Tieto slová hovorila päťdesiatročná ženská na drevenej verande naširoko rozloženého panského domu. Večerný chlad zavieval do záhrady, cez ktorú sa rútil rýchly potok. Asi na pol míle od Jabložného poskočný syn horský zanechal svoje vodopády, papradie a žulové balvany, aby prebehnúc cez dedinu, zvlažil peknú, no dosť divú záhradu panského domu. Krátky bol život bystriny, asi o pol hodiny vrátila sa do väčšej rieky, tečúcej cez dolinu, ohradenú nebotyčnými horami.

„Anička, ty prísne súdiš. Pravda, že za našich časov bolo to ináč; časy sa zmenili, a my sa musíme podrobiť prúdu, ktorý zastaviť nemôžeme. A o píle i môj muž rozmýšľa a schvaľuje Hermanov plán.“ Odpovedala o niečo mladšia pani, v belasom čepčeku, spod ktorého dobývali sa hladko učesané gaštanové vlasy.

(Светозар Хурбан-Ваянски, *Letiace tiene*, 1883)

Међуратни период (1918–1939)

Раздобље од краја Првог светског рата и оснивања Чехословачке Републике³⁶ 1918. године до њеног првог распада 1939. године издваја се као време током којег је словачки стандардни језик наставио свој развој на темељима достигнућа из претходног периода (Цамбелова кодификација, мартински узус). Развојни пут у новим, неупоредиво повољнијим друштвено-политичким условима, уз улогу словачког као службеног државног језика, ипак није био директан и једноставан. Борба да се поставе основе за словачки стандардни језик који данас познајемо одвијала се како у области планирања статуса, вођеног политичком намером за чешко-словачком језичком унификацијом, тако и у сфери планирања језичког корпуса, кроз настојања да се словачки одупре снажним утицајима језика и културе западног суседа.

³⁶ Држава чији је општи (краћи) назив на самим почецима формирања, током Првог светског рата, и кратко по проглашењу републике гласио *Česko-Slovensko* (изведени придев *česko-slovenský*). Уставом из 1920. је, међутим, озакоњен назив *Československo*, тј. у пуном облику *Československá republika (československý)*, који се до коначног распада федерације 1993. много чешће користио, нарочито у чешкој средини и међународној комуникацији. Тако је устаљени назив и у српској језичкој традицији *Чехословачка*, *чехословачки* итд.

Када је реч о именовању заједничке државе Чеха и Словака у словачком језику, савремена Правила словачког правописа (2013) и Кратки речник словачког језика (2003) дозвољавају употребу само прве варијанте – *Česko-Slovensko*, придев *česko-slovenský*. Међутим, Речник савременог словачког језика из 2006. године запис овог назива условљава историјским контекстом и дозвољава обе варијанте, уз задржавање изворног облика у којем се назив појављује. Речник из 2006. наводи и неколико званичних облика који је овај назив током историје имао: *Československá republika* (1918–1938, 1945–1960), *Česko-Slovenská republika* (1938–1939), *Československá socialistická republika* (1960–1990) и *Česká a Slovenská Federatívna Republika* (1990–1992).

Мапа прве Чехословачке Републике (1918–1939)

По завршетку Великог рата, на територији поражене Аустроугарске монархије настаје неколико држава формираних по националном принципу. Тако је 1918. године основана и Чехословачка, државна заједница чешког и словачког народа. Оснивање републике је за Словаке, након готово хиљадугодишњег живота у оквирима Угарске, било од историјског и цивилизацијског значаја. Први пут у модерној историји пружала им се могућност да директно одлучују о својој политичкој судбини, управи, систему образовања и осталим друштвеним сегментима.

Словаци су у тзв. Прву републику полагали велике наде. Политички разговори представника Чеха и Словака о формирању заједничке државе који су се водили на територији Северне Америке довели су до склапања Кливлендског споразума 1915. године, као и Питсбуршког споразума и Вашингтонске декларације 1918. године. Први споразум предвиђао је федеративну заједницу два народа, други суживот у оквирима унитарне републике у којој би Словаци имали самосталну управу, парламент и правосуђе. Такође, Питсбуршки споразум је гарантовао и улогу словачког као службеног језика и језика образовања. Крајем октобра 1918. године и Словаци који су живели у Угарској политичким манифестом, Мартинском декларацијом, изразили су своје тежње ка самоопредељењу и уједињењу са Чесима.³⁷

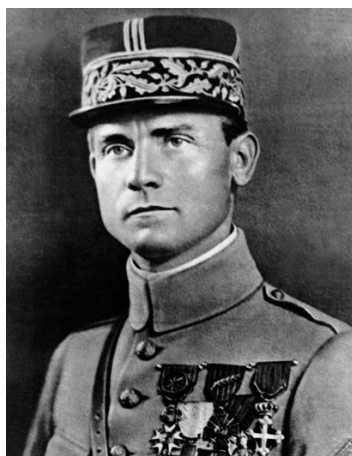
Међутим, недуго након **проглашења Чехословачке Републике 28. октобра 1918. године**, политичке елите које су новом државом управљале из Прага почеле су да примењују другачији приступ питањима државног устројства. Међу њима је најистакнутији био први председник Чехословачке Томаш Гариг Масарик (1850–1937), творац

³⁷ Занимљив је податак да политички представници словачког народа који су се тог дана, 30. октобра 1918. године, окупили у Мартину нису били свесни проглашења Чехословачке Републике које се догодило два дана раније у Прагу.

политичке концепције чехословакизма,³⁸ али и словачки лекар и политичар Вавро Шробар (1867–1950), једини Словак који је учествовао у чину оснивања Чехословачке, централна фигура међуратне словачке политике и присталица националног јединства Чеха и Словака.³⁹ Привремена чехословачка народна скупштина (1918–1920) донела је 29. фебруара 1920. године Устав Чехословачке, у чијој је преамбули промовисан чехословачки народ. Истовремено је парламент усвојио и Језички закон, којим је као службени језик на државном нивоу **проглашен чехословачки језик**. У овом закону, међутим, недостаје експлицитна дефиниција чехословачког језика. Недостатак је делимично отклоњен одредбом из закона да се комуникација са државном управом мора одвијати у делу земље који је пре 28. октобра 1918. био у Аустрији или Прусији по правилу на чешком, а у Словачкој по правилу на словачком. Употребљена одредница „по правилу“ остављала је нажалост простора за разне додатне интерпретације.

Вавро Шробар

Милан Растислав Штефаник

³⁸ Томаш Масарик је Чехе и Словаке сматрао једним народом. Овакав став се, поред политичких побуда, може објаснити и његовим пореклом – одрастао је у пограничној језичкој области, у којој се одлике чешких дијалеката мешају са словачким, у брачној заједници оца Словака и мајке из Моравске.

³⁹ Овој групи припадао је и Милан Растислав Штефаник (1880–1919), словачки астроном, војни пилот, дипломата и политичар, нарочито активан на међународној сцени током Првог светског рата у борби за оснивање Чехословачке. У контакт са Масариком, његовим учењем и присталицама дошао је за време студија у Прагу, где су многи тадашњи Словаки студирали због политике мађаризације у Угарској. Било је предвиђено да заузме позицију министра одбране у првој влади Чехословачке. Међутим, при повратку у земљу у мају 1919. године погинуо је у авионској несрећи недалеко од Братиславе.

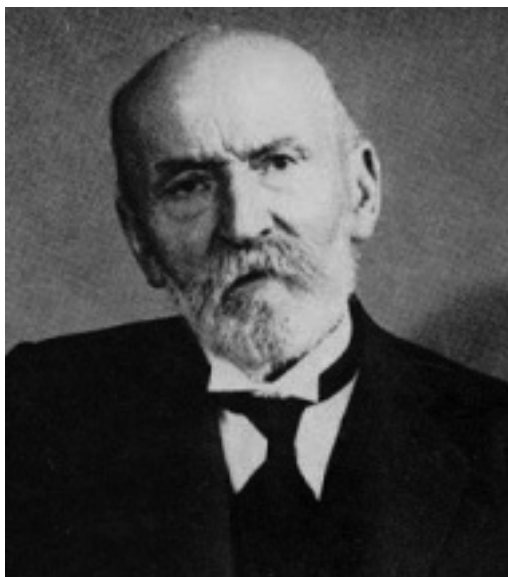
Чеси и Словаци су у оваквом концепту били третирани као две гране једног политичког народа, што се пројектовало и на однос између чешког и словачког језика. Унификаторски потези новоименованих чехословачких политичких вођа разумљиви су кад се узме у обзир нестабилност тадашње геополитичке ситуације у Европи. Наиме, јединствени чехословачки народ био је бројчано доминантан у Чехословачкој, док би евентуално „самостални“ словачки народ заузимао тек треће место, после Чеха и Немаца. Према резултатима пописа становништва из 1921. године Словака је било нешто мање од 2 милиона, Чеха 6,8⁴⁰ а Немаца 3,1 милиона. Потпуна словачка самосталност могла је, дакле, условити аспирације ка аутономији других народа у Чехословачкој (пored Немаца, и 750 хиљада Мађара који су остали ван граница новоформиране Мађарске). Ипак, политичка инаугурација чехословачког народа и језика је за многе Словаке представљала изненађење, нарочито за присталице националистичких опција (као што је Словачка народна партија Андреја Хлинке), који су током читавог међуратног периода наставили интензивну борбу за управну аутономију Словачке.

Упркос неповољним статусно-политичким околностима, словачки језик је у периоду након стварања Чехословачке ушао у потпуну званичну употребу у администрацији и систему образовања. Постепено је превазилазио непогодности које су потицале из историјских статусних разлика у односу на чешки језик. У земљама чешке круне књижевни језик негован је још од 14. столећа. Након пораза војске чешких протестаната код Беле Горе у близини Прага 1620. године на скоро два века заустављен је развој чешке политичке и језичке независности, али је Чесима током народног препорода пошло за руком да ревитализују свој језички стандард. Од половине 19. века чешки језик се у аустријском делу монархије употребљавао као службени и уживао је споразумну подршку власти, посебно у систему образовања. Словацима се, с друге стране, од најезде мађарских племена у 10. веку за изградњу таквог статуса није пружила прилика. У заједницу са Чесима 1918. године ушли су као слабији партнер – политички, културно, економски. Било је потребно време да ухвате корак са чешким нивоом развоја и у томе су имали знатну помоћ самих Чеха: државних службеника, инжењера, наставника који су дошли да раде у Словачкој. Овим миграцијама је такође неминовно повећан степен бохемизације словачког друштва.

⁴⁰ Читаву језичко-статусну ситуацију у раним фазама постојања Чехословачке чини још интересантнијом чињеница да су подаци о броју Чеха и Словака на попису становништва из 1921. добијени изјашњавањем становника о свом матерњем језику. По питању националне припадности, испитаницима се нудила само једна могућност – чехословачка народност.

Мозаик представљених политичких околности и социјалних односа између два светска рата нуди нам обресе двеју основних супротних тенденција развоја словачког стандардног језика у том периоду.

С једне стране, бележи се његов **знатно динамичнији континуирани раст** у неупоредиво повољнијим условима, без стега угарског државног апарата. Матица словачка је обновила свој рад 1919. и почела поново да се бави издавачком, културном и образовном делатношћу. У Братислави се 1919. оснива и Универзитет Коменског на којем је Јозеф Шкултети именован за професора словачког језика и књижевности. Шкултети исте године објављује и приређено издање Цамбеловог дела *Rukovät' spisovnej reči slovenskej*.

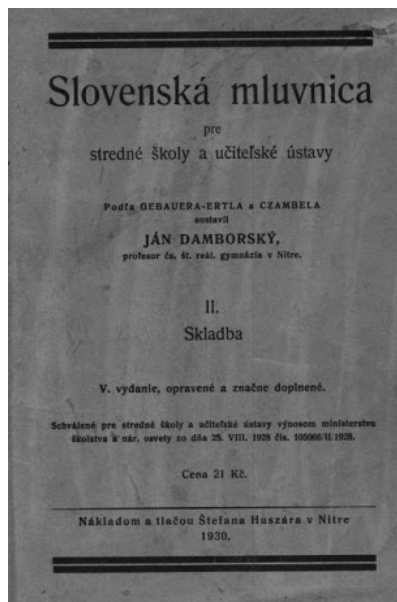

Јозеф Шкултети

Настављањем традиција мартинског узуса кроз публицистичку и књижевну делатност даље се интензивно развија књижевноуметнички стил, као мало који у словачком језику у то време – остали стилови су тек почињали да се користе у ширим друштвеним оквирима. Своја дела настављају да објављују реалисти као што су Мартин Кукучин, Јозеф Грегор Тајовски и Божена Сланчикова-Тимрава, али и песници Павол Орсаг-Хвјездослав, Јанко Јесенски, Иван Краско. Књижевним дешавањима прикључује се и млада генерација стваралаца која доноси сопствену перспективу друштвених дешавања: песници Јан Смерек, Лацо Новомески, прозаисти Јозеф Цигер-Хронски,

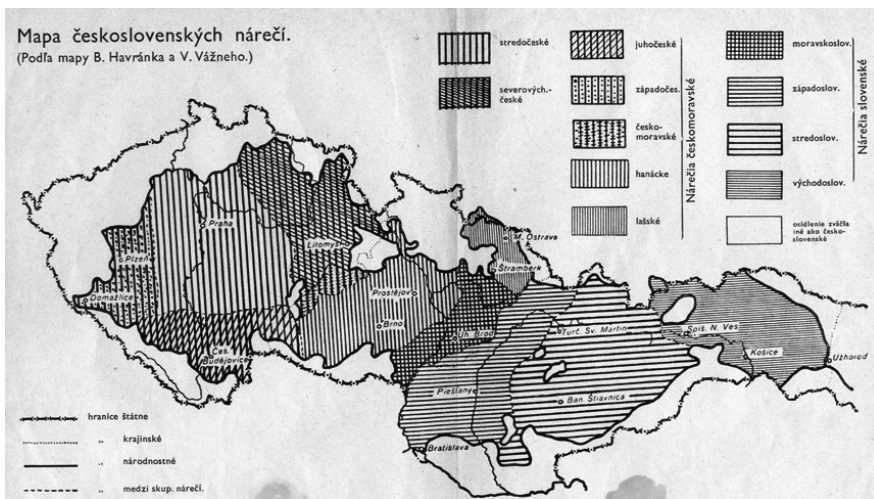
Мило Урбан, Мартин Разус и др. Захваљујући овим делима, али и током већ полувековног неговања мартинског узуса, формирао се репрезентативни корпус на чијим основама су могла да настану значајна лексикографска дела. Једно од таквих је и речник *Slovenský slovník z literatury aj nářečí* који су 1923. године објавили Карел Калал и Мирослав Калал. Тај речник је истовремено служио и као разликовни речник словачког и чешког језика.

С друге стране, званична чехословачка политика гласила је да у заједничкој држави Чеха и Словака постоји **један народ са једним језиком у две употребне варијанте** – чешкој и словачкој, које би у пракси требало да се постепено приближавају. Овакав интегративни постулат језичког планирања, међутим, није у први мах произилазио из проверених научних критеријума и био је ограничен на продукцију уџбеника словачког језика. Један од таквих приручника, који се може сматрати и кодификаторским делом у недостатку других студија, јесте *Slovenská mluvnica so zvláštnym zreteľom na pravopis: pre stredné školy a samoukov* из 1919. године аутора Јана Дамборског (1880–1932). Овај уџбеник се појавио у неколико каснијих издања, све до 1930. године, када је изашао под нешто измењеним називом *Slovenská mluvnica pre stredné školy a učiteľské ústavy*.

Slovenská mluvnica pre stredné školy a učiteľské ústavy (1930)

Дамборски је у образложењу материје користио поједине Цамбелове поставке, али је читава концепција заснована на приступу аутора уџбеника чешког језика Јана Гебауера и Вацлава Ертла. У духу интеграције, аутор прописује облике *venec*, *konec*, *trpet'*, *mrem/mreš*, *trem/treš* (уместо оних који проистичу из узуса *veniec*, *trpiet'* итд), изговор *v* на крају слога као *f* /*slifka*/, /*driefko*/, /*spef*/, /*kof*/ (словачки узус /*sluika*/, /*speu*/) и друге карактеристике словачког које су идентичне одликама чешког језика. На овом месту треба истаћи да западнословачки дијалекти – који су географски покривали територију првих словачких управних центара у новооснованој републици, смештених најпре у Скалици и Жилини, затим за стално у Братислави – представљају природну прелазну зону ка моравским, тј. чешким дијалектима.

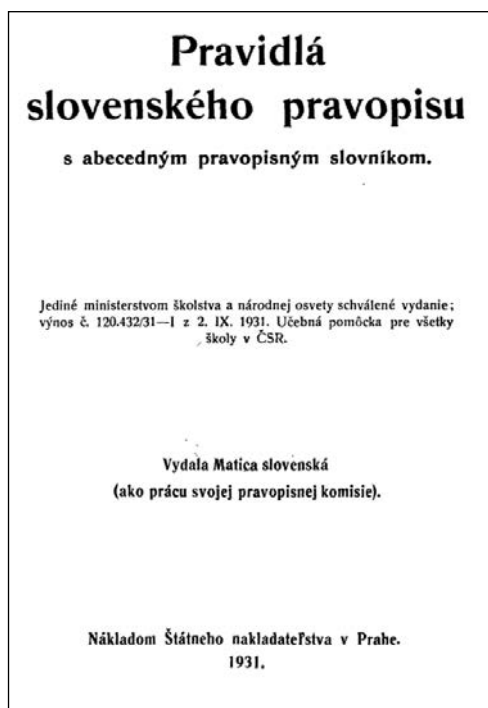
Мапа чешких и словачких дијалеката
(Јан Станислав, *Československá mluvnica*, 1938)

Основни недостатак стандардизације и уређења језичке културе словачког језика са почетка међуратног периода био је у томе што није могла бити заснована на квалитетнијем систематском истраживању и научном опису. Није довољно био развијен ни научни стил којим би могло да се приступи опису тренутног језичког стања. Због тога су се на почетку овог раздобља могла чути и мишљења да средство комуникације у научној области треба да буде чешки језик,⁴¹ који је ту функцију успешно и интензивно развијао још од половине 19. века. Против таквог решења и бохемизације новог словачког језичког узуса, а посебно

⁴¹ Слично је било и у другим сферама друштвеног живота, нпр. војсци, железници, где је доминација чешког језика била очекивана и широко прихватана.

против интеграције словачког у политички декларисан чехословачки језик оштро су иступали припадници словачке интелигенције, још од Штурових времена окупљене око независног средњословачког центра.

Матица словачка је из наведених разлога задужила свој језички одбор да припреми научну кодификацију словачког стандарда, која би на адекватан начин одражавала стање након језичких и друштвено-политичких промена. На челу извршне комисије Матице словачке нашао се чешки универзитетски професор Вацлав Важни (1892–1966), проучавалац словачких дијалеката. Ово је било компромисно решење, будући да је словачка страна инсистирала да се подухват реализује у Словачкој, у којој ипак нису постојали кадровски предуслови за тако нешто. Резултат рада колектива који је професор Важни предводио је први правопис словачког језика – ***Pravidlá slovenského pravopisu издата 1931. године***. Као концепција им је послужио важећи правопис чешког језика. Иако се аутори у називу ограничавају на правописна правила, правопис ипак одређује норму читавог језичког система – у њему се налазе принципи уређивања ортографске, граматичке и лексичке норме.

Словачки правопис из 1931. године

Правила из 1931. године регулисала су и стабилизovala одређена проблематична питања, као што је писање дужине сугласника у складу са словачким узусом (*boh, voz, ráno, služka*) или писање префикса s-, z- према изговору (*skrátit', zbit'*). С друге стране, вођена принципом језичке интеграције, у корпус словачког језика уводила су поједине чешке лексеме (*zed', láhva, mluvit'*) истовремено забрањујући заживеле хунгаризме и германизме (*banovať, keška, kocka*), а на фонетском нивоу дозвољавале дублете *sloboda* и *svoboda*, *prášok* и *prášek*, *laket'* и *loket'*.

Овакве интервенције у кодификацији нису ублажиле ставове припадника словачке интелигенције. Штавише, противљења чехословачкистичкој језичкој политици била су све јача. На *Pravidlá slovenského pravopisu* најснажније је реаговао Хенрих Бартек, рецензијама у часописима *Elán* и *Slovenské pohľady* 1931. године.

Хенрих Бартек

Хенрих Бартек (1907–1986) је рођен у Жилини, студије романистике и славистике завршио је у Прагу. Активно је учествовао у полемикама о правописним нормама словачког језика тридесетих и четрдесетих година. Бавио се историјом словачког књижевног језика (*Príspevok k dejinám slovenčiny* из 1936), приредио је публикације словачких кодификатора Бернолака (1937) и Штура (1943). Аутор је и првог словачког ортоепског приручника *Správna výslovnosť slovenská* из 1944. године. Након Другог светског рата живео је у емиграцији у

Италији и Немачкој, где се и даље научно бавио питањима правописа словачког језика (*Nový pravopis slovenský* 1954 и *Slovenský pravopis s gramatickými poučkami a slovníkom* 1956).

У критикама правописа из 1931. година Бартек је поједина решења сматрао позитивним: фонетско бележење префикса *s-* и *z-*, бројева, одстрањивање дублета типа *štát-stát*, стабилизовање и промене писања страних речи и др. Ипак, много је више, према његовом мишљењу, било негативних појава. Непримерено су додати: дублетни форманти *-isko/-ište*, *-eň/-ňa* (*strnisko/strnište*, *tlačiareň/tlačiarňa*), нови изузеци од тзв. ритмичког правила⁴² (*kráčavam/kráčiavam*), тематска морфема *-e-* уместо *-ie-* (*letieť/letieť*), дублети типа *krúžok/krúžek*, и друга морфофонолошка решења која су производ развоја различитог од стања у средњословачкој дијалекатској области, која је чинила основу за словачки стандард (*lhát', ľva, lokeť, svoboda, barva, plech*).

Бартек је негативно реаговао на увођење лексике која се досад није користила у књижевности и сматрала се неправилном (*nabídka, kozel*). Његов однос према речима страног порекла у словачком језику је иначе полурестриктиван. Сматрао је да за сваки појам мора постојати словачка реч, на чему је нарочито инсистирао у области научних истраживања. Био је мишљења да је сасвим оправдано прихватити у систем страну лексему, али само онда када за то не постоје формиранли словачки еквиваленти. Ако већ не постоји одговарајућа реч, треба је конструисати у духу словачког језика или је преузети у словакизованој форми из сродног језика. У принципу је био против лексичких дублета у духу чехословакизма (*žehlička/hladidlo*), али је такође заузимао став да не треба претеривати у одстрањивању већ устаљених страних речи (пре свега германизама и хунгаризама) у језичком узусу, налазећи да би насилан пуризам само штетио словачком језику.

У својој коначној оцени, Хенрих Бартек доноси закључак да је онај део правила којим се уређује правопис добар, али да део који се односи на лексику треба да се избегава. Према његовом виђењу, позитивно је и то што се захваљујући овим расправама у јавности говори о словачком стандардном језику.

На *Pravidlá slovenského pravopisu* су својим наступима оштро реаговали и други припадници словачке интелигенције: књижевници Мартин Разус и Јозеф Цигер Хронски, политичар Андреј Хлинка. Проблематици актуелне кодификације посвећен је и уводни текст у

⁴² За разлику од чешког, у словачком језику се два дуга слога не могу наћи један иза другог: *pekný – krásny, červený – biely*.

истом броју часописа *Elán* из 1931. године ауторства словачког песника Јана Смерека под називом *Novým pravopisom*. Смереково становиште према новим правописним правилима се јасно открива већ у првој реченици која гласи: „То је пре нас данас питање – а питање скоро хамлетовска. Máme v rukách nové, schválené úradom i školám *ex offio* nadiktované Pravidlá slovenského pravopisu – a nevieme, čo si s nimi počať.“⁴³ Ј. Смерек је нарочито критиковао приступ према писању речи страног порекла у словачком. Своју аргументацију образлаже користећи се ставом бившег председника Чешке академије наука Јозефа Зубатог с почетка 20. година о односу између чешког и словачког. Професор Зубати је тада изнео своје уверење да не постоје препреке за постојање два стандардна језика у држави, уместо једног чехословачког (што би било практичније), те да Словаци сами морају водити рачуна о свом језику који не сме бити формална бохемизована верзија.

Позитивна реаговања на правопис из 1931. године бележимо код малог дела словачких интелектуалаца, тзв. хласиста, окупљених око идеје чешких реалиста и учења Томаша Масарика, чији је орган био часопис *Průd*. Такође, као исправну су нову кодификацију прихватили и припадници чешке интелигенције у Словачкој, који су у то време радили у словачким образовним и другим државним институцијама.

Полемике око правописа достигле су свој врхунац на заседању Матице словачке у мају 1932. године, када је он и коначно одбачен. Нови језички одбор и Јозеф Шкултети су тада добили задатак да припреме поправљено издање. Оно је објављено 1932, али је само истичало одступања правописа од кодификационих списа С. Цамбела и Ј. Шкултетија и мартинског узуса. И даље је постојала потреба да се из ради свеобухватна кодификација која ће реаговати на савремене услове у којима се словачки народ нашао, која ће да интегрисе Словаке, да их представи као народ и посебну културу, различиту од чешке.

Иако је стандардни језик у мањем или већем обиму пролазио кроз готово све фазе стандардизације, од дескрипције до реконструкције, и даље је за тадашње словачко језичко стање карактеристичан низак интензитет научног бављења питањима језичке културе. Ситуација је почела да се мења 1932. године, када је на предлог Матице словачке покренут **часопис *Slovenská reč***, први лингвистички часопис код Словака. Његов оснивач и уредник је био Хенрих Бартек. Основни принципи којим се часопис водио по питањима кодификације су били:

⁴³ „Ово је за нас данас питање – питање готово хамлетовско. Држимо у рукама нова Правила словачког правописа, службено одобрена, школама и државној администрацији *ex offio* изрекнута. И не знамо шта даље с њима“.

1) ниво коришћења стандардног словачког језика се мора подићи, треба одстрањивати грешке и стране елементе, првенствено бохемизме и германизме,

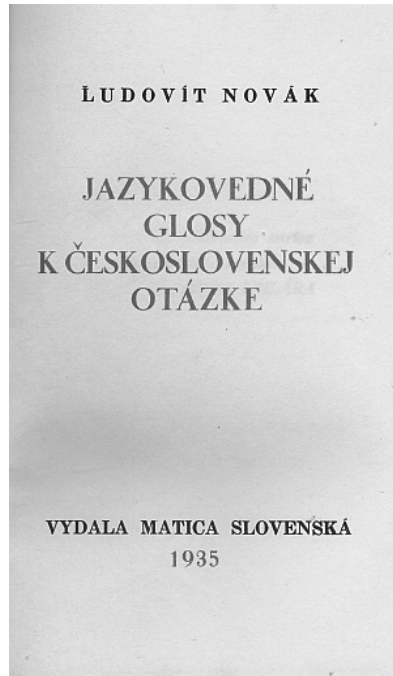
2) треба поштовати мартински узус на фонетском, морфолошком и правописном нивоу, као и кодификационе смернице Самуела Цамбела и Јозефа Шкултетија,

3) на синтаксичком и фразеолошком нивоу треба полазити од живог народног језика, пре свега из средњословачке дијалекатске области, као и од књижевних дела истакнутих аутора,⁴⁴ нарочито из периода реализма,

4) лексички фонд словачког језика мора да сачува домаће елементе, нове речи се морају градити домаћим дериватолошким поступцима, без преузимања речи из чешког или немачког.

У првој половини тридесетих година у дебату о улози словачког језика у актуелној друштвеној ситуацији улази и Људовит Новак (1908–1992), млади референт Језичког одбора Матице словачке. Његово дело из 1935. године под називом *Jazykovedné glosy k československej otázke* привукло је велику пажњу како на словачкој тако и чешкој страни. Новак је користио убедљиве научне, лингвистичке аргументе у покушајима да пружи одговоре на чехословачко питање. Заузео је позицију између словачких језичких пуриста које је предводио Хенрих Бартек, с једне стране, и чехословакиста на челу са Вацлавом Важним, на другој страни. Одбијао је било какву могућност градуелног уједињавања словачког и чешког језика. Међутим, док Бартек самосталност словачког језика види као последицу развоја словачких дијалеката, Новак је посматра као резултат како лингвистичких, тако и екстралингвистичких дешавања. У овој публикацији посебну пажњу посветио је проблематици научне терминологије, као и улогама институција као актера у процесу планирања и проучавања словачког језика. Истраживачку функцију је доделио Матици словачкој, док је универзитету припала истраживачка, дидактичка и образовна улога.

⁴⁴ Концепт који ће тек касније бити интензивно разрађиван, у оквиру структуралистичког учења. Заснива се на постулату да дела „добрих аутора“ у протеклих педесет година представљају репрезентативни корпус за одређивање норме стандардног језика.

Упркос томе што Људовит Новак није делио ставове пуриста, својим радом је помогао да се њихови аргументи реализују и однесу победу. Време између два светска рата није било повољно за еманципацију словачког, која се ипак догодила. Словачка научна и шира друштвена јавност успевала је да се одупре покушајима креирања политички декларисаног чехословачког стандардног језика.

Примери текстова из међуратног периода

Pravopis spisovnej reči slovenskej sa zakladá, ako pravopis český, hlavne na troch princípoch: fonetickom či zvukoslovnom, etymologickom či pôvodoslovnom a historickom či dejinnom. V duchu zásady fonetickej snažíme sa písať, ako vyslovujeme, označujeme dĺžku samohlások ap.; s hľadiska etymologického zachováваме pravopis slov podľa ich pôvodu, nie podľa ich dnešnej skutočnej výslovnosti; tak píšeme na pr. biť, bijem, zabíjať s i a byť, bývam s y pri rovnakej výslovnosti slabík bi, bi – by, bý; v niektorých prípadoch však nepíšeme ani podľa výslovnosti, ani podľa pôvodu slova, ale historicky, podľa pravopisnej tradície, aká sa u toho alebo onoho slova ustálila.

Hlavne však sa kolíše vývoj slovenského pravopisu medzi zásadou fonetickou a etymologickou. Proti češtine sa uplatnil fonetický spôsob v slovenčine zvlášť v písaní zdomácnelých cudzích slov obecných, hlavne latinských a gréckych, a v složeninách s pôvodnou predponou z- (skaza, skaziť, stratiť proti čes. zkáza, zkaziti, ztratiti ap.). – V češtine zas píšeme niektoré slová alebo skupiny slov foneticky, ktoré sme v slovenčine až doteraz písali etymologicky (srov. čes. dvacet, třicet, padesát, deník, nádeník ap. a doterajšie slovenské dvadsať, tridsať, päťdesiat, denník, nádenník ap.).

...

stezka, -y, ž. = chodník

stiahnuť, -nem, -nu sťahovať

stieť, stečie, stečú; stekať; stiekať

stien, -a, m. = tieň, -a, stieňový, tieňový

stienidlo i tienidlo, -a

stierať, -am, -ajú

stiesniť, -im, -ia

(Pravidlá slovenského pravopisu, 1931)

Anton Jánošík,

SLOVENČINA NA STREDNÝCH ŠKOLÁCH.

Neutešený je stav slovenčiny na školách, kde neučí Slovák odborník. Ak miesto neho učí iný, nehľadá on na jej čistotu, ale skôr naopak: vedome vtrusuje do nej slová nové, nedomáce, a tak vzniká akási čudná spisovná slovenčina, ktorá sa priveľmi odlišuje od strednej a od doterajšej dobrej spisovnej reči. Taká potom nemá úcty pred nikým, ani pred samým Slovákom. Naše deti sa nevyučujú ani len spôsobu slovenského vykania, hoci je úradne одобrený v Pravidlách slovenského pravopisu. Aj s ohľadom pedagogického a národnej výchovy väčší dôraz mal by sa kládať na čistotu slovenčiny, tobôž, keď je to jazyk vyučovací. Pedagogické by bolo, keby učitelia, ktorí nevnikli ešte do ducha slovenčiny, nezakrývali nevedomosť jazyka vyučovacieho tým, že natiskajú slovenčine cudzie slová, výrazy, ale keby si radšej hľadeli osvojiť slová a väzby domáce, slovenské. Potom by sme nemali zbytočné dvojice slov, z ktorých, ak chceme písať dobre po slovensky, musíme si jedno vybrať a vedome ho užívať.

•

Úloha či **úkol**? Na niektorých školách zaviedol sa pre písomné práce termín *úkol*. V slovenčine slovom *úkol* nemožno zameniť bežné slovo *úloha*. Na pravý význam *úlohy* poukazuje aj sloveso *uložiť*. *Úkol* nepoznajú Pravidlá, ani v reči ľudovej sa ho neužíva. Úzus: Mám ťažkú *úlohu* pred sebou. *Uložil* mi tú robotu ap. Prečo teda píšú niektorí nasilu *úkol*?

Atrament či **inkúst**? Až nemilo spôsobí, keď školské deti miesto dávno vžitého slova *atrament* omáľajú *inkúst*, ktoré je nacytlo urobené z českého *inkoust*. Hoci ho niet v Pravidlách, no jednako sa rozširuje a vytláča slovo domáce *atrament*, ktoré je síce latinského pôvodu, utvorené od slova *ater* = čierny, čo ale nesvedčí proti nemu, lebo jeho slovenský preklad *černidlo*, môže značiť skôr nástroj, ktorým dačo čierime, ako tekutinu.

(Slovenská reč, 10/1932)

To je pre nás dnes otázka – a otázka skoro hamletovská. Máme v rukách nové, schválené úradom i školám *ex offio* nadiktované Pravidlá slovenského pravopisu – a nevieme, čo si s nimi počať.

Verili sme a očakávali, že Matica slovenská, ktorej pravopisná komisia pracovala na novej slovenskej jazykovednej kodifikácii temer desať rokov, dá nám do ruky knihu, ktorá bude našim ozajstným štítom, kompasom a zákonom.

Teraz máme to spásanosné dielo v rukách. Ale okolnosti, ktoré jeho vyjdeniu predchádzaly, naladily nás k rezervovanosti. Nové pravidlá

avizované nám boli ako také, ktoré doterajšiu problematičnosť v písaní množstva slov a tvarov neodstránili, poťážne niekde je odstránili, niekde naproti tomu ešte rozšírili – a na druhej strane obrátili nám na ruby stovky slov, ktoré v ničom nebolo treba reformovať, tým menej deformovať.

(Јан Смерек, *Novým pravopisom?*, 1932)

V noci, postavený na stráž, hľadá cestu po nebi a vyratuje si, asi ktoré hviezdy zaviedly by ho k Rusom... Už nemá inej myšlienky, iba preč, preč. Tam mu iste povedia „brat“, a tu iba maďarské urážanie rodiča, Krista, Boha a prezývanie, posmievanie: „Ty sprostý, ty smradľavý Slovák!“ Nemožno už vydržať. Ale vo dne, alebo za jasnej noci nemôžeš ujsť, budú strieľať za tebou; keď je tma, hmla – netrafiš, zabľúdiš, vezmú ti život na šibenici, a škoda by ho bolo, keď si ho už doniesol tak blízko spasenia...

Ako roľníkovi zem prekopávať, ploty pliesť, hoci drôtené, nebola by ťažká robota, ale uvažuje, načo to; myslí, že na tých drôtoch majú sa zachytávať, vo vlčích jamách prekáľať Rusi. Ako by to spraviť aspoň zle? Slabo zapliesť drôt, slabo zabiť kôl... No najťažšie mu je patроны utierať, pušku, bajonet čistiť; to mu prichodí, ako by hneď po očistení sám seba mal tými nástrojmi zavraždiť. I naštekajú mu, i čľapnú ho po tvári, ale Janka to nebolí; pomyslí si, že to trpí za svoje slovenské presvedčenie, za lásku k ruským bratom, ktorých keby nebolo, boli by nás Maďari už dávno zožrali. Ale medveďa boja sa i za ohradou, že raz zodvihne labu i na záštitu našu...

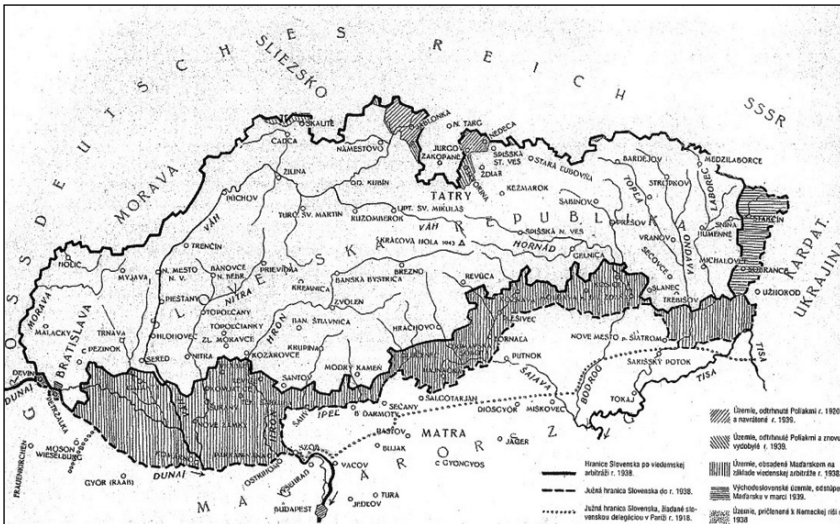
(Јозеф Грегор Тајовски, *Rozprávky o československých legiách v Rusku*, 1920)

Zelený svit ovíjal svoje vlákna okolo drevených zrubov a šindľových striech. Oblôčik matere Jozefa Maka vydychoval ustáté, zomdlené, žlté svetlo a chladná hmla sa čudovala, tichšie si líhala na zem pod týmto oblokom. Vetra a ľudí nebolo, o tomto čase neštekali ani psi. Ani robotov nebudí bieda tak zavčasu, nie vtedy, keď sa začne spretrhávať noc. Ozrutné vrchy okolo chalúp zdali sa ozrutnejšie, v čiernej, jednofarebnej ploche viseli nad dedinou, zblízka sa skláňali, azda celkom na vrcholce smrečkov, čo tu i tam vyrastali z dvorov, úzkych záhrad. Tenké, štíhle smrečky, splašené, neisté sť a nezvaní hostia na chudobnej hostine.

(Јозеф Цигер Хронски, *Jozef Mak*, 1933)

Ратни период (1939–1945)

За време постојања Словачке Републике (1939–1945) словачки стандардни језик нашао се у позицији у којој никада раније није био у својој историји. Постао је једини службени језик на територији Словачке, а његова употреба је проширена на све области друштвеног живота, чиме је постигнута потпуна експанзија стандарда. Само проглашење Словачке Републике и њена шестогодишња државна независност нису имали великог директног утицаја на доношење одлука у области језичке кодификације, већ су ова решења резултат дешавања из претходног раздобља. Ратни период у историји словачког језика представља време стабилизације стандарднојезичких прилика и позитивног смера самосталног развоја, усклађеног са актуелним језичким стањем и вољом већинског дела словачког друштва.

Мапа Словачке Републике (1939–1945)

Тектонске промене у светским економским и геополитичким оквирима довеле су до распада Чехословачке Републике након само две деценије њеног постојања. Адолф Хитлер је врло брзо по доласку на власт повео експанзивну политику према државама чији су делови територија били настањени немачким живљем. Хитлерове националистичке претензије резултирале су окупацијом пограничних чешких области са Немачком и Аустријом почетком јесени 1938. године, на основу Минхенског споразума. Овај споразум је директно водио у Бечку арбитражу, којом су у новембру исте године Мађарској додељени јужни региони Словачке у којима је мађарско становништво чинило већину. У међувремену је 6. октобра 1938. године проглашена аутономија Словачке у оквиру Чешко-Словачке (тзв. Друге републике). Недуго затим, **14. марта 1939. године**, формирана је и самостална словачка држава, чији је званични назив од 21. јула 1939. године гласио **Словачка Република**. Ова државна творевина, у којој је апсолутну власт имала крајње десничарска Хлинкова словачка народна странка, функционисала је до свог слома 1945. године под директним немачким утицајем, као Хитлеров сателит на унутрашњем и међународном плану.

Као што је речено, догађаји који су се одиграли на пољу језичке стандардизације директан су наставак деловања из ранијег периода. После одбацивања правописа Вацлава Важног из 1931. године, језички одбор Матице словачке покренуо је рад на изради нових правописних правила, који је трајао седам година. Највећи удео у пословима припреме новог правописа имао је Хенрих Бартек, тадашњи референт матичиног језичког одбора. **Нови предлог словачког правописа** представљен је **22. марта 1939. године**, недељу дана након настанка самосталне Словачке Републике. Очекивало се да ће одобрење новог правописа од стране тадашњег министра просвете Јозефа Сивака бити формалне природе. Међутим, министар је ову одлуку одложио и формирао је специјалну комисију за питање одобрење предлога правописа. Комисија је била састављена од филолога и историчара, братиславских универзитетских наставника: Јана Станислава, Људовита Новака, Данијела Рапанта и Андреја Мраза. Консултовани су били и поједини истакнути књижевници: Јан Смерек, Мило Урбан и Андреј Жарнов. Задатак комисије је био да оцени предлог правописа из угла аргументованости принципа и објективности кодификације. Крајем априла 1939. године министар Сивак је делегацији Матице словачке предвођеној Ј. Шкултетијем саопштио да предлог новог правописа није прихваћен и да се захтевају значајне промене у њему.

Основне Бартекове правописне иновације у предлогу правописа из 1939. године састојале су се у писању:

1) наставка *-li* у свим облицима партиципа прошлог глагола (*muži písali, ženu písali*);

2) префикса *s-* и *z-* према изговору (*skrátit', zhora*), уз одређене изузетне;

3) предлога *z* у споју са генитивом и *s* са инструменталом променљивих речи, према граматичкој функцији (*z kočiara, s pacientom*);

4) дужине код страних речи према актуелном изговору (*chémia, filológia*).

Комисија за оцену правописа изнела је став да су ови кораци превише радикални и у својој основи претерано пуристички, пре свега у покушајима елиминације чешких утицаја. Остаје питање да ли су наведени разлози били једини повод за одбијање предлога правописа (три гласа су била против, само је Људовит Новак гласао за), или они можда леже и у личним преференцијама и политичким тежњама. Наиме, Хенрих Бартек је био млађи језички и културни делатник из мартинске средине, док су комисију сачињавали припадници братиславске академске заједнице, у време када Братислава полако преузима улогу центра словачког политичког, административног и економског живота.⁴⁵

Донета одлука је до те мере наљутила Бартека да је одмах поднео оставку на место референта језичког одбора Матице словачке, као и на позицију уредника часописа *Slovenská reč*. На основу примедби комисије текст правописа кориговао је библиотекар Матице словачке Антон Аугустин Бањик (1900–1978). Након званичног одобрења, нови правопис је ступио на снагу фебруара 1940. године.

⁴⁵ Поред Братиславе, постепено се формирају и други центри широм Словачке. То је ослабило позицију Мартина као стожера словачке културе, а део интелигенције који је у Мартину остао није имао довољно капацитета да као раније делује на нивоу читаве Словачке. На овај начин, новонастала друштвена ситуација имала је индиректни утицај и на развој словачког стандардног језика.

Pravidlá slovenského pravopisu s pravopisným slovníkom.

Schválené výnosom Ministerstva školstva a národnej osvety
z 12. februára 1940, čis. 541/1940-prez.

Vydala Matica slovenská.
1940.

ÚVOD.

Od prvého vydania Pravidiel slovenského pravopisu minulo vyše osem rokov. Za tento čas Jazykový odbor Matice slovenskej sústavne sa zaoberal skúmaním gramatickej stránky spisovnej slovenčiny. Osobitná pravopisná komisia prichystávala návrhy na novú úpravu slovenského pravopisu. O návrhoch pravopisnej komisie rokovalo sa na zasadnutiach Jazykového odboru. Predovšetkým išlo o to, aby sa zo slovenského pravopisu odstránili rozličné cudzie prvky, ktoré sa doň dostali vplyvom neželateľných pomerov mimojazykových. Preto sme zo slovenského pravopisu vylúčili všetky nepotrebné hláskoslovné, tvaroslovné a iné dvojtvary, ktoré doteraz nebezpečne narušali nielen jednotu slovenského pravopisu, ale aj prepotrebnú ustálenosť spisovnej reči. Pri zostavovaní abecedného pravopisného slovníka, ktorý je pripojený k Pravidlám slovenského pravopisu, dbali sme na správnosť a čistotu spisovného jazyka, pričom pridržali sme sa zásad Slovenskej reči, ktorá od svojho založenia cieľavedome buduje jazykovú kultúru slovenskú.

Podľa skutočnej výslovnosti uzákonili sme písanie všetkých cudzích slov, čím pôdарило sa nám v mnohých prípadoch obľahčiť doterajší slovenský pravopis.

Rozumie sa, že sme nemohli a nechceli opustiť tradíciou ustálený etymologický pravopis, no jednako, kde sa len dalo, usilovali sme sa o to, aby v našom pravopise bolo čím menej ťažkostí.

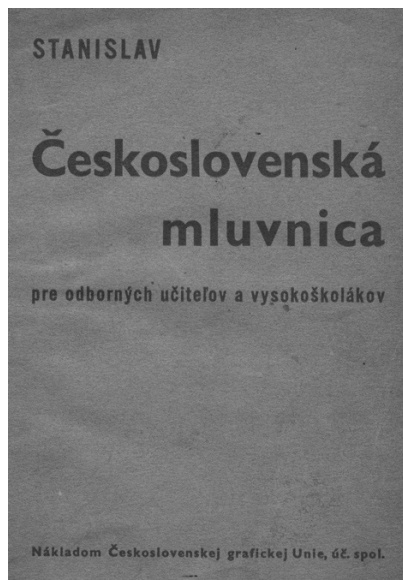
Jazykový odbor Matice slovenskej pri úprave druhého vydania Pravidiel slovenského pravopisu spravoval sa hlavne

Правопис из 1940. године представља, дакле, компромисно решење између приступа радикалног Хенриха Бартека и умерене струје оличене у ставовима професора Јана Станислава. Међутим, треба истаћи да овај правопис у основи није био директна реакција на Бартеков предлог из 1939. године, већ на издање словачког правописа из 1931. године, које је, како је већ речено, окарактерисано од стране словачке јавности као унитаристичко и неприхватљиво. Ово се примећује већ у уводним деловима новог правописа, где стоји да је његов главни циљ одстрањивање елемената који су у словачки ушли деловањем ванјезичких чинилаца. То је у пракси значило да је одређени израз, који је окарактерисан као бохемизам, био означен астериском и сматрао се неправилним или неприкладним: *hanebný** (правилно *hanobný*), *mrkev** (*mrkva*). Такође, новим правилима устаљене су самогласничке дужине према словачком узусу, тј. у складу са живим језиком, како се у правопису наводи: *dátum, múmia, lýceum, Fínsko, sused, radlo* (чеш. *datum, mumie, lyceum, Finsko, soused, rádlo*). На морфолошком нивоу, значајну корекцију представљало је прописивање промене типа *dráma, téma* као именица женског рода типа *ryba*. То значи да генитив једине, номинатив и акузатив множине гласи *drámy, témy*, а не према раније прописаној промени *dramatu/a, tématu/a* која је била преузета из чешког.

Због горе наведеног, и поред тога што су одбијени Бартекови предлози, проистекли из савременог стања словачког језичког система, кодификациона решења примењена у правопису из 1940. године представљају корак напред ка стабилизацији норме у складу са тренутним узусом. Оно што је вероватно најважније, нови правопис означавао је крај својеврсног „језичког раскола“ – јасно је одабран пут самосталности словачког језика и одбачене су могућности стандарднојезичког уједињења. Наравно, настављене су жустре дискусије између заговорника погледа Хенрика Бартека с једне стране и Јана Станислава с друге.

Јан Станислав

Československá mluvnica (1938)

Јан Станислав (1904–1977) припада првом поколењу словачких словакиста који су почели да предају на Универзитету Коменског у Братислави тридесетих година прошлог века. На Филозофском факултету у главном граду Словачке је и завршио студије славистике и романистике. Након студијских боравака у неколико словенских земаља, радио је као асистент у Словенском семинару на Карловом универзитету у Прагу. Ванредни професор на Универзитету Коменског постаје 1936. године, а три године касније и редовни професор за упоредну словенску лингвистику и старословенски језик. Сматра се оснивачем упоредно-славистичких и ономастичких истраживања у Словачкој. Бавио се дијалектологијом словачког језика (дело *Liptovské nárečia*, 1932), старословенским језиком (*Slovanskí apoštoli Cyril a Metod a ich činnosť vo Veľkomoravskej ríši*, 1945, и *Starosloviensky jazyk*, 1978/1987), словачким књижевним језиком (*Spisovný jazyk slovenský*, 1937), као и историјом словачког језика (*Československá mluvnica*, 1938, и *Dejiny slovenského jazyka*, 1956–1973). Његово име данас носи Институт за славистику Словачке академије наука – *Slavistický ústav Jána Stanislava SAV*.

Из свега наведеног може се закључити да борба за језичку самосталност и тзв. словачки језички пуризам у овом периоду бележе свој врхунац. Пуристички приступ језичкој култури и питањима стандардизације огледа се у давању предности домаћим елементима и уклањању страних утицаја, уз наклоњеност језичким одликама из старијих развој-

них фаза и инсистирање на чистоћи и аутохтоном пореклу језика који има улогу да одражава национални идентитет. У словачком друштву приметан је у међуратном раздобљу, али се појављује и у другој половини 20. века. У ситуацији економско-социјалне нестабилности после Великог рата и снажних настојања власти да створе чехословачки идентитет и језик, импулс који је генерисао пуристичке ставове међу већим делом словачке интелигенције било је без икакве сумње издавање првог издања 1931. године.⁴⁶ Центар пуристичког покрета био је најпре у Кошицама, а затим и у Мартину. Присталице овог покрета сматрале су да је ниво словачке језичке културе почео драстично да опада након формирања Чехословачке. Исто тако, инсистирале су на настављању традиција мартинског узуса на свим језичким равнима, фаворизовању народних и словакизованих језичких варијанти, уз одстрањивање чешких и немачких елемената, нарочито на лексичком и фразеолошком нивоу.⁴⁷ Као модел исправног поступања требало је да послужи језик „добрих“ писаца у чијим делима се користила варијанта поникла на мартинском узусу, тј. средњословачкој дијалекатској основи.

Слабост словачког пуристичког покрета у тридесетим годинама прошлог века била је недовољна научна заснованост и аргументација ставова. Хенриху Бартеку је делимично пошло за руком да отклони овај недостатак, најпре кроз рад периодика *Slovenská reč* (од 1932), а касније и часописа *Slovenský jazyk* (од 1940), који је основао са својим сарадницима након одласка из Матице словачке. Позитивна страна пуристичког покрета су континуитет традиција мартинског узуса и активизација словачке језичке свести и аутохтоног језичког материјала.

Најјачи талас словачког пуризма бележи се управо на почетку ратног периода, у годинама 1939–40. Његов интензитет опада са про-

⁴⁶ Година 1931. била је пресудна у процесу изражавања воље словачког друштва о судбини свог стандардног језика. Јасна и масовна реакција на покушаје језичке унификације покренула је след догађаја који су крајем тридесетих година довели до коначног избора и језичке „независности“. У исто време, на словенском југу, језичко заједништво Срба и Хрвата, значајан сегмент званичне политике Краљевине Југославије, одолевало је тежњама дезинтеграције (иницираних првенствено са хрватске стране). Могући разлог лежи у различитом државном уређењу Чехословачке и Југославије. Чехословачко друштвено-политичко устројство, иако из словачке перспективе централизовано и неповољно по Словаке, дозвољавало је у много већем обиму јавно изношење мишљења и полемике него систем вођен диктатуром и апсолутистичком владавином краља Александра I Карађорђевића.

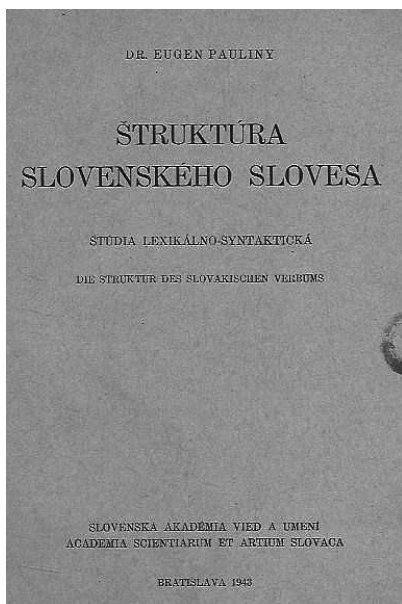
⁴⁷ Сличне тенденције присутне су и у развоју српског језичког стандарда од половине 19. века, који је након Вукових реформи био много отворенији за народне елементе, уз минимализацију и маргинализацију традиционалних (старословенских, руских) језичких особина.

меном статуса словачког језика и несметаном реализацијом улоге словачког као јединог службеног државног језика. Однос према чешком се на неколико година формално трансформише у однос према језику у другој држави, иако, разуме се, утицај чешког није аутоматски био заустављен. Ратно раздобље донело је и повећање деловања немачког језика на словачки – Берлин је посредно управљао свим важнијим предузећима у држави, растао је број директних друштвених контаката са Немачком, као и словачко-немачких публикација, превода итд. Све ово је условило повећање немачког утицаја на словачки језик, посебно на његове говорне варијетете.

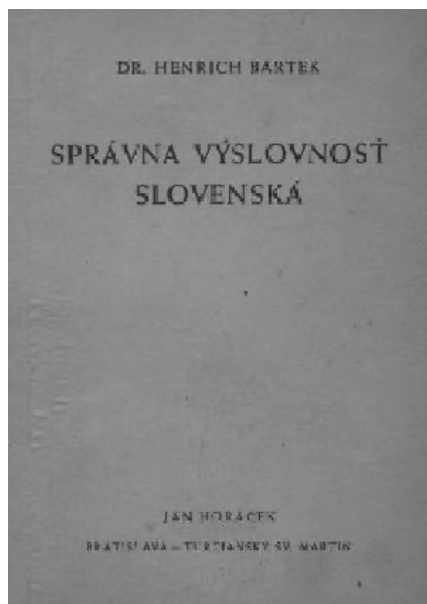
Што се словачке лингвистике тиче, она током ратног периода такође постепено напушта пуристичке позиције и концентрише се на унутрашња проучавања словачког језика. Истраживачи почињу да објављују радове који у први план стављају сам словачки језик, а не његово упоређивање са чешким. Наставља се развој терминологије, а интензивно се иницира у оним областима у којима до тада није ни постојао систематски уређен терминолошки апарат, као што су војска или саобраћај. Такође, словачки лингвисти се концентришу на деловање у другим областима језичке политике, попут образовања језичких радника (лектора, спикера, новинара) и наставника. На Филозофском факултету у Братислави почињу да раде словачки професори Људовит Новак, Јан Станислав, Андреј Мраз, Милан Пишут, који први пут у историји изводе организовану универзитетску наставу о словачком језику и књижевности.⁴⁸

Структуралистички приступ језичким истраживањима је све присутнији међу словачким лингвистима, пре свега у делима Људовита Новака, али и Еугена Паулинија, који је методологију структурализма применио у својој студији *Štruktúra slovenského slovesa* из 1943. године. Такође, 1944. године изашао је и први ортоепски приручник словачког језика *Správna výslovnosť slovenská* ауторства Хенриха Бартека, заснован на живом изговору и принципу систематичности и функционалности.

⁴⁸ Друштвено-политичке околности погодиле су општем развоју словачког академског образовног система. Године 1939. у Братислави са радом почиње Технички универзитет (основан 1938. у Кошицама), а 1940. оснива се Природно-математички факултет на Словачком универзитету, како се за време ратне Словачке Републике звао Универзитет Коменског.

Štruktúra slovenského slovesa (1943)

Správna výslovnosť slovenská (1944)

У априлу 1943. године оснива се и Лингвистички институт, у којем су почела да се реализују колективна језичка истраживања. Нека од њих започета су и раније, као што је рад на речнику словачког књижевног језика, који су већ дуже време у Матици словачкој припремали Антон Јаношик (1904–1971) и Еуген Јона (1909–2004). У лексички корпус за израду овог речника ушли су примери из словачке књижевности међуратног периода. Први том је изашао 1946. године, али је већ 1948. рад на овом речнику заустављен из идеолошких разлога.

Сама словачка књижевност у ратном периоду прати развојне трендове словачког друштва. Поред наставка неговања традиционалних жанрова, појављују се дела натураста Маргите Фигули, Доброслава Хробака, Франтишека Швантнера, Људа Ондрејова; песника тзв. католичке модерне Рудолфа Дилонга, Јанка Силана; надреалиста Рудолфа Фабрија, Штефана Жарија, даviste Лаца Новомеског и других као што су Емил Болеслав Лукач или Валентин Бењак. Ови аутори у свом стваралаштву не либе се да експериментишу са језиком и индивидуализују га, поједини се враћају народном изразу (језику села), обогаћујући тим поступцима корпус књижевноуметничког стила и доказујући неограничене могућности и разноврсност аутохтоног словачког језичког материјала.

Расте и степен институционалне организованости словачких научника који се баве језиком у ширем смислу. Од 1941. године Словачко лингвистичко друштво (*Slovenská jazykovedná spoločnosť*) окупља лингвисте из разних дисциплина. Словачко учено друштво (*Slovenská učená spoločnosť*) је основано 1939. године, а 1941. ова институција прераста у Словачку академију наука и уметности (*Slovenská akadémia vied a umení*) са Људовитом Новаком као генералним секретаром. У периоду од 1939. до 1948. Људовит Новак под кровом академије уређује и лингвистички часопис структуралистичке оријентације *Linguistica Slovaca*.

Људовит Новак

Људовит Новак (1908–1992) је студирао славистику, романистику и угрофинистику на Карловом универзитету у Прагу. Од 1931. био је редовни члан Прашког лингвистичког кружока, чијем је раду активно доприносио. Од 1934. радио је као референт за теоријску лингвистику Језичког одбора Матице словачке. У овом периоду је био нарочито научно активан, а вршио је и дужност уредника језичког дела Зборника Матице словачке (*Sborník Matice slovenskej*) који је одржавао високи стручни ниво. Године 1938. прелази у Братиславу на место доцента, а од 1941. је редовни професор словачке лингвистике. Допrineо је оснивању Словачке академије наука и био је њен први генерални секретар. Након завршетка рата пао је у немилост комунистичких власти, и само повремено му је било дозвољено да се бави науком. На универзитет (најпре у Трнави, касније у Прешову) враћа се 1968. Његов опус има велики значај за словачку лингвистику. Реализацијом својих теоријских и

методолошких замисли уврстио је словачку науку о језику у савремене европске токове. Покретач је истраживања у бројним научним дисциплинама у Словачкој: општој лингвистици, фонологији, поетици, романистици и угрофинистици.

Раздобље пре почетка и за време Другог светског рата утицало је, како смо се могли уверити, стимулативно на развој словачког стандардног језика. Словачки стандард, и словачко друштво у целини, искористили су две деценије суживота са чешким народом и неколико година самосталности за развојну консолидацију. У послератни период и поновно уједињење са Чесима ушли су у много бољем стању него што је то био случај 1918. године.

Примери текстова из ратног периода

Pomaly sa stmievalo a v každej chvíli som už čakal, že sa nebo otvorí hviezdám. Tužil som miesta, kde ktorá bude svietiť, a napokon nechal som si zrak pripitý na istom bode, lebo som veril, že práve tam sa musí zjaviť jedna.

Idúcky takto som hľadel na nebo a myslel na svetlo, podobné tejto hviezde. Myslel som na svetlo svojej mladosti, ku ktorému sa vždy vraciam z dlhých ciest. Tým svetlom je moja krásna Magdaléna, s ktorou som strávil detský čas vo svojej rodnej dedine v Turci. Kvôli jej obrazu putúvam nazad do rokov a zakaždým nachodím ho nezmenený tam.

(Маргита Фигули, *Tri gaštanové kone*, 1940)

A vtedy, sotva odrátala, vybuchol spod pahreby ticha divoký, splašený zvuk. S prenikavým štekotom rozletelo sa ticho na tisíc črepov, a to tak náhle, že sa chvíľu nevedela spamätať a musela napäť všetky zmysly, aby pochopila, že to zvon bje na poplach. Chvatne vybehla na priedomie a dívala sa hore i dolu cestou. Na nižnom konci ktosi zakričal „horí“ a tesne popred ňu prebehol chlap, zdalo sa jej, so sekerou v ruke. Kdesi nablízku ozvali sa zmätené hlasy a zhora i zdola rozbrechali sa psi. Celá dedina sa náhle zježila a vystrčila tisíc tykadíel oproti neviditeľnému nepria- teľovi.

A vtom – práve tak náhle a nezmyselne – prestal zvon biť na poplach, zmĺkol na chvíľu a roz- hojdal sa potom celkom pravidelne.

Z druhej strany cesty počula utišujúce zakliatie a nadávky na zvonára. – Korheľ akýsi, celú dedinu vyplášil...

(Доброслав Хробак, *Drak sa vracia*, 1943)

Takto ju volali.

A ja, hoci sme boli už pred sobášom, nevedel som a ani dnes neviem, či to bolo len jej priemenom, alebo bola tak zapísaná v matrike. Slúžila u Michalčíka, ktorý mal obecnú krčmu na Beňuši, ale najradšej kupčil so statkom a v krčme nechával svoju ženu, a keď tá bola zaneprázdnená, nuž aj Malku. Tam som sa s ňou spoznal, lebo na beňušskom hornom salaši som ja dva roky valašil a v obecnej som sa neraz pristavil, ba niekedy aj noc prespal, keď som sa oneskoril v dedine a ťažilo sa mi nocou na salaš, lebo Michalčík bol na hornom aj salašníkom.

(Франтишек Швантнер, *Málka*, 1944)

Prechádzka

Parlament vrabcov v stromoch zasadá,
ach, to je rečirečirečí
a kozy slabikujú večné mé a mé
pre spadlý list.

Za klobúkom mi babie leto veje,
vetrík sa so mnou hrá na konička,
hí a hó,
po jeho drôtoch leto zdeľuje mi,
že ide,
už ide,
už je preč.

Corgoni na strnisku pália vňať a pýr
a nad plameňom nočná košeľa,
tá dlhá, cnostná, modrá košeľa,
ohňu sa stráca, kraju, pohľadu.

Pod stĺpom dymu prosím túto báseň,
aby mi skryla tento obraz
i túto náladu.

(Лацо Новомески, *Svätý za dedinou*, 1939)

Zľutovanie

Na malý list malinový
polož svoju drobnú dlaň.
Každý uhol hviezdicový

prstu domovom sa staň.
Do vetví si ponor hlavu,
nerozoznať ženu, strom.
Červy, nedám túto stravu,
nebi v tieto sady, hrom!
(Емил Болеслав Лукач, *Moloch*, 1938)

Послератни период

(1945–1993)

У периоду након Другог светског рата словачки стандардни језик наставља развојни пут као равноправан са чешким, упркос централистичким тежњама комунистичког режима у обновљеној Чехословачкој. Словачки лингвисти интензивно раде на даљем опису и усавршавању стандарда, а језичку независност декларишу 1967. године у *Тезама о словачком језику*. Тих година Словачка стиче и званичан статус федеративне републике са подједнаким политичким правима као Чешка. Међутим, овај положај је у периоду након 1968. био искључиво формалне природе, будући да су посебним законима и политичком праксом сви аспекти функционисања друштва били подређени федералним властима. Актери у процесу планирања корпуса словачког језика били су принуђени да константно раде на експанзији ставова о посебности и самосталности словачког стандардног језика.

Мапа Чехословачке (1945–1993)

Исход дешавања на геополитичкој сцени Европе крајем Другог светског рата условио је **обнављање Чехословачке Републике 1945. године**. Словаки су се опет нашли у заједничкој држави са Чесима, што је означавало и оживљавање директног контакта словачког језика са чешким. Два језика поново су проглашена службеним језицима у

заједничкој држави, али више нису били третирани као две варијанте једног језика, већ као два посебна словенска језика.

Ипак, потпуна равноправност чешког и словачког народа и њихових језика, гарантована званичним политичким програмом чехословачке владе, врло брзо је замењена доминацијом Прага као административног центра. Истовремено, на власт након избора у мају 1946. године долазе комунисти, када крећу и чистке усмерене према политичким противницима (члановима Демократске странке, која је у Словачкој на мајским изборима однела победу над комунистима). Управљање државом на унутрашњем и међународном плану бива аутоматски подређено идеолошком диктату Совјетског савеза. На тај начин, политичке интервенције централних органа Комунистичке партије Чехословачке директно утичу на све сегменте друштвеног живота Словака и Чеха, укључујући и област планирања језика од краја четрдесетих година надаље. Будући да је језик центра био чешки, он је заузимао и доминантан положај у заједничкој држави. Тако су на пример закони настајали и писали се у Прагу, а тек онда преводили на словачки. Тежње ка словачком језичком и етнонационалном дефинисању из међуратног периода постале су, у складу са комунистичком доктрином, секундарне, непотребне и означене као реакционарне у борби за успостављање бескласног заједништва.

Притисак попушта шездесетих година прошлог века, током делимичне либерализације друштва (у време „социјализма са људским лицем“), вођене реформистичким крилом комунистичке партије на челу са Александром Дубчеком. Ипак, након Прашког пролећа и окупације Чехословачке од стране СССР и земаља Варшавског пакта 1968. године, уследио је период изузетно рестриктивног тоталитаризма, тзв. нормализације. Крајем осамдесетих долази до формирања масовног опозиционог покрета и слома комунизма у Чехословачкој 1989. године. Федеративна заједница Чеха и Словака ће се, међутим, убрзо после ових антикомунистичких дешавања („плишане револуције“) дезинтегрисати. Након преговора водећих чешких и словачких политичких актера током 1992. године долази до **формирања две независне државе** 1. јануара 1993. године – Републике Чешке и Републике Словачке.

Демонстрације против комунистичких власти

На пољу језичке стандардизације са почетка послератног периода бележимо снажна настојања да се реконструишу правописна правила усвојена 1940. године. Ова правила сматрала су се нефункционалним и захтевала се њихова савремена научна евалуација. Било је очекивано да се дорађивање стандарда изврши на основама структуралистичке теорије и методологије, које су се у то време интензивно развијале, а у области ортографије тежиле су да правопис ослободе елемената који нису имали своју функцију и налазили су се ван система. Људовит Новак, као најистакнутији тадашњи словачки представник структурализма, сматрао је да би у правописној реформи у много већој мери требало применити фонематски принцип. Могли су се чути и гласови да се правопис врати на принципе Антона Бернолака и Људовита Штура, тј. да се укине употреба знака у за означавање гласа [i] у словачком ортографском систему. Основне тенденције и предлоге у оквиру правописне дискусије овог периода изнели у спису *O reforme slovenského pravopisu* 1948. године Еуген Паулини и Јан Хорецки. Међутим, препреке идеолошког типа стајале су на путу овако конципиране реконструкције, и ситуација је остала неизмењена.

Такође заслугом структуралиста, Словачко лингвистичко друштво основано 1941. године прераста у Братиславски лингвистички кружок (*Bratislavský lingvistický krúžok*) у децембру 1945. Кружок је окупао пре свега проучаваоце језика као што су Еуген Паулини, његов оснивач, затим Александар Васиљевич Исаченко, Јан Хорецки, Јозеф Ружичка и други, али и словачке књижевне критичаре, историчаре, етнологе структуралистичког усмерења. Дописни чланови овог кружока били су прашки и светски истакнути лингвисти: Владимир Скаличка, Јан Мукаржовски, Тадеуш Лер-Сплавински, Луј Хјелмслев. Нажалост,

ово прогресивно лингвистичко друштво престало је са радом 1948. након политичких промена.⁴⁹

Еуген Паулини

Еуген Паулини (1912–1983) је завршио студије словачког и латинског на Филозофском факултету у Братислави. У овој установи почиње са радом 1937. године, од 1945. у звању редовног професора. На почетку каријере био је посвећен проучавањима словачке дијалектологије, касније почиње интензивно да се бави историјом књижевног језика. Резултат рада на том пољу су историје словачког књижевног језика (*Dejiny spisovnej slovenčiny*) из 1948, 1966. и 1983. године. Као један од ретких словачких лингвиста, истовремено је проучавао историјски развој језика и његово савремено стање, примењујући тако један од основних постулата структуралистичког лингвистичког мишљења. Из области језичке историје значајна су његова дела *Fonologický vývin slovenčiny* из 1962, *Vývin slovenskej deklinácie* издато постхумно 1990. године, као и *Slovesnosť a kultúrny jazyk Veľkej Moravy* из 1964. Из сфере синхроних језичких истраживања словачког језика значајне су публикације *Štruktúra slovenského slovesa* (1943), *Fonológia spisovnej slovenčiny* (1961) и *Slovenská fonológia* (1979). Аутор је и две приручне граматике словачког језика: *Krátka gramatika slovenská* из 1960 (чија се издања до данас приређују), као и *Slovenská gramatika* (прво издање 1953), заједно са Јозефом Ружичком и Јозефом Штолцом.

⁴⁹ Од 1976. године до данашњих дана Словачко лингвистичко друштво (*Slovenská jazykovedná spoločnosť*) поново функционише у оквиру Института за лингвистику Људовита Штура.

У процес планирања језика, поред традиционалних актера – братиславске академске средине и Матице словачке, на велика врата улази и Институт за лингвистику Словачке академије наука и уметности (*Jazykovedný ústav SAVU*). Ова институција формирана је 1943. године, 1952. мења име у Институт за словачки језик Словачке академије наука и уметности (*Ústav slovenského jazyka SAVU*), да би 1961. понела име под којим делује до данашњих дана – **Институт за лингвистику Људовита Штура** Словачке академије наука (*Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV*). Задатак ове институције од самог оснивања била је брига о стандардном језику, која се на тај начин институционализовала и лингвистички профилисала, те колективизовала. Након укидања научних одбора Матице словачке, преузела је на себе централну језичко-стандардизациону улогу, окупљала лингвисте запослене у институту али и ван њега у раду на бројним пројектима, у организацији конференција и дебата о језичкој култури итд. У првим фазама послератног периода основни план Института за лингвистику био је да се изврши евалуација и реконструкција правописа, као и да се покрену систематска истраживања лексике стандардног словачког језика.

Институт за лингвистику Људовита Штура у Братислави

Препреку у примени планова о реформи правописа, поред поменуте непогодне идеолошке ситуације, представљао је и недостатак актуелног граматичког приручника, који би служио као основа за системска решења. Старија издања или нису у довољној мери описивала проблематику свих језичких нивоа (Џамбелова *Rukoväť spisovnej reči slovenskej* са почетка века) или су била превише заснована на чешкој језичкој традицији (граматика Дамборског из тридесетих година). Еу-

ген Паулини је 1947. године објавио целовиту обраду структуре словачког стандардног језика под називом *Systém slovenského spisovného jazyka* у форми универзитетских скрипти, али ово дело није доживело своје књижно издање, поново из политичких разлога. Као један од првих успешних покушаја граматичког описа савременог словачког језика треба третирати дело *Gramatika jazyka slovenského* из 1946. године ауторства Јозефа Орловског и Ласла Арањија. Ова граматика садржи основне информације о словачком језику, његовим функцијама и подсистемима: ортографском, ортоепском, фонолошком, морфолошком и лексиколошком. У дескрипцији је примењена структуралистичка методологија, питања се разматрају истовремено из угла савремености и историје језичког развоја.

Након готово деценију по завршетку рата, **нови правопис објављен је 1953. године** у издању Словачке академије наука. Његова основна одлика је повратак решењима која су била одбачена 1939. године у Бартековом предлогу правописа. Најзначајније измене које су извршене биле су:

1. писање наставка *-li* у свим родовима множине прошлог партиципа (*chlapí robili, ženy robili*), што је дотад, чак и 1940. године, било диференцирано (*chlapí robili*, али *ženy/deti robily*), према чешком узору;⁵⁰

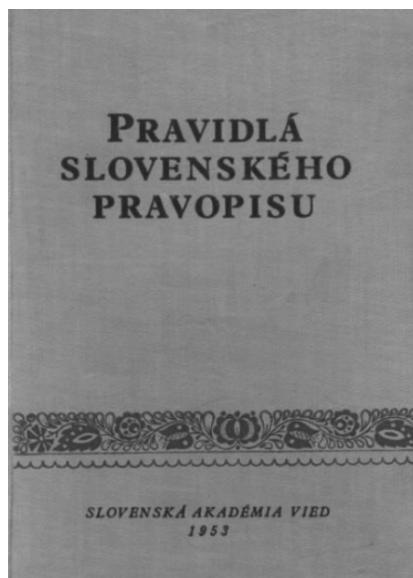
2. писање префикса *s-* и *z-* према изговору, тј. испред безвучних сугласника *s-*, испред звучних *z-*, као и у оба случаја *zo-* (*sprotivíť, zmes, zostavíť*). Овим се поступком уводио фонематски принцип у дистрибуцију поменутих префикса, који су до тог тренутка записивани према чешком узору, у складу са значењем које носе. Правило се није односило на минимални број изузетака,⁵¹ што ће се изједначити у каснијим правописима;

3. писање предлога *s/so* увек у споју са инструменталом именских речи – *s dedom, so sestrou* (упркос изговору *[z]* у оба случаја), *z/zo* увек са генитивом – *z triedy* (изговор *[s]*), *zo stromu*, чиме се отклањају многе недоумице из досадашњих правила. У овом сегменту примењен је семантички принцип, за разлику од приступа код писања префикса *s-* и *z-*;

4. доследно писање дужина у свим речима страног порекла у складу са изговором – *múzeum, pedagóg* итд.

⁵⁰ Хенрих Бартек је на овој промени инсистирао још 1932. изневши је у виду предлога у часопису *Slovenská reč*.

⁵¹ Одступања су се у првом реду тицала речи *sbor, sjazd, sváz, smena* које су осликавале суштину социјалистичке свакодневице и у том тренутку њихов запис, чини се, није ни смео бити промењен.

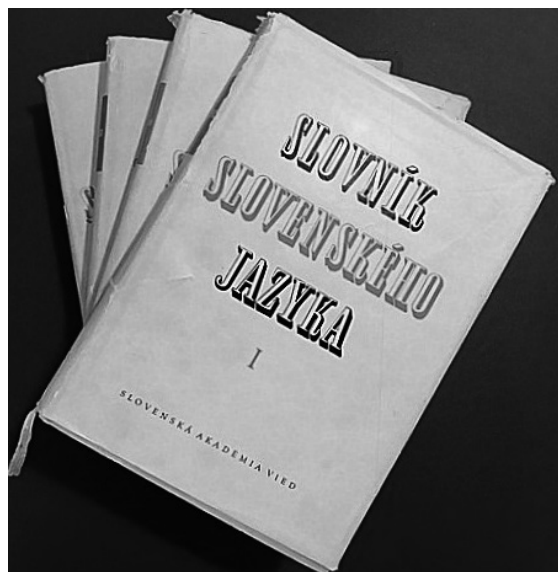

Словачки правопис из 1953. године

Аутори правописа трудили су се да њихова решења буду устаљена, функционална и разумљива. На тај начин стабилизовано је записивање, а истовремено и изговор, језичких елемената са фонетског и морфолошког нивоа. Направљен је велики корак у смеру демократизације стандардног језика који је новим правописом учињен доступним ширим народним масама. Иако су остала поједина одступања које је касније требало регулисати, издање словачког правописа из 1953. године представља позитивну развојну фазу у историји словачког стандардног језика. Сам Хенрих Бартек га је у егзилу промовисао у спису *Nový pravopis slovenský* из 1954. и препоручивао је припадницима словачке емиграције да овај правопис прихвате. Творци словачког правописа из 1991. године га такође карактеришу као прогресивни подухват, који је поједноставио словачки правописни систем и приближио га изговорном узусу.

Институт за лингвистику Људовита Штура је након објављивања правописа 1953. године кренуо у остваривање другог зацртаног задатка, научне систематизације и обраде словачког лексичког фонда. Реализацијом овог подухвата требало је оформити и дефинисати што већи корпус словачког језика из прве половине 20. века, који је устаљен и стилски диференциран. Учинак овог значајног лексикографског труда представља речник *Slovník slovenského jazyka* који је у шест томова излазио од 1959. до 1968. године. Главни поступци који су примењени

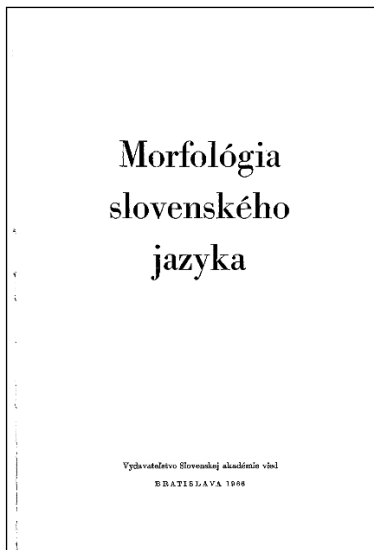
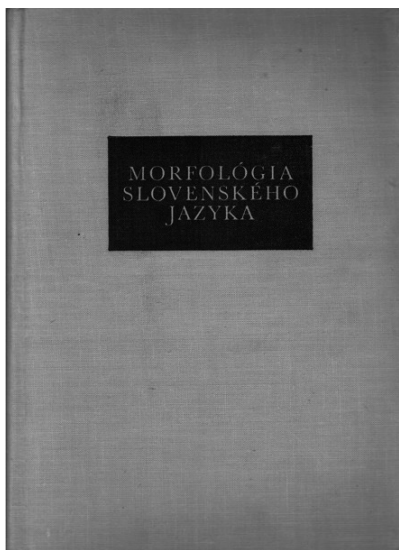
вани приликом описа лексике у овом речнику су синхрона и синонимна дескрипција уз давање основних граматичких информација. У лексикографском приказу употребљена је и метода лексичких гнезда, што значи да се изведенице не приказују самостално, већ у оквиру чланка мотивне речи. Уредник речника, као и коаутор правописа из 1953. био је Штефан Пецијар (1912–1989), искусни лексиколог и лексикограф, директор Института за лингвистику Људовита Штура у годинама 1950–1965. Био је један од водећих индивидуалних чинилаца планирања језичког корпуса словачког језика у том периоду, присталица зближавања словачког и чешког стандардног језика. Критичари речника из шездесетих година су управо овом чињеницом покушавали да објасне померање норме словачког језичког стандарда према чешком – у корпус су увршћене и лексеме које су сматране бохемизмима.

Slovník slovenského jazyka (1959 – 1968)

Упоредо са стандардизацијом лексичког фонда, словачки лингвисти су шездесетих година прошлог века интензивно радили и на опису морфолошког система словачког стандарда. Резултат тог рада је дело *Morfológia slovenského jazyka* ауторског колектива под редакцијом Јозефа Ружичке из 1966. године. Ова опширна монографија садржи опис морфолошких средстава словачког језика, у оквиру класа променљивих и непроменљивих врста речи, са примерима из дела словачких писаца. Иако су се ствари у морфолошкој структури словачког језика у

међувремену промениле, што је забележено на пример 1984. у делу Ладислава Двонча *Dynamika slovenskej morfológie*, а неминовно су се мењале и након осамдесетих година прошлог века, ово издање остаје репрезентативно дело словачке науке о језику, а такође је једно од четири нормативистичка приручника чију је употребу прописало Министарство културе Републике Словачке у сфери бриге о државном језику.

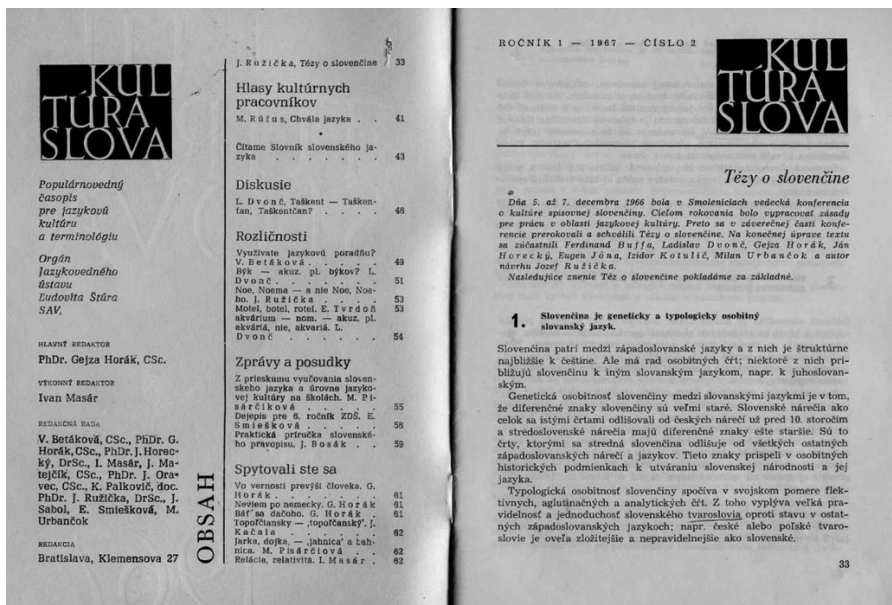

Morfológia slovenského jazyka, 1966

Током читавог раздобља комунистичке владавине у Чехословачкој нису јењавале крајње негативне критике на рачун подухвата на пољу словачке језичке политике из међуратног периода, из доба тзв. језичког пуризма. Језички делатници су једино за време либерализације друштвених прилика шездесетих година могли слободније дискутовати о овом и осталим питањима језичке културе: развоју словачког књижевног језика, његове улоге у стварању словачког друштва, а нарочито о његовом односу са чешким језиком. Тако је на научној конференцији о језичкој култури одржаној почетком децембра **1966. године** у месту Смолењице усвојен документ декларативног типа који представља један од камена међаша на развојном путу словачког стандардног језика. Овај проглас, под називом *Tézy o slovenčine* је на конференцији представио Јозеф Ружичка, у име групе словачких лингвиста коју су сачињавали: Фердинанд Буфа, Ладислав Двонч, Еуген Јона, Изидор Котулич, Милан Урбанчок, Гејза Хорак и Јан Хорецки.

Изнете тезе гласиле су:

1. Словачки језик је генетски и типолошки посебан словенски језик.
2. Словачки језик је национални језик Словака и има улогу државног језика.
3. Словачки језик је диференциран национални језик и његове варијанте чине дијалекатску целину.
4. Стандардни словачки језик је основна, најважнија варијанта словачког језика.
5. Савремена развојна етапа стандардног словачког језика траје од четрдесетих година овога века до данас.
6. Основна развојна одлика савременог стандардног словачког језика јесте развој према сопственим законитостима.
7. Према критеријумима стандардизованости, језичка средства морају бити системска, устаљена и функционална.
8. Извори за сагледавање стања савременог стандардног словачког језика су језичка пракса, језичка свест и резултати досадашњих истраживања.
9. Стандардизација словачког језика почива на научном опису његових средстава и норми, које озакоњује репрезентативна национална институција.
10. Ниво језичке праксе зависи од културног нивоа корисника стандардног језика: мери се језичком коректношћу, стилском прикладношћу и друштвеном примереношћу употребљених средстава.
11. Језичко образовање је друштвено неопходна и прогресивна активност, зато му треба посветити повећану пажњу.
12. Живи однос према стандардном словачком језику је манифестација патриотског и националног поноса Словака, испољавање свесне припадности националној култури.

Kultúra slova, 1967/2

Све ове тезе приказане су у другом броју часописа *Kultúra slova* из 1967. године уз детаљније објашњење, јер тезе нису биле намењене само научној јавности, већ и ширим друштвеним круговима.⁵² Представљале су јединствен и снажан одговор словачке лингвистичке јавности на ванјезичке тенденције приближавања чешког и словачког стандарда и реаговање словачког друштва на покушаје језичког уједињења. Тезе не треба посматрати као неразумно одбијање било каквог утицаја између ових језика, већ само као неслагање са настојањима да се словачки стандард развија на основама које се примењују у чешкој језичкој заједници.

Истакнути лингвиста Јозеф Руџичка (1916–1989) је студије сло- вакистике и германистике завршио на Филозофском факултету у Бра- тислави, где 1948. године почиње да ради, а 1967. постаје професор из области опште лингвистике. Истовремено је радио и у Институ- ту за лингвистику Људовита Штура, где је обављао дужност дирек- тора у периоду 1965–1980. Бавио се питањима опште лингвистике, теорије језичке културе, германистике, као и синтаксе, историје и теорије словачког књижевног језика. Аутор је публикација: *Skladba*

⁵² По својој функцији и времену у коме је донет, неминовно се повлаче паралеле између овог документа и *Декларације о називу и положају хрватског књижевног језика* из 1967. године.

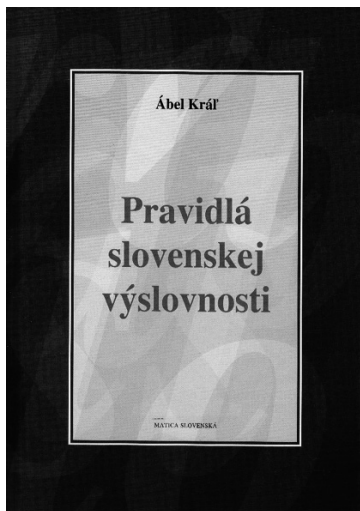
neurčitku v slovenskom spisovnom jazyku из 1956, *Spisovná slovenčina v Československu* из 1970. и *Rozvoj spisovnej slovenčiny v Československu* из 1975. године. Учествовао је као коаутор у писању дела: *Slovenská gramatika* (1953, 1968) са Еугеном Паулинијем и Јозефом Штолцом, *Pravidlá slovenského pravopisu* (1953), *Morfológia slovenského jazyka* (1966) као главни уредник, и *Dejiny spisovnej slovenčiny II* (1974) са Винцентом Бланаром и Еугеном Јоном. Заслужан је за покретање часописа *Kultúra slova* 1967. године.

Аутори теза су због објављивања документа били изложени критикама и притисцима режима. Тезе се ни у ком случају нису могле званично одобрити, окарактерисане су као идејно и политички неприхватљиве. Најснажније реакције комунистичке власти изазвала је шеста теза у којој се говори о самосталном развоју словачког језика и закључује да је насилно зближавање чешког и словачког ванјезичка тенденција, производ буржоазне идеологије и да му у социјализму нема места.

Јозеф Ружичка је 1968. године изнео и предлог закона о словачком језику, којим би се регулисала сва горе поменута питања. Међутим, након окупације Чехословачке те исте године и периода „нормализације“ који је уследио, овакве тенденције биле су блокиране и санкционисане. Средином седамдесетих су лингвисти чак добили изричито наређење да у својим радовима који су намењени широј јавности не указују на разлике између чешког и словачког језика. Политичари су директно одређивали који језички елементи треба да уђу у норму,⁵³ а лингвисти били извржавани и подсмесима за своје покушаје да укажу на различитост словачког језика.

Осамдесетих година прошлог века бележе се интензивна истраживања на пољу ортоепије словачког језика. Абел Краљ (рођен 1932) најпре у часописима објављује неколико радова са ортоепском проблематиком, затим издаје *Príručný slovník slovenskej výslovnosti* (1979 и 1982), а онда и ***Pravidlá slovenskej výslovnosti*** (од 1984. године имало више издања, последње 2016), публикацију која представља стандардни ортоепски приручник словачког језика.

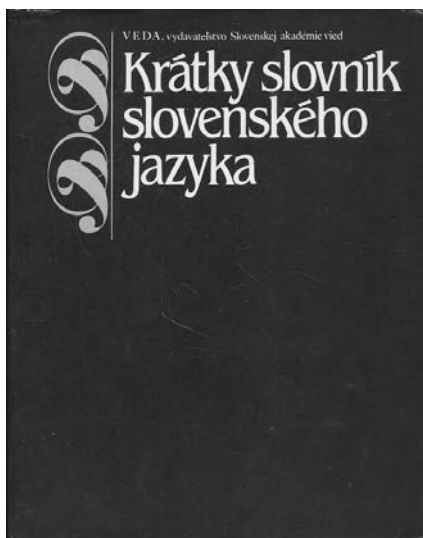
⁵³ Тако је на пример било у случају придевских облика *brnenský* и *dukelský*, који су били фаворизовани упркос томе што би по системској аналогiji требало да гласе *brniansky* и *dukliansky*.

Slovník	
A	
abúlia	abúlia
abbé	abbé
ABC	á,bé,cé
abdikácia	abdikácia, -ie
abdukcija	abdukcija, -ie
Absinťanka	absinťanka, -ička
Absiniec	absiniec, -inca
Absinlia	absinlia, -ie
Acházsko	aprásko
abiotický	abi,otický
abióza	abi,óza
abituřent	abituriěnt, -ni
ablativ	ablativ, -ivu
ablat	ablat
ablegit	ablegit
abnormalita	abnormalita
abolícia	abolícia, -ie
abonent	abonent, -ni
abonentka	abonentka, -nička
abortívny	abortiv/ni
Abot	abot, abova
abreviatura	abrevi,atura
abrupcia	abrupcia, -ie
Abruzzi	abruzi, -rús
abscedovať	apcedovať
apex	apex
absencia	apencia
absencia	apencia, -ie
absentér	apentér
absint	apint
Absoľta	apsoľon
absolúcia	apsoľucia, -ie
absolutizmus	apsoľutizmus
absolúto	apsoľuto
absolutórium	apsoľutórium, -ia
absolvent	apsoľvent, -ni
absolventský	apsoľventský
absolvovať	apsoľvovať
absorpcia	apsořpia, -ie
abstencia	apstencia, -ie
abstinent	apstinent, -ni
abstinentizmus	apstinentizmus
abstrahovať	apstrahovať
abstrakcia	apstrakcia, -ie
abstrakcionizmus	apstrakcionizmus
abstrakt	apstrakt, -aku, v. znel.
abstraktný	asim, -gd
absurdum	apurdum
accelerando	a-čelerando
acetidehyd	acetaldehyt, -chida
acetylén	acetylén
acidita	a,konto
à conto	aciklický
acyklický	áčkar
áčkar	ad absurdum
ad absurdum	ad acta
ad acta	adagio
adagio	adapácia
adapácia	adaptér
adaptér	Addis Abeba
Addis Abeba	adukcia, -ie
adukcia	adekvátny
adekvátny	Adela
Adela	Aden
Aden	adept
adept	ad, -pi, v. znel. asim, -gd
adhezívny	adheziv/ni
ad hoc	ad hoc
adiabatický	adi,abatický
Adela	adici, -ie
adieu	ad, infinitum
ad infinitum	aditiv/ni
aditívny	adjektivizácia, -ie
adjektivizácia	adjektivum, -tia
adjektivum	adjustovať
adjustovať	administratívny
administratívny	admiralia
admiralia	adolescencia
adolescencia	adopcija
adopcija	adopitívny
adopitívny	adorea
adorea	ad, persónam
ad personam	adrenalin
adrenalin	ad, revidendum
ad revidendum	

Pravidlá slovenskej výslovnosti, 2016

Словачки лексикографи су, након издавања шестотомног речника словачког језика, **1987. године** објавили наредно значајно лексикографско дело – *Krátky slovník slovenského jazyka* (последње издање 2003). Лексички фонд је у њему квалификован у складу са методолошким поставкама Јана Хорецког, који је сматрао да се језик реализује у три основне форме: књижевној (*spisovná*), стандардној (*štandardná*) и суп-стандардној (*subštandardná*). Наведени критеријуми примењени су и на речи које су ушле у речнички корпус. У издању из 1997. године узето је у обзир и новије језичко стање, условљено друштвеним променама, као и актуелна ортографска правила.

Krátky slovník slovenského jazyka у издањима од 1997. и 2003. године

Још два лексикографска пројекта из овог периода значајна су из угла историје словачког језика. Први је *Historický slovník slovenského jazyka* који је у седам свезака излазио од 1991. до 2008. године. У овом речнику обрађена је лексика из предстандардног развојног периода, тј. од најстаријих времена до краја 18. века. Други је речник *Slovník slovenských nárečí* (уредник Ивор Рипка) који обухвата лексику прикупљену из словачких дијалеката. Прва свеска (А–К) је изашла 1994. године, а друга (L–P) 2006. године.

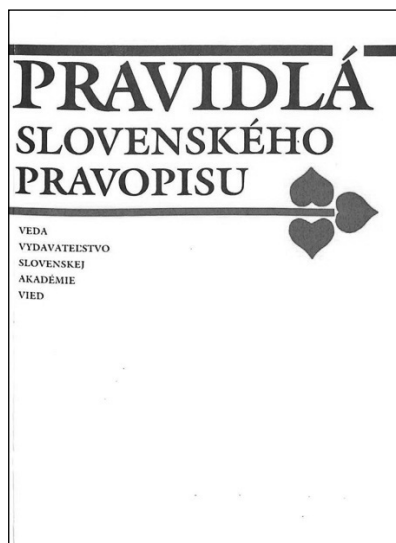

Јан Хорецки

Јан Хорецки (1920–2006) је био истакнути словачки лингвиста и педагог који се бавио питањима опште лингвистике, семантике, терминологије, дериватологије, стилистике, језичке културе. Након завршетка студија 1943. године почео је са радом у тадашњем Институту за лингвистику Словачке академије наука и уметности у Братислави. Његова најзначајнија дела су: *Základy slovenskej terminológie* (1956), *Základy jazykovedy* (1978), *Súčasný slovenský spisovný jazyk: Lexikológia* (1980, коаутор), *Spoločnosť a jazyk* (1982), *Slovenčina v našom živote* (1988). Поред ових научних монографија, аутор је и универзитетских уџбеника *Slovenská lexikológia. Tvorenie slov* (1971), *Úvod do jazykovedy* (1975), *Lexikológia* (1980) и др.

Правопис словачког језика објављен 1953. године је до 1971. имао једанаест реиздања. Озбиљније промене уведене су само 1968. када је фонематски принцип примењен и на писање речи *zbor*, *zjazd*, *zväz*. Једино је остала разлика између речи *zmena* (у значењу „део радног времена“) и *zmena* („промена“), што ће бити уједначено према изговору (у *zmena*) тек **правописом из 1991. године**. Ни овај словачки правопис, први објављени након пада комунизма, није доносио велике измене у ортографској структури. Такође, није представљао правописну реформу какве су биле спровођене у прошлости. За разлику од свих претходних правописа, који су се објављивали под називом *Pravidlá slovenského pravopisu*, али су се бавили регулацијом норме и на другим језичким нивоима (морфолошком, творбеном и др.), правопис словачког језика из 1991. године односио се искљу-

чиво на кодификацију правописних правила. Садржао је речнички део, списак личних имена, страних географских назива, као и придева изведених од њих. У овом правописном приручнику нашло се и уређивање записа историјских личних имена из периода Угарске, као и транскрипција из грчког и језика Далеког истока. Такође, смањен је и број изузетака у правилу о ритмичком скраћивању дужина (*sánkar*, *prevádzkareň*, *vládnuci*).

Словачки правопис из 1991. године

Четири раније поменуте публикације: 1) *Pravidlá slovenského pravopisu*, 2) *Krátky slovník slovenského jazyka*, 3) *Pravidlá slovenskej výslovnosti* и 4) *Morfológia slovenského jazyka* ушле су у састав словачког закона о државном језику који је донет 1995. године.⁵⁴ Овим чином, правно је регулисана прескриптивна улога поменутих дела у процесу стандардизације словачког језика.

Током послератног периода, значајну улогу у сегменту стандардизације који се тиче планирања корпуса словачког језика имали су – попут периодика *Slovenská reč* у међуратном периоду – следећи часописи:

- *Kultúra slova*, покренут 1967. године на традицији часописа усмерених ка термилошким истраживањима, у коме се објављују теоријски радови о језичкој култури и савременом

⁵⁴ У њему су искоришћене поједине одредбе Теза о словачком језику из 1966. године.

стандардном језику, својеврсна спона између лингвистичких достигнућа и области образовања, медија, јавног живота;

- *Jazykovedný časopis*, који од 1954. године доноси прилоге из историје словачког језика и дијалектологије, а првенствено теорије, методологије и историје лингвистике;
- *Slavica slovaca*, славистички оријентисан словачки стручни часопис. Почео је да излази 1966. године и такође својим прилозима доприноси култивисању и развоју словачког језика.

Прве две серијске публикације, као и часопис *Slovenská reč*, и данас издаје Институт за лингвистику Људовита Штура, а трећу објављује Институт за славистику Јана Станислава.

Књижевност послератног раздобља, дугог скоро четрдесет година, на најрепрезентативнији начин потврђује достигнут развојни ниво словачког стандардног језика. Песници попут Војтеха Михалика, Мирослава Валека, Милана Руфуса итд., затим прозаисти Доминик Татарка, Алфонз Беднар, Винцент Шикла, Рудолф Слобода и други, развијају улогу језика као инструмента стилистичког и естетског уметничког деловања. Велики допринос развоју словачког стандарда дала је преводна књижевност,⁵⁵ као и публицистичко стваралаштво.

Захваљујући импресивном труду словачких лингвиста окупљених у првом реду око Института за лингвистику Људовита Штура и Филозофског факултета у Братислави, али и других словакистичких академских средина (Прешов, Трнава, Њитра), проучавања словачког језика доведена су на врло високи ниво. Постала су позната домаћој и иностраној јавности, нарочито широм словенског света.⁵⁶ Поменимо још неке од ових језичких прегалаца: Јозеф Штолц (1908–1981), Еуген Јона (1909–2004), Гејза Хорак (1919–2003), Јозеф Мистрик (1921–2000), Јан Оравец (1922–1986), Ладислав Двонч (1926–2003).

У стандардизацији појединачних језичких нивоа постигнут је солидан ниво у тежњи да се оствари еластична стабилност, сходно постулатима структуралистичког учења. То је у пракси значило да лингвисти

⁵⁵ И у овој је области словачки морао да се бори за своју позицију, нарочито у периоду непосредно после рата. Наиме, дела стране књижевности су се према уговорима из међуратних година могла преводити само на чехословачки језик, што је заправо био чешки.

⁵⁶ Иницирана су, између осталог, и систематска проучавања језика словачке емиграције, у чему је предњачио Нови Сад који је постао највећи словакистички центар ван територије Словачке, захваљујући интензивним научним и персоналним контактима.

описују и константно евалуирају стандард реагујући на живи језик и одлучују о корекцији постојеће нормe. У том процесу је управо стандардни варијетет онај који захтева највећи степен пажње, остали територијални и социјални варијетети се развијају много слободније.

Чехословачки политички централизам и повратак унитаристичким идејама (нпр. стварању заједничке терминологије) реактивирали су чешки утицај на словачки језик, а примењивана доктрина пролетерског интернационализма довела је до јачања утицаја руског језика. У последњим деценијама прошлог века јача и деловање енглеског језика и културе, у области науке, технологије, спорта. Контакти са другим језицима из ранијег периода (пре свега немачким и мађарским) сведени су на минимум или на регионални ниво, у пограничним словачким областима.

Примери текстова из послератног периода

Ja, Bartolomej Boleráz, predtým spisovateľ, kedysi predtým vraj svedomie ľudu, letel som s obecným duchom času, na krídlach času ako balónik, ako bublinka. Rozumiem, teraz rozumiem, že som nemohol dlhšie takto plynúť s časom. Strhla sa prudká povíčka a zrazila ma k zemi. Náš vrtuľník zavadil do rozmočenej oráčiny. V tej chvíli môj nevinný cestovný kufrík, ťažko naložený zjazdovými materiálmi, dal sa prudko do pohybu a odškol mi ako šablou vrch črepa.

Konečne sa mi otvorila hlava. Vyčľapol mi z črepa mozog ako obsah z holby vína. Vypadol som z vrtuľníka a zaboril tvár do voňavej oráčiny ako milenec.

V dvojsedadlovom vrtuľníku – šťastie, že nebolo v ňom viac miesta – letel so mnou, bývalým Bolerázom, aj ideový, teraz už bývalý činiteľ Valizlosť Mataj.

(Доминик Татарка, *Démon súhlasu*, 1969)

Bolo to v júli (v žatve) po krátkej predvečernej búrke.

Lieskov, malá podhorská dedina, voňal príjemným letným chladom, šumel cvrкотom svrčkov a hučal zdvihnutou vodou v potoku. Povetrie sa hýbalo slabým severným vetríkom, ochladeným prudkou, krátkou prehánkou, ale nepoddávalo sa mu, iba pomaly, veľmi pomaly popúšťalo z horúčavy, bola prišla do Lieskova s ránom, rozohrjala cestu, maličké dvory a na chalupách steny a pobúrila ľudí.

V predposlednej lieskovskej chalupe na hornom konci dediny Zita

Černeková počúvala rádio. Na kuchyni mala otvorené dvere, obrátené k maličkému dvoru a k betónovému mostíku, tým sa ponad potok chodilo na širokú cestu. Dverami jej do teplej kuchyne zavieval príjemný chlad. Rádio mala postavené v kuchyni na pevnej drevenej konzole. To bolo! spomenula si zrazu Zita. Kúpili si rádio, aj oni... usmiala sa nad spomienkami, ako Černek, jej muž, spravil z bukového dreva konzolu, pribil ju mocnými klinecami na stenu nad veľký sivý hubáň.

(Алфонз Беднар, *Kolíska*, 1957)

Hlava mi trešťala od slnka a ochromovala ma predstava, ako sa budem musieť premáhať, aby som vyšiel hore drevenými schodmi... Bola však taká horúčava, že bolo pre mňa rovnakým utrpením aj len nepohnute stáť v oslepujúcom daždi, ktorý padal z neba. Po chvíli som znova zišiel na pláž a vykročil som po nej... Kráčal som pomaly ku skalám a cítil som, ako mi od úpeku puchne čelo. Všetka ta horúčava sa do mňa opierala plnou váhou a bránila mi ísť vpred. Zakaždým, keď som na tvári pocítil jej ťažký horúci dych, zatľal som zuby, zovrel päste vo vreckách nohavíc a celým telom som sa vypál, aby som premohol slnko a to opojenie z oslepenia, ktoré na mňa chrlilo. Úpal sa už nedal zniesť a tak som sa pohol dopredu. Vedel som, že je to bláznovstvo, že sa jedným krokom nezbavím slnka. Aj tak som urobil ten krok, jediný krok dopredu. A vtedy Arab, stále ležiac, vytasil nôž a nastavil ho v slnku proti mne. Na čepeli sa rozstreklo svetlo a do čela akoby ma zasiahla dlhá iskrivá čepel'. Už som nevnímal nič, než slnečné činely na čele, a nezreteľne aj trblietavý oštep, tryskajúci z vystretého noža predou mnou. To bola chvíľa, kedy sa všetko zakymácalo. Nebo akoby sa po celej dĺžke roztvorilo a chrlilo oheň. Celá moja bytosť sa napála a ja som siahol rukou po revolveri.

(Albert Camus, *Cudzinec*, 2005, перевод Лѳубица Цолиѳова)

Nemusíš

Nemusíš mi svoje srdce luháť.
Hľa, už trúbi súmrak z pažítí.
Ako dúha zájdeš, ako dúha,
až sa mojich chlebov nasýtiš.
Sýť sa, sýť, kým blčí požiar v oku,
v brehoch žil krv špliecha v čerení.
Čo som dal, ja dal som bez nároku.
Odídem jak lístie v jeseni...

(Милан Руфус, *Až dozrieme*, 1956)

Večer

Sedí noc a čierne rúcho šije,
poľná zver aj vtáky dávno spia.
Padá hustý dážď, dážď bez melanchólie,
z povinnosti padá na zem dážď.

Letí havran ponad pusté lesy,
v pustom poli posteľ ustelie si
opustený spáč.
Nechaj, chlapec, lásku, čo ťa desí,
nechaj lásku, ktorá klame ťa.

Letí havran ponad pusté lesy,
ostrým krídlom nebo zametá.

(Мирослав Валек, Dotyky, 1959)

ÚVOD

Teplotné inverzie, ktoré majú pre rôzne atmosferické javy veľký význam, patria k charakteristickým vlastnostiam klímy horských oblastí [1, 3, 6].

Za normálny stav troposféry považujeme pokles teploty vzduchu s nadmorskou výškou. Pri pozorovaní zvýšenia teploty vzduchu s výškou hovoríme o inverzii teploty vzduchu. Teplotné inverzie charakterizujeme podľa:

1. výšky, v ktorej ich pozorujeme,
2. rozsahu vrstvy inverzie (hrúbkou vrstvy),
3. skoku, resp. rozdielu v teplotách vzduchu na hraniciach inverznej vrstvy,
4. dĺžky trvania.

Všetky inverzie podľa výšky ich spodnej hladiny môžeme rozdeliť na prízemné a inverzie vo voľnom ovzduší. Prízemné inverzie začínajú pri zemskom povrchu a ich hrúbka môže dosiahnuť niekoľko sto metrov. Inverziu vo voľnom ovzduší pozorujeme v rôznych výškových hladinách nad zemským povrchom.

Prízemné inverzie vznikajú v dôsledku radiačného vyžarovania zemského povrchu v noci a čiastočne z iných príčin. Inverzie vo voľnom ovzduší patria medzi inverzie vznikajúce stlačením alebo vplyvom zostupných pohybov vzduchu (subsistencia) a jeho dynamického otepľovania. Tieto teplotné inverzie vznikajú najmä v stabilných vzduchových hmotách vo vysokých anticykló-

(Галина Муринова, *Teplotné inverzie vo Vysokých Tatrách*,
Geografický časopis, 43/1, 1991)

Савремени период

(1993–2020)

После распада Чехословачке 1993. године, словачки поново постаје једини службени језик на територији државне заједнице Словачка. Потпуно међународно признање Словачке и промена унутрашњих друштвено-политичких околности довели су до интензивирања појединих фаза стандардизације словачког језика, првенствено његове имплементације, експанзије и култивације. Политика актуелних власти и друштвено расположење током првих година независности одвели су планирање статуса језика у страну формализације одбране од страних утицаја на словачки језик и правног уређења његовог односа са суседним језичким заједницама (чешком, мађарском). Деловања на овом пољу резултирала су доношењем Закона о државном језику 1995. године, који се континуирано дорађује и представља предмет оштрих полемика. Након интеграције Словачке у Северноатлантски савез и Европску унију 2004. године, словачки стандардни језик доживљава званичну потврду свог статуса и у оквирима међународне комуникације.

Мапа Републике Словачке

Убрзо након краха комунистичког режима у Чехословачкој долази до слабљења улоге федеративних институција и снажног испољавања дезинтегративних тенденција на политичкој сцени. Истовремено, бележимо раскол у партијама које су однеле победу на првим демократским изборима и трансформацију њихових наследника у национално оријентисане групације. Већ у мају 1990. године, Матица словачка, Словачка народна странка и друге организације приређују у Братислави демонстрације за независну Словачку. Један од захтева био је да се словачки прогласи државним језиком. Током 1992. године постигнут је договор између тадашњих чешких и словачких политичких представника о крају Чехословачке. **Република Словачка** настала је **1. јануара 1993. године** и врло брзо је примљена у чланство свих важнијих међународних организација. У новонасталим околностима након слома комунизма и покушајима демократизације уређења система, словачко друштво искусило је честа смењивања и прегруписавања политичких снага. Током прве половине **2004. године Словачка се придружује Организацији Северноатлантског споразума и Европској унији.**

У области планирања корпуса, наставља се интензивни рад на проучавању структуре словачког језика, изради приручника, граматика и речника. У овим пословима и даље предњачи Институт за лингвистику Људовита Штура, који је у овом периоду актуализовао издања речника *Krátky slovník slovenského jazyka* (последње 2003) и правописа *Pravidlá slovenského pravopisu* (2013). Институт је, пратећи глобални развој информатичких технологија, крајем прошлог века покренуо и обиман пројекат формирања претраживог електронског корпуса словачког језика. Корпус садржи текстове почев од 1955. године из разних стилова, жанрова, географских и социјалних сфера употребе словачког језика. Текстови су пропраћени лингвистичким информацијама, што их чини репрезентативним материјалом за сагледавање реалног стања језика – употребљених средстава, њихових облика, учесталости итд. Поред тога, у институту се тренутно ради на пројектима формирања етимолошке базе података, ономастичког корпуса и дијалектолошког речника словачког језика.

У Институту за лингвистику Људовита Штура 1952. године покренуто је и тзв. Језичко саветовалиште (*Jazyková poradňa*) које до данас има значајну улогу на пољу језичке културе и неговања норме стандардног словачког, првенствено у њеном прескриптивном делу. Као канал комуникације са корисницима – припадницима словачке језичке заједнице – на почетку су служиле објаве у часописима и телефонски контакти. У 21. веку овај сегмент се такође актуализује, сада се на више

од две хиљаде упита годишње одговара путем електронске поште. У периоду 2000–2013, Језичко саветовалиште било је интегрисано у текст услугу словачке државне телевизије. Једном недељно објављиван је прилог о актуелним питањима језичке културе, правилном изговору, писању, морфолошком или творбеном облику. Од 2013. године у сарадњи са великим словачким медијским порталом саветовалиште је прерасло у интернет базу података која садржи све одговоре на досадашње језичке недоумице, уз могућност постављања нових питања.

Дакле, словачки лингвисти настављају да помажу и сугеришу говорницима словачког језика како би требало да изгледа коришћење језика у складу са стандардизованом формом. С друге стране, они такође на начин који је много репрезентативнији него раније, помоћу електронских корпуса, прате тренутно језичко стање и врше евалуацију норми. Тиме се смањује улога лингвиста у директном утицају на језик (као што је то било у време Бернолака, Штура, Цамбела), а повећава њихова функција посредника у корекцији стандарда.

Словачки језик се у 21. веку даље развија, наставља да се стратификује, социјално у много већој мери него територијално (што је било карактеристично за претходне периоде), да се семантички и стилски диференцира. Захваљујући глобализацији и повећаном кретању становништва са истока на запад расте број контаката и утицаја светских језика, пре свега енглеског и чешког. Демократизација је са собом донела и слабљење улоге стандардног језика, која је у савременом друштву често секундарна и маргинализована. У проблеме савременог света спада и зависност обезбеђења стабилних средстава за истраживања у области језика од владајуће структуре и њених промена, што није заобишло ни Словачку у периоду повремено доста турбулентне политичке транзиције.

Све горе наведено условило је код једног дела словачког друштва незадовољство стањем језичке културе након пада комунизма, које је на почетку новог миленијума прерасло у упућивање јавног Апела за одбрану националног језика (*Výzva na ochranu národného jazyka*). Овај документ објављен је 2006. године у часопису *Literárny týždenník*, потписале су га бројне личности света језика: Јан Качала, Абел Краљ, Јан Доруља, као и књижевности и културе: Милан Руфус, Штефан Моравчик, Ладислав Тјашки, и други. Истовремено су међу самим словачким лингвистима вођене жестоке дискусије о стању словачког језика, његовој улози у друштву, начину и могућностима регулације у свим областима савремене употребе, укључујући масовне медије и електронску комуникацију. Тако су се на једној страни нашли следбеници структу-

ралистичких принципа и традиције функционалне теорије у језичкој култури (Матеј Поважај, Франтишек Кочиш, Јан Финдра итд.), а на другој присталице либералног приступа питањима управљања језиком (Јан Босак, Јурај Долњик, Славомир Ондрејович и др).

С тим је у индиректној вези и правни сегмент планирања статуса словачког језика, који представља важан елемент словачке језичке политике у последњих четврт века. Непосредно након револуције, 1990. године поднет је предлог закона о словачком као државном језику. Предвиђао је да словачки буде једини службени језик на нивоу читаве Словачке, а да се остали језици могу употребљавати само у приватном контакту. Овакав предлог није прихваћен, а закон који је тада донет представљао је друштвени компромис, и у суштини није задовољавао ничије интересе. По проглашењу независне Републике Словачке, владајуће политичке снаге су се врло брзо вратиле овом питању и **1995. године** издејствовале доношење **Закона о државном језику** који је био изузетно рестриктиван према језицима осталих заједница које живе у Словачкој (мађарски, чешки, русински). Због ових ограничења Словачка се суочила са проблемима и на путу евроатланских интеграција, те су након промене власти и усвајања Закона о коришћењу језика националних мањина из 1999. године ови проблеми делимично решени. Закон о државном језику је 2009. године измењен, али се те промене тумаче као корак назад и закон у данашњој форми не врши у потпуности очекиване функције.

Годину дана након доношења Закона о државном језику, у оквиру Министарства културе Републике Словачке формиран је Централни језички савет (*Ústredná jazyková rada*). У његов састав улазе челни људи словачких језичких научних и педагошких институција: универзитета у Банској Бистрици, Братислави, Њитри, Прешову, Трнави, Института за лингвистику Људовита Штура, Славистичког института Јана Станислава и др. Овим поступком је за још степен више у државној администрацији централизована брига о словачком језику, установљено је тело које својом саветодавном функцијом служи извршној власти у доношењу одлука по питању стандардног језика.

Можемо уопштено констатовати да у савременом периоду, захваљујући напорима словачких лингвиста и других сегмената словачког друштва, расте улога и престиж стандардног словачког као језика који се користи на нивоу читаве заједнице. Повећава се број људи који користе словачки стандард, што је повезано и са растом образовног и културног нивоа грађана, њихових слобода. Осим тога, од придруживања Словачке НАТО-у и Европској унији у првој половини 2004.

године, словачки језик постаје један од званичних језика ових организација. Ово означава да престиж и статус словачког стандарда јачају – кроз његову акцептацију, имплементацију и експанзију – не само на унутрашњем плану, већ и у међународним оквирима.

Примери текстова из савременог периода

§ 1

Úvodné ustanovenie

- (1) Štátnym jazykom na území Slovenskej republiky je slovenský jazyk.
- (2) Štátny jazyk má prednosť pred ostatnými jazykmi používanými na území Slovenskej republiky.
- (3) Zákon neupravuje používanie liturgických jazykov. Používanie týchto jazykov upravujú predpisy cirkví a náboženských spoločností.
- (4) Ak tento zákon neustanovuje inak, na používanie jazykov národnostných menšín a etnických skupín sa vzťahujú osobitné predpisy.

§ 2

Štátny jazyk a jeho ochrana

(1) Štát

- a) utvára v školskom, vedeckom a informačnom systéme také podmienky, aby si každý občan Slovenskej republiky mohol osvojiť a používať štátny jazyk slovom aj písmom,
 - b) utvára podmienky na vedecký výskum štátneho jazyka a jeho historického vývinu, na výskum miestnych a sociálnych nárečí, stará sa o kodifikáciu štátneho jazyka a o zvyšovanie jazykovej kultúry.
- (2) Kodifikovanú podobu štátneho jazyka na podnet odborných slovákistických výskumných pracovísk a odborníkov v oblasti štátneho jazyka schvaľuje a zverejňuje Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky (ďalej len „ministerstvo kultúry“) na svojej internetovej stránke.
 - (3) Akýkoľvek zásah do kodifikovanej podoby štátneho jazyka v rozpore s jeho zákonitosťami je neprípustný.

(Zákon o štátnom jazyku Slovenskej republiky, 1995)

Článok 2

1. Cieľom Únie je presadzovať mier, svoje hodnoty a blaho svojich národov.
2. Únia ponúka svojim občanom priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti bez vnútorných hraníc, v ktorom je zaručený voľný pohyb osôb spolu s príslušnými opatreniami týkajúcimi sa kontroly na vonkajších hraniciach, azylu, prisťahovalectva a predchádzania trestnej činnosti a boja s ňou.
3. Únia vytvára vnútorný trh. Usiluje sa o trvalo udržateľný rozvoj Európy založený na vyváženom hospodárskom raste a cenovej stabilite, o sociálne trhové hospodárstvo s vysokou konkurencieschopnosťou zamerané na dosiahnutie plnej zamestnanosti a sociálneho pokroku, ako aj o vysokú úroveň ochrany životného prostredia a zlepšenie jeho kvality.

Podporuje vedecký a technický pokrok.

Bojuje proti sociálnemu vylúčeniu a diskriminácii a podporuje sociálnu spravodlivosť a ochranu, rovnosť medzi ženami a mužmi, solidaritu medzi generáciami a ochranu práv dieťaťa.

Podporuje hospodársku, sociálnu a územnú súdržnosť a solidaritu medzi členskými štátmi.

Rešpektuje svoju bohatú kultúrnu a jazykovú rozmanitosť a zabezpečuje zachovávanie a zveľaďovanie európskeho kultúrneho dedičstva.

4. Únia vytvorí hospodársku a menovú úniu, ktorej menou je euro.

(Лисабонски уговор, 2007)

Keby sme nejakého človeka pochopili, spoznali ako jedinečného, jedinečné meno by nám azda napadlo samo od seba. Lenže kto si už dá tú námahu? Jednoduchšie by bolo prideľovať čísla namiesto mena. Niektoré úrady to robia, ibaže ich pri tom vedú iné pohnútky.

Byť jedinečný znamená byť krásny, svojím spôsobom. Úradom nejde o krásu, chcú nás len presne evidovať. Nevidia v nás jedinečné bytosti, vidia v nás čísla.

...

To je tak: začalo sa to, keď som pri upratovaní na dne zásuvky objavil starú fotografiu. Bola z nášho prvého rande – vlastne ešte ani nebolo ozajstné, ešte sme si neboli istí, že ide oň. Ktosi, asi nejaký spolužiak, nás zachytil, ako sedíme na lavičke a, pristihnutí, rozpačito sa usmievame do objektívu.

Priniesol som jej fotografiu ukázať: aha! Myslel som, že sa nad ňou usmeje ako ja, nie už rozpačito, ale so zhovievavým porozumením pre tých dvoch trul'kov. Dlho sa na ňu pozerala; nevedela napochytne nájsť okuliare, tak si ju priložila pred oči a študovala ju, akoby na nej hľadala odtlačky prstov. Márne, aj tak tam boli iba moje a teraz už i jej. Napokon sa opýtala: To si s kým, s nejakou frajerkou?

(Павел Виликовски, *Letmý sneh*, 2014)

Na jeseň všade zavárali. Cinkali v dresoch zaváracie poháre, hrmotali zásuvky a zhl'adúvali sa viečka a hlava. Varili sa octové nálevy, na ktoré ste mali chuť, hneď ako ste vošli do kuchyne a sliny sa vám zbiehali v puse až za ušami. Môcť si tak do nálevu namáčať prsty!

Ich mama zavárala slivky, ich teta Katka zavárala slivky, u susedov zavárali slivky...

Z Modry sa na jeseň stalo bludisko, všetky jej cesty voňali po slivkách, tá vôňa ju prenasledovala od kamarátky ku kamarátke.

...

Jeho synovia obaja pijú, dcéra je hluchonemá, a okrem neho nik doma nemá robotu.

– Robotní sú jak mulice, šeci do radu. Raz si založím firmu, budem predák a domky budú samé vyskakovať ze zeme, – hovorieval. Potom ho porazilo.

Dnes v autobuse videla, ako ho žena tlačila zakrytého dekou na vozíku. Šli k liečiteľovi do Pezinka.

– Ale len na prvé očarený.

Vzala aj deti, keby aspoň jednému pomohol.

– A roboty neny a neny, – žaluje sa.

(Вероника Шиколова, *Medzerový plod*, 2014)

ЛИТЕРАТУРА

- Blanár, Vincent – Jóna, Eugen – Ružička, Jozef, *Dejiny spisovnej slovenčiny II*, Bratislava, 1974.
- Bosák, Ján (ed.), *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Slovenský jazyk*, Opole, 1998.
- Dolník, Juraj, *Teória spisovného jazyka (so zreteľom na spisovnú slovenčinu)*, Bratislava, 2010.
- Hučko, Ján, *Život a dielo Ľudovíta Štúra*, Martin, 1998.
- Jóna, Eugen, *Postavy slovenskej jazykovedy v dobe Štúrovej*, Bratislava, 1985.
- Kačala, Ján – Krajčovič, Rudolf, *Prehľad dejín spisovnej slovenčiny*, Martin, 2011.
- Kačala, Ján – Rydlo, Jozef (ed.), *Henrich Bartek v slovenskej jazykovej kultúre*, Bratislava, 2017.
- Kačala, Ján, *Spisovná slovenčina v 20. storočí*, Bratislava, 1998.
- Kačala, Ján, *Slovenčina pri milníkoch slovenských dejín*, Trnava, 2002.
- Krajčovič, Rudolf – Žigo, Pavol, *Dejiny spisovnej slovenčiny*, Bratislava, 2006.
- Krajčovič, Rudolf – Žigo, Pavol, *Príručka k dejinám spisovnej slovenčiny*, Bratislava, 2004.
- Krajčovič, Rudolf, *Textová príručka k dejinám spisovnej slovenčiny*, Bratislava, 1979.
- Krajčovič, Rudolf, *Vývin slovenského jazyka a dialektológia*, Bratislava, 1988.
- Kralčák, Ľubomír a kol., *Ľudovít Štúr. Jazykovedné dielo*, Nitra, 2015.
- Kuchar, Rudolf – Valentová, Iveta, *Pramene k dejinám slovenčiny 3*, Bratislava, 2008.
- Lalíková, Tatiana – Majtán, Milan, *Pramene k dejinám slovenčiny 2*, Bratislava, 2002.
- Lipowski, Jaroslav, *Konvergence a divergence češtiny a slovenštiny v československém státe*, Wrocław, 2005.

- Lubaś, Władysław, *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich. Polityka językowa*, Opole, 2009.
- Majtán, Milan – Skladaná, Jana, *Pramene k dejinám slovenčiny I*, Bratislava, 1992.
- Mannová, Elena (ed.), *Krátke dejiny Slovenska*, Bratislava, 2003
- Maťovčík, Augustín (ed.), *Život a dielo Antona Bernoláka*, Bratislava, 1997.
- Maťovčík, Augustín, *Ludovít Štúr. Kalendárium života a diela*, Martin, 2014.
- Mazák, Pavol, *Dejiny slovenskej literatúry: Novšia slovenská literatúra, 1780–1918*, Bratislava 1984.
- Pauliny, Eugen, *Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť*, Bratislava, 1983.
- Pauliny, Eugen, *Dejiny spisovnej slovenčiny*, Bratislava, 1948.
- Pauliny, Eugen, *Fonologický vývin slovenčiny*, Bratislava, 1963.
- Pauliny, Eugen, *Vývin slovenskej deklinácie*, Bratislava, 1990.
- Pavelek, Juraj, *Gramatické dielo Antona Bernoláka*, Bratislava, 1964.
- Radovanović, Milorad, *Planiranje jezika i drugi spisi*, Sremski Karlovci – Novi Sad, 2004.
- Radovanović, Milorad, *Sociolingvistika*, Sremski Karlovci – Novi Sad, 2003.
- Ružička, Jozef, *Spisovná slovenčina v Československu*, Bratislava, 1970.
- Sesar, Dubravka, *Putovima slavenskih književnih jezika*. Zagreb, 1996.
- Stanislav, Ján, *Dejiny slovenského jazyka*, Bratislava, 1956–1973.
- Škiljan, Dubravko, *Jezična politika*, Zagreb, 1988.
- Šmatlák, Stanislav. *Dejiny slovenskej literatúry od stredoveku po súčasnosť*, Bratislava 1997 – 1999.
- Štolc, Jozef, *Slovenská dialektológia*, Bratislava, 1994.
- Ивић, Павле, *Преглед историје српског језика*, Сремски Карловци – Нови Сад, 2014.
- Милановић, Александар, *Кратка историја српског књижевног језика*, Београд, 2010.
- Пипер, Предраг, *Увод у славистику I*, Београд, 2008.

ИМЕНСКИ РЕГИСТАР

- Арањи, Ласло (László Arany) 122
Байза, Јозеф Игнац (Jozef Ignác Bajza) 21, 25, 34–36, 38
Бањик, Антон Аугустин (Anton Augustín Baník) 106
Бартек, Хенрих (Henrich Bartek) 96–99, 105, 106, 108, 110, 122, 123
Бах, Александар (Alexander Bach) 58, 59, 62, 65, 71, 72
Беднар, Алфонз (Alfonz Bednár) 133, 135
Бел, Матеј (Matej Bel) 20, 27, 29
Бенедикт, Ваврињец (Vavrinec Benedikt) 20
Бењак, Валентин (Valentín Beniak) 112
Бењицки, Петер (Peter Benický) 19
Бернолак, Антон (Anton Bernolák) 12, 21, 26, 28–39, 42–44, 50, 54, 59, 62, 96, 119, 139
Бланар, Винцент (Vincent Blanár) 128
Босак, Јан (Ján Bosák) 140
Бото, Јан (Ján Botto) 66
Буфа, Фердинанд (Ferdinand Buffa) 125
Важни, Вацлав (Václav Vážný) 95, 99, 105
Валек, Мирослав (Miroslav Válek) 133, 136
Викторин, Јозеф Карол (Jozef Karol Viktorin) 69, 73
Возар, Самуел (Samuel Vozár) 44
Габер-Ловински, Јан (Ján Gáber-Lovinský) 44
Гавлович, Хуголин (Hugolín Gavlovič) 20, 25
Гебауер, Јан (Jan Gebauer) 94
Геромета, Еуген (Eugen Gerometta) 62
Дамборски, Јан (Ján Damborský) 93, 94, 121
Двонч, Ладислав (Ladislav Dvonč) 125, 133
Дилонг, Рудолф (Rudolf Dilong) 112
Добровски, Јозеф (Josef Dobrovský) 47, 53
Добшински, Павол (Pavol Dobšinský) 75
Долежал, Павел (Pavel Doležal) 19, 31, 32
Долњик, Јурај (Juraj Dolník) 140
Доруља, Јан (Ján Doruľa) 139
Дубчек, Александер (Alexander Dubček) 118
Ертел, Вацлав (Václav Ertl) 94
Жари, Штефан (Štefan Žáry) 112

Жарнов, Андреј (Andrej Žarnov) 105
Жиго, Павол (Pavol Žigo) 5, 11
Заборски, Јонаш (Jonáš Záborský) 62
Заводњик, Штефан (Štefan Závodník) 63
Зох, Цтибох (Ctiboh Zoch) 52, 62, 75
Зубати, Јозеф (Josef Zubatý) 98
Исаченко, Александар Васиљевич (Александр Васильевич Исаченко) 119
Јаношик, Антон (Anton Jánošík) 112
Јесенски, Јанко (Janko Jesenský) 92
Јозеф II 26, 28
Јозефи, Павел (Pavel Jozeffy) 50
Јона, Еуген (Eugen Jóna) 112, 125, 128, 133
Калал, Карел (Karel Kálal) 93
Калал, Мирослав (Miroslav Kálal) 93
Калвин, Жан (Jean Calvin) 42
Калинчјак, Јан (Ján Kalinčiak) 44, 57, 66
Карацић, Вук Стефановић 9, 43
Качала, Јан (Ján Kačala) 5, 48, 139
Колар, Адам Франтишек (Adam František Kollár) 16
Колар, Јан (Ján Kollár) 43, 50–52, 54, 59, 66, 67
Коменски, Јан Амос (Jan Amos Komenský) 16
Корвин, Матија 15
Кот, Франтишек (František Kot) 76
Котулич, Изидор (Izidor Kotulič) 125
Кочиш, Франтишек (František Kočíš) 140
Крајчович, Рудолф (Rudolf Krajčovič) 5, 11
Краљ, Абел (Ábel Král) 128, 139
Краљ, Јанко (Janko Král) 52
Краско, Иван (Ivan Krasko) 92
Крман, Данијел (Daniel Krman) 19
Кубица, Антон (Anton Kubica) 29
Кузмани, Карол (Karol Kuzmány) 72, 73
Кукучин, Мартин (Martin Kukučín) 92
Лер-Сплавиньски, Тадеуш (Tadeusz Lehr-Spławiński) 119
Лос, Јозеф (Josef Loos) 75
Лукач, Емил Болеслав (Emil Boleslav Lukáč) 112, 116
Лутер, Мартин (Martin Luther) 17
Магин, Јан Балтазар (Ján Baltazár Magin) 27
Марија Терезија 16, 26

Масарик, Томаш Гариг (Tomáš Garrigue Masaryk) 89, 90, 98
 Масњик, Тобијаш (Tobiáš Masník) 19, 20
 Метерних, Клеменс (Klemens Metternich) 58
 Миклошич, Франц (Franc Miklošič) 82
 Мистрик, Јозеф (Jozef Mistrík) 133
 Михалик, Војтех (Vojtech Mihálik) 133
 Мојзес, Штефан (Štefan Moyzes) 72, 73
 Моравчик, Штефан (Štefan Moravčík) 139
 Мраз, Андреј (Andrej Mráz) 105, 111
 Мраз, Фрањо (Fraňo Mráz) 73, 77, 78
 Мукаржовски, Јан (Jan Mukařovský) 119
 Новак, Људовит (Ľudovít Novák) 99, 100, 105, 106, 111, 113, 119
 Новомески, Лацо (Laco Novomeský) 92, 112, 115
 Ондрејов, Људо (Ľudo Ondrejov) 112
 Ондрејович, Славомир (Slavomír Ondrejovič) 140
 Оравец, Јан (Ján Oravec) 133
 Орловски, Јозеф (Jozef Orlovský) 122
 Орсаг-Хвјездослав, Павол (Pavol Országh-Hviezdoslav) 87, 92
 Паларик, Јан (Ján Palárik) 63, 66
 Палкович, Јур (Jur Palkovič) 32, 33, 37
 Палкович, Јурај (Juraj Palkovič) 19
 Папанек, Јурај (Juraj Papánek) 27, 36, 37
 Паулини-Тот, Вилијам (Viliam Pauliny-Tóth) 75, 82
 Паулини, Еуген (Eugen Pauliny) 5, 48, 111, 119, 120, 122, 128
 Пецијар, Штефан (Štefan Peciar) 124
 Пишут, Милан (Milan Pišút) 111
 Поважај, Матеј (Matej Považaj) 140
 Пот, Аугуст Фридрих (August Friedrich Pott) 47
 Радлински, Андреј (Andrej Radlinský) 59, 60
 Разус, Мартин (Martin Rázus) 93, 97
 Рапант, Данијел (Daniel Rapant) 105
 Растислав (Rastislav) 13
 Рипка, Ивор (Ivor Ripka) 130
 Роса, Вацлав Јан (Václav Jan Rosa) 31
 Руднај, Александар (Alexander Rudnay) 33
 Ружичка, Јозеф (Jozef Ružička) 120, 124, 125, 127, 128
 Руфус, Милан (Milan Rúfus) 133, 135, 139
 Сасинек, Франтишек (František Sasinek) 75
 Светоплук I (Svätopluk I) 13

Селеши, Бенедикт (Benedikt Szöllősi) 17
Сивак, Јозеф (Jozef Sivák) 105
Силан, Јанко (Janko Silan) 112
Синапијус Хорчичка, Данијел (Daniel Sinapius Horčíčka) 20
Скаличка, Владимир (Vladimír Skalička) 119
Сладкович, Андреј (Andrej Sládkovič) 52, 56, 66, 70, 82
Сланчикова-Тимрава, Божена (Božena Slančíková-Timrava) 92
Слобода, Рудолф (Rudolf Sloboda) 133
Смрек, Јан (Ján Smrek) 92, 98, 103, 105
Станислав, Јан (Ján Stanislav) 94, 105, 108, 109, 111
Тајовски, Јозеф Грегор (Jozef Gregor Tajovský) 92, 103
Татарка, Доминик (Dominik Tatarka) 133, 134
Тимон, Самуел (Samuel Timon) 27
Трановски, Јурај (Juraj Tranovský) 17
Тјашки, Ладислав (Ladislav Ťažký) 139
Урбан, Мило (Milo Urban) 93, 105
Урбанчок, Милан (Milan Urbančok) 125
Фабри, Рудолф (Rudolf Fabry) 112
Фандли, Јурај (Juraj Fándly) 34–37, 39
Фигули, Маргита (Margita Figuli) 112, 114
Финдра, Јан (Ján Findra) 140
Франц Јозеф I 67
Франц Боп (Franz Bopp) 47
Францисци-Римавски, Јан (Ján Francisci-Rimavský) 44, 49
Хадвабни, Ромуалд (Romuald Hadvabný) 21
Ханка, Вацлав (Václav Hanka) 47
Хатала, Мартин (Martin Hattala) 53, 63–65, 68, 73, 82, 83
Хегел, Георг Вилхелм Фридрих (Georg Wilhelm Friedrich Hegel) 47
Хитлер, Адолф (Adolf Hitler) 105
Хјелмслев, Луј (Louis Hjelmslev) 119
Хлинка, Андреј (Andrej Hlinka) 91, 97
Хложански, Јозеф (Jozef Hložanský) 82
Холи, Јан (Ján Hollý) 38, 39, 44
Хорак, Гејза (Gejza Horák) 125, 133
Хорецки, Јан (Ján Horecký) 119, 125, 129, 131
Хоџа, Михал Милослав (Michal Miloslav Hodža) 44, 53, 54, 63, 82
Хробак, Доброслав (Dobroslav Chrobák) 112, 114
Хробоњ, Само Бохдан (Samo Bohdan Hroboň) 52, 62
Хумболт, Вилхелм фон (Wilhelm von Humboldt) 47

Хурбан-Вајански, Светозар (Svetozár Hurban-Vajanský) 81, 87
Хурбан, Јозеф Милослав (Jozef Miloslav Hurban) 44, 52, 57, 63
Хус, Јан (Jan Hus) 19
Цабан, Ондреј (Ondrej Caban) 62
Цамбел, Самуел (Samuel Cambel) 79, 81–83, 85, 88, 92, 94, 98, 99, 121, 139
Цигер-Хронски, Јозеф (Jozef Cíger-Hronský) 92, 97, 103
Џолијова, Љубица (Ľubica Jollyová) 135
Шафарик, Павел Јозеф (Pavel Jozef Šafárik) 43, 50, 52, 53
Швантнер, Франтишек (František Švantner) 112, 115
Шикула, Винцент (Vincent Šikula) 133
Шикулова, Вероника (Veronika Šikulová) 143
Шкултети, Јозеф (Jozef Škultéty) 80, 81, 83, 84, 86, 92, 98, 99, 105
Шробар, Вавро (Vavro Šrobár) 90
Штефаник, Милан Растислав (Milan Rastislav Štefánik) 90
Штолц, Јозеф (Jozef Štolc) 120, 128, 133
Штур, Људовит (Ľudovít Štúr) 5, 36, 42, 44–50, 52–59, 62, 63, 66, 82, 95, 96, 119, 139
Штур, Самуел (Samuel Štúr) 44
Шујански, Франтишек (František Šujanský) 75
Шчасни, Јозеф (Jozef Ščasný) 63

Издавач

Савез славистичких друштава Србије
ssds.org.rs

За Издавача

Др Рајна Драгићевић

Лектура

Маја Васић
Стефана Пауновић Родић

Припрема за штампу

Душко Ћосић

Штампа

Чигоја штампа

Тираж

50

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.162.4(091)
811.162.4'26

СОКОЛОВИЋ, Далибор, 1979-

Преглед историје словачког стандардног језика
/ Далибор Соколовић. - Београд : Савез славистичких
друштава Србије, 2020 (Београд : Чигоја штампа).
- 150 стр. : илустр. ; 24 см. - (Едиција Славистички списи)

Тираж 50. - Напомене и библиографске референце уз текст.
- Библиографија: стр. 144-145. - Регистар.

ISBN 978-86-81622-01-8

а) Словачки језик - Историја б) Словачки језик, књижевни
- Стандардизација

COBISS.SR-ID 17607177